

G1000

Ervaringen met burgertoppen

Geerten Boogaard en Ank Michels (eindredactie)
Job Cohen, Peer Smets, Harmen Binnema en Marloes Vlind

In 2014 en 2015 zijn er in Nederland tal van G1000'en en andere burgertoppen georganiseerd. Allemaal initiatieven om burgers een stem te geven en de democratie te verfrissen. Daarbij worstelen organisatoren en gemeenten ook met de vraag wat de rol van die burgertop kan zijn in de lokale democratie. Deze bundel doet verslag van een onderzoek van drie universiteiten, met steun van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, naar ervaringen met burgertoppen. De auteurs geven antwoord op vragen als: wie nemen deel en hoe divers is de deelnemersgroep? Wat gebeurt er met de resultaten van de burgertop? Hoe verhoudt deze vorm van participatie zich tot de rol van het lokale bestuur? En wat is de rol van dialoog en eigenaarschap tijdens de bijeenkomsten? De auteurs wijzen op mogelijke spanningen en valkuilen en doen ook suggesties hoe de betekenis en impact van een G1000 kunnen worden vergroot. Dit boek is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in vernieuwing van de democratie.

ISBN 978-94-6236-664-0

9 789462 366640 >

Boombestuurskunde

G1000. Ervaringen met burgertoppen

G1000. ERVARINGEN MET BURGERTOPPEN

GEERTEN BOOGAARD EN ANK MICHELS (EINDREDACTIE)
JOB COHEN, PEER SMETS, HARMEN BINNEMA EN MARLOES VLIND

Boom bestuurskunde
Den Haag
2016

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Foto omslag: G1000 Groningen | Mark Sekuur

© 2016 G. Boogaard & A.M.B. Michels (red.) | Boom bestuurskunde

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6236-664-0
ISBN 978-94-6274-518-6 (e-book)
NUR 805

www.boombestuurskunde.nl

INHOUD

1	Dialogoog, democratische vernieuwing en politieke invloed	9
	<i>Geerten Boogaard en Ank Michels</i>	
	Inleiding	9
1.1	G1000 als deliberatief forum	10
1.2	De zeven principes van het Platform G1000	11
1.3	Opzet van deze bundel	12
1.4	Verantwoording	13
	Literatuur	14
2	De politieke invloed van de G1000 in Amersfoort en Uden	15
	<i>Geerten Boogaard en Harmen Binnema</i>	
	Inleiding	15
2.1	De G1000 Amersfoort	16
2.1.1	Inzet: de Agenda van Amersfoort	16
2.1.2	Zaterdag 22 maart 2014: Rijtuigenloods, Amersfoort	18
2.1.3	Resultaten	20
2.2	De G1000 Uden	21
2.2.1	Inzet: 1000 ideeën om Uden beter te maken	22
2.2.2	Zaterdag 4 oktober 2014: Schaapskooi, Uden	23
2.2.3	Resultaten	26
2.3	Conclusies: verschillen en overeenkomsten	27
2.3.1	Inzet	27
2.3.2	Opzet	28
2.3.3	Resultaten	28
	Literatuur	29
3	De G1000: meer dan een experiment?	31
	<i>Harmen Binnema en Geerten Boogaard</i>	
	Inleiding	31
3.1	De G1000 in theorie	31
3.1.1	Democratie	32
3.1.2	Overheid en samenleving	33
3.1.3	De lokale politiek	34

3.2	De praktijk van de G1000 in Amersfoort en Uden	36
3.2.1	Ontwerp en uitvoering	36
3.2.2	De opbrengst van de dag	37
3.2.3	De positionering van de G1000	37
3.3	Discussie en aanbevelingen	38
3.3.1	Nog geen andere democratie	38
3.3.2	De popular space raakt geïnstitutionaliseerd	39
3.3.3	De overheid trekt zich terug, maar blijft nodig	39
3.3.4	De lokale politiek verandert nauwelijks mee	40
3.3.5	Hoe verder?	41
	Literatuur	43
4	De realisatie van democratische waarden	45
	<i>Ank Michels en Harmen Binnema</i>	
	Inleiding	45
4.1	Een analysekader voor de evaluatie van de verwezenlijking van democratische waarden	45
4.2	De realisatie van democratische waarden	47
4.2.1	Insluiting	47
4.2.2	Invloed	48
4.2.3	Deliberatie	50
4.2.4	Burgerschap	52
4.2.5	Transparantie	54
4.2.6	Legitimiteit	55
4.3	Versterking van de G1000/burgertop	56
	Literatuur	57
	Overige bronnen	58
5	Loting en diversiteit. Te hoge verwachtingen	59
	<i>Harmen Binnema en Ank Michels</i>	
	Inleiding	59
5.1	Loting als antwoord op tekortkomingen van vertegenwoordigende democratie	60
5.2	Loting als democratisch instrument	61
5.3	De praktijk van de burgertoppen	64
5.3.1	Selectie	64
5.3.2	Diversiteit	66
5.4	Discussie en aanbevelingen	68
	Literatuur	70

6	De rol van dialoog: G1000 Kruiskamp in microperspectief	73
	<i>Marloes Vlind en Peer Smets</i>	
	Inleiding	73
6.1	Theoretisch microperspectief op de G1000	74
6.2	G1000 wijkbijeenkomsten Kruiskamp	76
6.2.1	Bijeenkomst 1 (zaterdag 15 november 2014)	76
6.2.2	Bijeenkomst 2 (woensdag 5 november 2014)	78
6.2.3	Bijeenkomst 3 (donderdag 20 november 2014)	80
6.2.4	Bijeenkomst 4 (woensdag 3 december 2014)	81
6.2.5	Bijeenkomst 5a (vrijdag 16 januari 2015)	82
6.2.6	Bijeenkomst 5b (zaterdag 17 januari 2015)	83
6.3	Aandachtspunten dialoog	84
6.4	Conclusie	86
	Literatuur	86
7	Diversiteit als uitdaging voor de nieuwe democratie	89
	<i>Peer Smets en Marloes Vlind</i>	
	Inleiding	89
7.1	De wenselijkheid van diversiteit	90
7.2	Vorbereiding Burgertop Amsterdam	93
7.3	Burgertop Amsterdam	95
7.4	Follow-up	98
7.5	Discussie en conclusie	99
	Literatuur	101
8	Epiloog. Observaties en ... toch een kloof	103
	<i>Job Cohen</i>	
	Inleiding	103
8.1	<i>Lessons learned</i>	104
8.2	De kloof	105

INLEIDING

In 2014 daalde de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen naar een nieuw historisch dieptepunt: slechts 53,8 procent van het electoraat besloot van zijn kiesrecht gebruik te maken. Het enige goede nieuws was dat de opkomst niet onder de 50 procent was gezakt, zoals wel gevreesd werd. Voor veel gemeenten was de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen en het publieke debat over een afnemend vertrouwen in de politiek en politici aanleiding om aandacht te besteden aan een belangrijkere stem voor de burger. Na de verkiezingen werd burgerparticipatie dan ook een belangrijk thema in de lokale coalitievorming. Een inventarisatie van alle in 2014 gesloten coalitieakkoorden laat zien dat veel gemeenteraden zich in meer of minder expliciete bewoordingen hebben voorgenomen te werken aan allerhande bottom-up democratische idealen (Cohen, 2015: 7).

Er lijkt zich een zekere bestuurlijke verlegenheid meester te hebben gemaakt van lokale en landelijke overheden. Dat is niet onterecht, volgens David van Reybrouck in zijn boek *Tegen verkiezingen*. Hij beschrijft zelfs een ‘democratisch vermoeidheidssyndroom’. Veel burgers hebben hun geloof in verkiezingen en politici verloren, terwijl de overheid zich in toenemende mate kenmerkt door bestuurlijk onvermogen en politieke verlamming (Van Reybrouck, 2015: 21-22). De democratie zal zich opnieuw moeten uitvinden, aldus Van Reybrouck, met een grotere rol voor de burgers.

In de wetenschappelijke literatuur wordt veelvuldig gewezen op de noodzaak van democratische vernieuwingen als antwoord op de problemen waarmee onze huidige democratie heeft te maken (Cain et al., 2006; Smith, 2009; Chwalisz, 2015). De Engelse politicoloog Graham Smith onderscheidt in zijn boek *Democratic Innovations* (2009) drie vormen van democratische vernieuwing. Als eerste noemt hij de volksvergaderingen (*popular assemblies*) waarbij grote groepen mensen in een vergadering bijeenkomen en beslissen over lokale onderwerpen en/of begrotingen. Als voorbeelden noemt hij de *New England town meetings* en participatiebudgetten, waarbij burgers zelf beslissen over de besteding van het budget in hun wijk of stad. Het meest geïnstitutionaliseerde voorbeeld hiervan is te vinden in Porto Alegre in Brazilië. Een tweede vorm die Smith onderscheidt, is de directe democratie via de stembus, ofwel het

referendum. Referenda geven individuele burgers direct een stem in de politieke besluitvorming. Smith benadrukt dat het hier gaat om bindende referenda en dus niet om de adviserende. Tot slot onderscheidt hij een derde vorm van democratische vernieuwing, de zogenoemde *mini-publics*. Daarvan is de G1000 een voorbeeld, en daarover gaat dit boek.

1.1 G1000 ALS DELIBERATIEF FORUM

Mini-publics, ook wel deliberatieve fora genoemd, vallen uiteen in verschillende typen fora, waaronder burgerfora, burgerjury's en consensusconferenties (Smith, 2009: 72-79; Michels, 2011, 2012). De selectie van de deelnemers is erop gericht om de diversiteit van de groep te waarborgen. Een gemeenschappelijk kenmerk van al deze fora is verder dat de nadruk sterk wordt gelegd op het proces en het volgen van procedures die van belang zijn voor het creëren van een ideale omgeving voor deliberatie. Meningsvorming en uitwisseling van argumenten zijn belangrijker dan besluitvorming en de nadruk ligt meestal op het zoeken naar consensus.

Voorbeelden van deliberatieve fora zijn vooral te vinden in het buitenland. Het in Canada door de regering van British Columbia in 2004 ingestelde *British Columbia Citizens' Assembly* (BCCA) bestond uit 160 willekeurig gekozen burgers die gedurende elf maanden leerden en delibereerden over een verandering van het kiesstelsel en uiteindelijk met een advies aan de regering kwamen. Andere bekende voorbeelden zijn het *Australian Citizens' Parliament* van 150 burgers in Australië, dat een uitspraak deed over de toekomst van het politieke systeem in Australië (Dryzek, 2009), de *Icelandic Constitutional Council* (Landemore, 2015) en natuurlijk de G1000 in België over de toekomst van België toen het kabinet langdurig demissionair was (Van Reybrouck, 2013; Caluwaerts & Reuchamps, 2014). Een ander voorbeeld zijn consensusconferenties die sinds de jaren tachtig in Denemarken geregeld worden gehouden over wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.

Tot slot is er de *deliberative poll*, een creatie van de Amerikaanse democratietheoreticus James Fishkin (*The Center for Deliberative Democracy*). Het grote verschil met de andere vormen van deliberatieve fora is dat hier burgers niet worden gevraagd om een gemeenschappelijk advies of idee. In plaats daarvan vullen deelnemende burgers vóór en na de deliberatieve bijeenkomst van het forum vragenlijsten in waarin naar hun kennis en mening over het besproken onderwerp wordt gevraagd. De gedachte is dat burgers door deliberatie beter tot weloverwogen standpunten kunnen komen.

Hoewel deliberatieve fora in Nederland veel minder vaak voorkomen dan in landen als Australië, Duitsland en Denemarken, zijn er de afgelopen tien jaar ook hier voorbeelden te vinden. Het bekendste nationaal deliberatief forum is het Burgerforum Kiesstelsel dat in 2006 advies uitbracht aan het kabinet over het kiesstelsel. Op lokaal

niveau zijn er qua opzet vergelijkbare deliberatieve fora geweest: onder meer in 2006 in Amsterdam over de luchtkwaliteit, in 2010 in Oude IJsselstreek over de verdeling van voorzieningen over de kernen van de gemeente en in Rotterdam, waar sinds begin 2015 een burgerjury van 150 Rotterdammers tweemaal per jaar het beleid van de gemeente beoordeelt en advies geeft. Hoewel de details van de opzet van de fora verschillen, is er in al deze gevallen sprake van een deliberatief proces en van een aselect gekozen groep burgers, waarbij rekening is gehouden met een aantal achtergrondkenmerken, zoals geslacht, leeftijd en opleiding (Leyenaar, 2009; website gemeente Rotterdam).

In navolging van de G1000 in België zijn er de afgelopen anderhalf jaar in Nederland tal van deliberatieve burgertoppen georganiseerd, al dan niet onder de naam G1000. Sommige maakten hierbij gebruik van loting, anderen niet. G1000'en waren er in Amersfoort, Kruiskamp (een wijk in Amersfoort), Uden en Groningen. Vergelijkbare burgertoppen waren er ook onder meer in Amsterdam, in Maastricht (over gezondheidszorg) en in Utrecht (over duurzaamheid). Ondertussen dienen zich in rap tempo nieuwe voorbeelden aan, waaronder een gelote burgerraad in de gemeente Peel en Maas, een G1000 in Nijmegen en Eindhoven, en een nieuwe G1000 in Amersfoort.

1.2 DE ZEVEN PRINCIPES VAN HET PLATFORM G1000

Een van de drijvende krachten achter een aantal van deze lokale burgertoppen is het Platform G1000 uit Amersfoort, dat de eerste G1000 in Nederland initieerde. De ambitie van dit Platform is het verbinden van kennis en ervaringen met nieuwe initiatieven voor het organiseren van burgertoppen. Om richting aan de ontwikkeling te geven heeft het Platform naar aanleiding van de eerste ervaringen in 2014 en 2015 'zeven principes' ontwikkeld. Deze principes geven samen aan waar volgens het Platform de kern en de potentie van de G1000 zit. Bron: www.G1000.nu:

- 'Burgers nemen het initiatief.' Geheel uitgesloten is het in de praktijk niet dat de gehele raad of een burgemeester feitelijk het initiatief neemt. Zo lang het initiatief maar niet verpolitiekt en zo lang de organisatie van de G1000 maar 'van de burgers' blijft.
- Geen agenda. Er is geen vooraf bepaalde agenda of een voorselectie van voorstellen. De G1000 ziet zichzelf als 'een procedure om over nieuwe voorstellen te praten'.
- Dialoog. Dit belangrijke punt omschrijft het Platform als volgt: 'We gaan niet in discussie, maar in dialoog. Deelnemers aan de G1000 erkennen het recht op een ander standpunt. Je hoeft het niet met andermans ideeën eens te zijn om een open gesprek aan te gaan. We zoeken naar wat ons bindt. Elke mening telt en wordt gewaardeerd.'
- Loting. 'Iedereen kan meedoen aan de G1000. Als deelnemer heb je geen speciale opleiding of kennis nodig. Elke mening is waardevol en telt. Omdat er geen fysieke

ruimte is voor alle inwoners, wordt er gewerkt met loting. Zo heeft iedereen kans om mee te doen.'

- Hele systeem. 'We doen niet aan antipolitiek, maar we geloven in de kracht van het hele systeem. Alle belangrijke partijen doen mee aan de dialoog om ervoor te zorgen dat iedereen zich verantwoordelijk voelt voor het resultaat: overheid, werkgevers, vrije denkers en de inwoners.'
- Transparant. 'De deelnemers zijn gedurende de gehele dag zelf eigenaar van het resultaat en hoe het tot stand komt.'
- Veilig. 'Door inzet van gekwalificeerde leiding en een zorgvuldig programma is er op elk moment ruimte voor een open dialoog. We gebruiken spelregels waar iedereen zich aan houdt.'

Het Platform G1000 beoogt met deze principes vooral de huidige stand van de 'G1000-kunde' weer te geven en heeft de ambitie de inhoud ervan voortdurend tegen het licht van nieuwe inzichten en ervaringen te houden. Deze houding vormde een belangrijke aanleiding voor het opzetten het onderzoeksproject waarvan deze bundel het resultaat is. We plaatsen de zeven principes van het Platform G1000 in een wat breder democratisch perspectief, gaan in op de werking ervan, wijzen op mogelijke spanningen en valkuilen en doen suggesties hoe de betekenis en impact van een G1000 kan worden vergroot.

1.3 OPZET VAN DEZE BUNDEL

Het onderzoek waarvan deze bundel verslag doet, wordt gestructureerd door drie hoofdvragen:

1. Wat is de optimale aansluiting van een G1000/burgertop op de bestaande gemeentelijke democratie?
2. Wat is de toegevoegde democratische waarde van een G1000/burgertop?
3. Hoe is de groepsdynamiek tijdens een G1000/burgertop en hoe draagt deze bij aan de uitkomsten ervan?

Het onderzoek is multidisciplinair uitgevoerd. Bij het onderzoek naar de eerste hoofdvraag hadden staatsrechtjuristen en politicologen het voortouw, het onderzoek naar de tweede hoofdvraag werd getrokken door politicologen en bestuurskundigen, terwijl het antwoord op de derde hoofdvraag is gezocht door sociologen. Door de publicatie en gezamenlijke bespreking van tussentijdse *working papers* is deze bundel echter vooral het resultaat van een *gezamenlijk* uitgevoerd onderzoek over de grenzen van de verschillende disciplines heen.

Het onderzoeksobject van deze bundel is afgebakend tot een aantal burgertoppen uit 2014 en de eerste helft van 2015. Inhoudelijk ligt de focus op zowel burgertoppen die zichzelf hebben geplaatst in de lijn van de Belgische G1000 en het pamflet van Van

Reybrouck als op burgertoppen die op verschillende punten daarvan afwijken. De primair onderzochte burgertoppen zijn: de G1000 Amersfoort van 22 maart 2014, de G1000 Uden van 4 oktober 2014, de WijkG1000 Amersfoort Kruiskamp van oktober 2014 tot januari 2015, de G1000 Groningen van 6 juni 2015 en de Burgertop Amsterdam van diezelfde dag. Incidenteel is ook gebruikgemaakt van ervaringen met andere burgertoppen.

Deze bundel is opgebouwd uit zes hoofdstukken, die elk een ander inhoudelijk aspect van de ervaringen met anderhalf jaar burgertoppen belichten. Om elk hoofdstuk in beginsel zelfstandig leesbaar te maken zijn minimale overlappingen niet geheel uitgesloten. Hoofdstuk 2 bevat een institutionele analyse van de G1000 in Amersfoort en in Uden. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de politieke invloed van een G1000/burgertop binnen hun lokale politieke werkelijkheid. In hoofdstuk 3 wordt de politieke invloed in een theoretisch perspectief geplaatst en de vraag behandeld waarheen die 'weg naar een andere democratie' precies leidt. In hoofdstuk 4 wordt uitgezoomd en in zijn algemeenheid verslag gedaan van de realisatie van democratische waarden van de onderzochte burgertoppen. Deze waarden zijn, naast invloed: deliberatie, insluiting, burgerschap, transparantie en legitimiteit. Hoofdstuk 5 diept vervolgens een belangrijk element van de G1000-beweging uit: loting. Wat is precies de gedachte achter loting en maakt loting de beloften waar? In de hoofdstukken 6 en 7 wordt vanuit een microperspectief belicht wat er op de dag zelf aan de tafels en in de zaal gebeurt. Hoofdstuk 6 gaat over de rol van dialoog en gedeeld eigenaarschap en hoofdstuk 7 bespreekt de noodzaak van diversiteit voor creativiteit en *commitment* in een deliberatief proces.

Het afsluitende hoofdstuk schetst de kansen voor een G1000 of burgertop en vat de belangrijkste aanbevelingen nog eens samen.

1.4 VERANTWOORDING

Een algemene methodologische verantwoording is door de sterk multidisciplinaire aanpak van het onderzoek niet te geven. Voor zover nodig worden dan ook in elk hoofdstuk apart de gebruikte methoden verantwoord. Algemeen gebruikte methoden zijn literatuurstudie, (micro-)observaties, semigestructureerde interviews en informele gesprekken met organisatoren en politieke actoren en enquêtes onder de deelnemers.

Financieel is het onderzoek mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Onze dank gaat ook uit naar alle organisatoren en deelnemers van de G1000'en die alle medewerking hebben gegeven aan dit onderzoek. We danken verder de studentassistenten Lars Brummel van de Universiteit Utrecht en Heleen van Amerongen en Ard Zomer van de Universiteit Leiden, die belangrijke bijdragen hebben geleverd aan het verzamelen en analyseren van de

gegevens. Ook zijn we Ardaan van Ravenzwaaij en Marjon Schols van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de overige deelnemers aan de expertmeeting op 4 november 2015, Monique Leyenaar, Pepijn van Houwelingen en Didier Caluwaerts, dankbaar voor hun kritische opmerkingen en suggesties.

De verhouding met het Platform G1000, ten slotte, is die van inhoudelijke betrokkenheid en wetenschappelijke onafhankelijkheid. De onderzoekers vormen een zelfstandige groep binnen het Platform, met onbeperkte toegang tot de beschikbare data en overige gegevens, maar zonder enige vorm van inhoudelijke verantwoording aan of financiële afhankelijkheid van het Platform.

LITERATUUR

- Cain, B., R. Dalton & S. Scarrow (2006). *Democracy Transformed? Expanding Political Opportunities in Advances Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Caluwaerts, D. & M. Reuchamps (2014). Strengthening democracy through bottom-up deliberation: An assessment of the internal legitimacy of the G1000 project. *Acta Politica*, 50(2), 151-170.
- Chwalisz, C. (2015). *The Populist Signal. Why Politics and Democracy need to change*. Policy Network. London: Rowman & Littlefield International.
- Cohen, J. (2015). *De vierde D* (oratie Universiteit Leiden, Rechtsgeleerdheid). Leiden, 9 januari 2015.
- Dryzek, J. (2009). The Australian Citizens' Parliament: A World First. *Journal of Public Deliberation*, 5(1): Article 9. Beschikbaar via: www.publicdeliberation.net/jpd/vol5/iss1/art9.
- Landemore, H. (2015). Inclusive Constitution-Making: The Iceland Experiment. *Journal of Political Philosophy*, 23(2), 166-191.
- Leyenaar, M. (2009). *De burger aan zet. Burgerforum: theorie en praktijk*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Michels, A. (2011). Innovations in democratic governance. How does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences* 77(2), 275-293.
- Michels, A. (2012). Citizen participation in local policy making: design and democracy. *International Journal of Public Administration* 35(4), 285-292.
- Smith, G. (2009). *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Reybrouck, D. (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Website gemeente Rotterdam. www.rotterdam.nl/gemeenterotterdam.

DE POLITIEKE INVLOED VAN DE G1000 IN AMERSFOORT EN UDEN

Geerten Boogaard en Harmen Binnema

INLEIDING

Sinds het Belgische idee van de G1000 de Schelde is overgewaaid, worden ook in Nederland dergelijke burgertoppen georganiseerd. Niet altijd met gelote deelnemers en niet altijd onder de naam G1000, maar doorgaans wel onder verwijzing naar het Belgische voorbeeld of het pamflet dat David van Reybrouck tegen verkiezingen schreef. De G1000-beweging is nadrukkelijk een beweging gericht op democratische vernieuwing. Als zodanig hebben wij twee van dergelijke burgertoppen uit 2014, in Amersfoort en in Uden, uitgebreid bestudeerd in de lokale politiek-bestuurlijke context waarin ze werden georganiseerd. Van alle mogelijke onderzoeksperspectieven op het fenomeen van de G1000 kiezen wij in dit en het volgende hoofdstuk voor een institutioneel perspectief.

Centraal staat de vraag naar – kortweg – de invloed van een G1000, zowel de gewenste als de gerealiseerde. Meer in het bijzonder richten wij ons daarbij op wat wij *politieke* invloed noemen: de invloed op de volksvertegenwoordigende, de kaders-tellende en de controlerende rol van de gemeenteraad. Dat kan gaan om de inhoud van concreet beleid, maar ook meer abstract om de rol van de instituties onderling en hun verhouding tot burgerparticipatie. Bovendien gaat het ons niet om een nul-somspel waarbinnen de invloed van een G1000 per definitie ten koste gaat van die van de gemeenteraad. Het begrip is bedoeld om duidelijk te maken dat wij één aspect van het fenomeen onderzoeken, gericht op het beter begrijpen ervan en met het oog op de inpassing in een staatsrechtelijk systeem dat het politieke primaat bij de gekozen gemeenteraad legt.

Het onderzoek bestond uit raadpleging van (digitale) archieven van de G1000-organisatie, bestudering van raadsstukken uit Amersfoort en Uden, verzameling van media-uitingen rondom de G1000 in nationale en lokale nieuwsbronnen en uit semigestructureerde interviews met zowel de organisatoren als een representatieve selectie van politieke actoren in beide gemeenten. In twee digitaal gepubliceerde

working papers is van dit onderzoek gedetailleerd verslag gedaan.¹ Naar deze papers wordt hier als algemene bronverwijzing verwezen. Dit hoofdstuk verzamelt en vergelijkt de belangrijkste bevindingen, als opmaat naar een meer theoretisch en duidend hoofdstuk 3.

2.1 DE G1000 AMERSFOORT

‘Als zoiets als de G1000 ergens moet lukken, dan is het wel hier’, aldus Mirjam Barendregt, oud-wethouder voor D66 en ambassadrice voor de G1000. Het idee paste volgens haar bij de hoogopgeleide bevolking van Amersfoort en bij de bestaande traditie van democratische innovatie. Falende politiek, zoals die in België een drijfveer was voor de G1000, lijkt in Amersfoort niet aan de orde. Weliswaar was de periode 2010-2014 in Amersfoort op z’n minst genomen roerig, maar een bijzondere vertrouwensbreuk tussen politici en inwoners wordt in opinieonderzoek van de Gemeente Amersfoort uit die tijd niet gerapporteerd. Wel is een algemene onvrede over het huidige functioneren van de politiek doorgaans een van de motieven om een G1000 te organiseren of eraan deel te nemen.

Een duidelijke positieve voorzet kwam van Het Nieuwe Samenwerken. Aan dit initiatief namen ambteloze burgers, wethouders, raadsleden en ambtenaren deel. De inzet was gelijkwaardige burgerparticipatie bij de uitwerking en ontwikkeling van beleid, waarbij de kaderstellende rol van de gemeenteraad expliciet het uitgangspunt was en bleef. Het voornaamste succes van dit initiatief was de gezamenlijke realisatie van Elisabeth Groen, de ontwikkeling van een stadspark op de locatie van het voormalige Elisabethziekenhuis. Het Nieuwe Samenwerken smaakte in Amersfoort naar meer. Naar meer eigenaarschap van de burgers bij hun buurt, meer co-creatie in de beleidsvorming, maar ook: meer gedepolitiseerde invloed op de agenda van de raad.

2.1.1 *Inzet: de Agenda van Amersfoort*

Het bepalen van de claim op politieke invloed van de G1000 Amersfoort is als schieten op een bewegend doel. Wat op 22 maart 2014 plaatsvond, was feitelijk het resultaat van de inspanning van velen en inhoudelijk de combinatie van niet noodzakelijkerwijs met elkaar te verenigen ambities. Bovendien is het evenement gaandeweg ontwikkeld en is er dus ook een verschil tussen het overslaan van de vonk van David van Reybrouck op Harm van Dijk, tijdens een uitzending van Buitenhof op 29 september 2013, en het uiteindelijke programma van de dag. Om deze redenen richten wij ons op de persoonlijke ambities van belangrijke spelers in de organisatie en op de

1. G. Boogaard & H. Binnema, *De G1000 Amersfoort: Reconstructie en analyse vanuit politiek-institutioneel perspectief* (september 2015) en H. Binnema & G. Boogaard, *De G1000 Uden: Innovatie in de verhouding tussen burger en overheid?* (november 2015). Beide te raadplegen op: <http://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties>.

beeldvorming van de G1000 in de aanloop naar 22 maart. Zo bepalen we de politieke claim aan de hand van bedoelingen en verwachtingen.

Wat de bedoeling betreft, vallen drie onderscheiden ambities op. De eerste is het toepassen van co-creatie in de context van doe-democratie. Coach en trainer Harm van Dijk was al professioneel gericht op eigenaarschap, synergie en zelfsturing in autonome groepen. Hij wilde zijn ervaringen en inzichten toepassen op grote groepen gewone burgers die zich met elkaar buigen over wat hen bindt in de publieke zaak. Typisch voor deze insteek is de keuze om deelnemers zelf de agenda van de dag te laten vaststellen, in plaats van deskundigen de vooraf bepaalde thema's te laten toelichten, zoals op de G1000 in Brussel was gebeurd. Zelf de agenda vaststellen, bevordert immers het vinden van *common ground*.

De tweede ambitie is drempelloze inspraak aan de start van het gemeentelijke formatieproces. Die ambitie zat met name in de niet-partijpolitieke delen van het gemeentebestuur van Amersfoort: bij burgemeester Lucas Bolsius, griffier Will van der Vlies en bij het hoofd van de afdeling Strategie en Bestuur Jos van Winkel. Zij waren ieder op hun eigen manier al langer bezig met democratische vernieuwing en burgerparticipatie en daarom gevoelig voor het idee van een G1000 in Amersfoort. Typisch voor hun insteek is het optimaliseren van de positie van de gemeenteraad. Om die reden ligt de datum van de G1000 vlak na de gemeenteraadsverkiezingen, maar nog net voor het officiële begin van de collegevorming. Nieuw benoemde raadsleden konden de G1000 in hun *factsheet* bovendien moeilijk over het hoofd zien.

De derde ambitie is die van Nicole Estéjé, afkomstig uit de wereld van de Amersfoortse initiatieven. Haar insteek is institutioneel en gericht op de democratische potentie van loten als principe van vertegenwoordiging. Typisch voor haar benadering is de aandacht voor de zuiverheid van de deelnemersselectie en het principieel vasthouden aan loting als het op de besluitvorming op de dag zelf aankomt.

Uitgedrukt in persoonlijke ambities was de G1000 Amersfoort dus bedoeld als groepsproces om eigenaarschap bij deelnemende burgers te bevorderen, als aftrap van de inhoudelijke collegevorming en als vehikel om via loting de gemeenteraad naar de volksvertegenwoordigende kroon te steken. In persberichten, media-uitingen en voorlichtingsmateriaal heeft de G1000-organisatie zo veel mogelijk een combinatie van de verschillende persoonlijke ambities willen zijn. De bijeenkomst in de Rijtuigenloods zou enerzijds een burgertop worden in de overtreffende trap van de participatieladder (Edelenbos & Monnikhof, 2001): burgers maken zelf plannen en vragen, indien nodig, de gemeente te participeren. Anderzijds was de bijeenkomst een burgerraad ('de eerste gelote burgerraad van Amersfoort') waarop de deelnemers na een dag delibereren de Agenda van Amersfoort zouden vaststellen.

De politieke claim van de burgerraad is bepaald forser dan die van de burgertop. Maar in de beeldvorming werd ervoor gewaakt om de G1000 *tegenover* de gemeenteraad te plaatsen. Ze moesten als aanvulling op elkaar worden beschouwd en juist het proces van co-creatie zou rivaliteit uitbannen. Het aantal deelnemers op basis van loting werd beperkt tot 600. De overige 400 plaatsen zouden worden gevuld door politici, ambtenaren, ondernemers en kunstenaars. Door zo 'het hele systeem' (vgl. de zeven principes van een G1000, zie hoofdstuk 1) te laten deelnemen, zou de Agenda van Amersfoort als vanzelf ook de politieke agenda worden en in het coalitieakkoord belanden. Op dit punt is het compromis tussen de G1000-als-burgertop en de G1000-als-burgerraad goed zichtbaar. De deelname van 400 niet-gelote deelnemers gaat ten koste van de theoretische zuiverheid van de afspiegeling van de bevolking onder de 1000 deelnemers. Maar de niet-gelote deelnemers kregen aan het einde van de dag geen stemrecht bij de uiteindelijke selectie van de tien belangrijkste voorstellen. En dat gaat dan weer ten koste van hun commitment bij de resultaten.

De dubbele insteek van burgerraad *en* burgertop is een complexe boodschap. Onder de deelnemers hebben vrijwel zeker tegenstrijdige verwachtingen ten aanzien van de politieke claim geheerst. Aan de ene kant ingelote burgers die verwachtten dat de gemeenteraad de Agenda van Amersfoort zonder meer zou overnemen, aan de andere kant verkozen raadsleden die meenden dat de G1000 vooral ging over wat burgers zelf wilden doen.

2.1.2 *Zaterdag 22 maart 2014: Rijtuigenloods, Amersfoort*

Het programma was erop gericht 1000 gedeelde ervaringen in één dag om te zetten in betrokkenheid bij tien gezamenlijk ontwikkelde plannen. Daarvoor zouden de deelnemers om te beginnen de thema's van de dag bepalen door in drie ronden van 20 minuten telkens aan wisselende tafels van vier deelnemers (en een neutrale tafelsecretaris) ervaringen uit te wisselen aan de hand van drie vragen: 1) wat vind jij belangrijk voor Amersfoort in de komende vier jaar, 2) wat moet daarvoor gebeuren en 3) wat wil en kan jij daaraan bijdragen? Na elke gespreksronde gaven de deelnemers individueel via een smartphone één woord door, dat live werd geaggregeerd in een *word cloud* waarin woorden groter worden naarmate ze vaker worden doorgegeven. De zes belangrijkste woorden uit de gecombineerde resultaten van deze drie ronden vormden de agenda van de dag.

Voor 22 maart waren 6.000 Amersfoortse burgers uit de Basisregistratie personen ingeloot en (door de burgemeester) uitgenodigd. Daarvan hadden zich er 500 aangemeld en waren er ongeveer 450 bij aanvang aanwezig. In totaal waren er 780 aanmeldingen, inclusief de bijzondere categorieën deelnemers, en ongeveer 680 aanwezigen bij aanvang. De raad van Amersfoort had zich vanuit alle fracties aangemeld (40 aanmeldingen in de categorie politici) en uiteindelijk schatten wij dat er zich onder de aanwezigen een tiental raadsleden heeft bevonden, verdeeld over het hele politieke

spectrum. De deelnemers stelden op de hiervoor beschreven wijze zes thema's vast: verantwoordelijkheid, meedoen/betrokkenheid/nabuuerschap/faciliteren, wijk100, veiligheid, zorg en groen.

Het tweede deel van het programma bestond uit drie ronden van 50 minuten, waarin deelnemers aan tafels van telkens negen personen (en een neutrale tafelsecretaris) één thema uitwerkten via de dromen-denken-doencyclus. Elk van de zes thema's werd aan tien tafels uitgewerkt, deelnemers konden zelf kiezen aan welk thema zij wilden meewerken. Aan het einde van de middag leverden 50 tafels een uitgewerkt plan op. Alle plannen werden in een cirkel gepresenteerd, waarna de overgebleven gelote deelnemers (we schatten rond de 350) elk vier stemmen uitbrachten door stickertjes te plakken bij de voorstellen. Daarmee bepaalden zij een top tien die de Agenda van Amersfoort opleverde. Die ziet er als volgt uit:

Tabel 2.1 De Agenda van Amersfoort

Voorstel	Aanduiding van het plan/relatie overheid	Stemmen
Keigroen samendoen	WOZ-vergroenen, duurzame producten kopen. Gemeente werkt mee, jaagt aan en verbindt.	72
Samen zorgen in Amersfoort	Locaties en coördinatoren om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. Gemeente faciliteert.	67
WijkG100	'Dit gunnen we iedereen.' Dus ook in wijken. Gemeente is betrokken en faciliteert.	53
Buurtweter	Verbinder tussen systeemwereld en leefwereld. Niet van de gemeente, maar wel gefaciliteerd.	53
Amersfoort gelukkig veilig	Meer sociale samenhang in een wijk. Overlastgevers worden coaches. Gemeente samenwerkingspartner.	50
Duurzaam inbreiden	Meer groen op straat en duurzaam gebruik publiek vastgoed. Gemeente stelt dat ter beschikking.	50
Verbindingsregisseur	Verbinder tussen systeemwereld en leefwereld. Niet van de gemeente, maar wel gefaciliteerd.	50
Samensfoort	Digitaal prikbord om te verbinden en te delen. Indien nodig gefaciliteerd door de gemeente.	50
Kraamkamer duurzame innovatie	Groene innovatieruimte. Duurzame ontmoetingsplaatsen. Gemeente regisseert.	48
Onze wijk aan zet	Wijkgericht beleid. Kleinschalig. Wijkapp, wijkkrant, menselijke maat. Gemeente faciliteert.	41

Opvallend aan deze uitkomst is allereerst de bescheiden politieke claim. De gemeente komt hoofdzakelijk als facilitator in beeld en dan nog vooral ten aanzien van de uitvoering van het beleid en minder ten aanzien van het bepalen ervan. Desalniettemin zitten er wel politieke complicaties aan verschillende voorstellen, zoals het ter beschikking stellen van publiek vastgoed en het vergroenen van de WOZ. Aan sommige tafels waren overigens wel voorstellen met een grote politieke claim ontwikkeld, zoals WijkG1000'en met eigen budgetrecht of initiatiefrecht in de gemeenteraad.

Maar over het algemeen genomen vallen de resultaten meer samen met de verwachtingen van een doe-democratische burgertop dan dat een gelote burgerraad de hoofdlijnen van een coalitieakkoord heeft geschetst. De opzet van het programma, met zowel in de agendavorming als in de uitwerking een toespitsing op wat de deelnemers *zelf* kunnen doen, zal hieraan hebben bijgedragen.

2.1.3 Resultaten

Aan het einde van de dag keert het dubbele karakter van de G1000 terug. Enerzijds wordt de Agenda van Amersfoort aangeboden aan de burgemeester in zijn hoedanigheid van voorzitter van de gemeenteraad. Deze neemt de agenda aan, maar kopt de verwachtingen behendig door naar de samenleving. 'De stad moet het oppakken!', zegt hij. 'Als het daar niet gebeurt, gebeurt het niet.' Anderzijds wordt aan de deelnemers gevraagd zich aan te melden bij één van de tien plannen om die in themagroepen te gaan uitvoeren. Dat doen 180 deelnemers. De ambitie is hoog: eind 2014 moet op vier van de tien initiatieven duurzame innovatie zijn opgetreden, dat wil zeggen 'een proces, strategie of productiemethode die aan de moderne behoefte voldoet zonder schade te berokkenen en strevend naar verbetering' (website G1000 Amersfoort).

Wat er van de uitvoering van de Agenda van Amersfoort door de deelnemers zelf is geworden, kan niet eenvoudig worden vastgesteld. De meeste zelfstandige themagroepen van de G1000 doven vrij snel uit. Zichtbare en concrete G1000-successen zijn de organisatie van een WijkG1000 in Kruiskamp en de maandelijkse uitreiking van een Buurtwetertegel aan iemand die zich verdienstelijk maakt voor zijn buurt. Een deel van de energie voegt zich echter bij bestaande initiatieven en is dus minder goed traceerbaar. Er worden verschillende factoren genoemd die het functioneren van de themagroepen niet bevorderd hebben. Het Platform G1000 heeft naar aanleiding van de Amersfoortse ervaringen in ieder geval een verbetering en professionalisering van de nazorg in het concept opgenomen.

De politieke impact van de G1000 op de Amersfoortse politiek laat een verdeeld beeld zien. Informateur Fränzel was expliciet gevraagd rekening te houden met de G1000 en de formerende partijen wilden er ook graag iets mee. In het coalitieakkoord (tussen D66, VVD, ChristenUnie en PvdA) kwam de G1000 in algemene zin terug als een mooi voorbeeld van burgers die zelf verantwoordelijkheid namen. Het verlangen naar een overheid die bereid is zaken los te laten en zich te concentreren op een faciliterende rol opvatting werd gedeeld. Wat de concrete plannen betreft, stelde het collegeakkoord dat men in 'de aankomende tijd' gezamenlijk zou kijken hoe een en ander kon worden ingevuld. In de eerste Kaderbrief van het college wordt eveneens in algemene zin verwezen naar de bruikbaarheid van de inbreng van Amersfoorters, 'zoals bijvoorbeeld tijdens de G1000'.

Deze algemene en abstracte doorwerking van uitkomsten van de G1000 is het algemene beeld in ons onderzoek. Betrokkenen kwalificeren het als een 'positieve drive'

en een 'zetje in de rug', maar kunnen geen duidelijke sporen van de G1000 in de beleidsagenda aanwijzen. Dat geldt zowel voor de voorstellen met een duidelijke politieke claim als voor de voorstellen waaruit raadsleden zonder veel moeite een politieke agenda hadden kunnen afleiden. Onder raadsleden is de afwezigheid van een duidelijke doorwerking op de raadsagenda een punt van zorg en van kritiek. Kritiek van degenen die vanaf het begin al vonden dat de G1000 een politieke claim legde die zij nooit waar kon maken en een punt van zorg vanwege teleurgestelde reacties van deelnemers die de raadsleden hebben bereikt. Overigens is zeker niet uitgesloten dat de voorstellen van de G1000 mogelijk later alsnog hun weg vinden naar de politieke agenda van de raad. De ervaring van de Belgische G1000 leert dat sommige ideeën na lange tijd alsnog door de politiek worden opgepakt.

Invloed op de inhoud van het beleid moet worden onderscheiden van de meer procesmatige invloed van de G1000 op de rol van de instituties. Van een dergelijke invloed lijkt wel sprake. De G1000 is het voortbouwende vervolg op Het Nieuwe Samenwerken en als zodanig weer de voorloper van weer andere G1000'en, burger toppen of gelote burgerraden. Het zicht op deze meer procesmatige doorwerking werd in Amersfoort grotendeels ontnomen door het preventieve provinciale begrotingstoezicht waaraan de gemeente werd onderworpen en de pijnlijke herstelbegroting die vervolgens moest worden vastgesteld. Maar inmiddels zijn er weer nieuwe plannen van het Platform G1000, de griffie en Ontwikkelgroep Samen maken we de Stad, die verder zoeken naar nieuwe mogelijkheden voor burgerparticipatie en democratische vernieuwing, al dan niet met vertegenwoordiging via loting.

2.2 DE G1000 UDEN

De G1000 Uden kwam zeker niet uit de lucht vallen, aldus Brigitte van Haaften in haar speech tijdens de burgertop op 4 oktober 2014. Zelf dingen doen zonder te wachten op de gemeente zit de Udenaren volgens de CDA-gedeputeerde 'in de genen'. Een duidelijk voorbeeld daarvan was het proces waarmee de gemeente in 2011 een toekomstvisie opstelde, onder leiding van Mirande Heffels, de griffier van de weinig gepolitiseerde gemeenteraad van Uden. Dit proces was allereerst een participatietraject waarin gezamenlijk de visie (Udenaar de Toekomst) werd vastgesteld langs 'vier G's', namelijk die van groen, gezond, gastvrij en gezellig. Daarnaast ontstond in dit traject een lijst aan concrete ideeën, die deels als projecten werden uitgevoerd door groepjes burgers. Sprekende voorbeelden daarvan zijn D'n Hof van de toekomst (een forse permacultuurtuin, gerund door vrijwilligers) en een Energiecorporatie.

Dit proces had in Uden de behoefte naar meer aangewakkerd. De toekomstvisie moest meer handen en voeten krijgen, aldus gemeentesecretaris Jeroen Smarius, met de inwoners centraal en de gemeente in een faciliterende rol. In dit gespreide bedje vertoonde Harm van Dijk op 29 maart 2014, tijdens een raadsconferentie van

de zojuist verkozen raad van Uden, een filmpje van de Amersfoortse G1000. Rond het idee van een eigen G1000 in Uden als de vijfde G, van gezamenlijkheid, vormde zich een werkgroepje dat de beschikking kreeg over (uiteindelijk) 18.000 euro. Binnen de raad waren CDA en D66 uitgesproken enthousiast, terwijl andere partijen wat meer aarzelingen hadden, maar zeker niet negatief tegenover het idee stonden. Alleen de lokale partij Gewoon Uden was ronduit tegen, omdat zij in de G1000 een ondermijning van de Projectgroep Udenaar de Toekomst zagen.

2.2.1 *Inzet: 1000 ideeën om Uden beter te maken*

Ook het vaststellen van de politieke claim van de G1000 Uden is niet eenvoudig. De belangrijkste oorzaak daarvoor is echter niet het verschil in persoonlijke ambitie, maar de factor tijd. Oorspronkelijk ontstond op de raadsconferentie het idee van een G1000 zoals in Amersfoort. Maar de organisatie ervan is daarna een geheel eigen weg gegaan, waarin het Platform G1000 na verloop van tijd op de achtergrond raakte en Uden formeel ook niet meer helemaal paste in de principes die het Platform G1000 heeft ontwikkeld (zie hoofdstuk 1). De inzet van de G1000 Uden is daarom het beste te analyseren vanuit het perspectief van de tijd.

De eerste stap in de eigen ontwikkeling was een betere inbedding van de G1000 in de plaatselijke politiek, 'een betere link met de politieke wereld' (website G1000 Uden). In de (oudere) nieuwsberichten over de G1000 staat daarom met regelmaat dat de raad serieuze voorstellen zal overnemen of iets in die trant. Een dergelijke intentie heerste ook onder de raadsleden, die immers zelf met het idee van een G1000 waren gekomen. Tegelijkertijd nam de raad steeds meer afstand tot de feitelijke organisatie van de G1000. Het was immers wel de bedoeling dat de G1000 een evenement van de leefwereld zou zijn en niet van de systeemwereld. De tweede stap was een verschuiving van de focus op 1000 Udenaren die samen de Agenda voor Uden zouden vaststellen, naar duizenden ideeën voor Uden. Deelnemers mochten ook ideeën van anderen meebrengen.

Figuur 2.1 Logo G1000 Uden

Bron: www.G1000uden.nl

De gedachte van de deelnemers als een gelote vertegenwoordiging van de bevolking werd in Uden niet toegepast. Daarvoor wordt als reden aangevoerd dat de plaatselijke regelingen zich zouden verzetten tegen loting uit de Basisregistratie personen. Of deze onmogelijkheid om te loten echter werkelijk is betreurd, valt te betwijfelen. Veel verschil zal dat in praktische zin overigens in ieder geval niet hebben gemaakt, nu de burgemeester in Uden ongeveer 18.000 uitnodigingen naar alle huishoudens uit zijn gemeente stuurde in plaats van 10.000 namen te trekken uit een kiesregister van 32.382 kiesgerechtigden. Theoretisch is de claim op de volksvertegenwoordigende rol van de gemeenteraad uiteraard beduidend minder wanneer er niet wordt geloot.

Uiteindelijk is de inzet van de G1000 Uden steeds nadrukkelijker in het verlengde van Udenaar de Toekomst komen te liggen. Dat wordt geïllustreerd door het logo van de G1000 Uden, waarin het logo van Uden naar de Toekomst visueel is geïncorporeerd. Ook in zijn huisstijl is de organisatie altijd het oorspronkelijke blauw van de Amersfoortse G1000 blijven combineren met het felroze van Udenaar de Toekomst. Al met al had de G1000 Uden uiteindelijk een bescheiden claim op politieke invloed.

2.2.2 Zaterdag 4 oktober 2014: Schaapskooi, Uden

Het programma was ontworpen om de (ruim 250) deelnemende burgers hun eigen ideeën en de meegebrachte ideeën te laten uitwisselen, deze ideeën vervolgens te aggregeren tot een top twaalf en die dan ten slotte in een eerste ronde uit te werken. Daarvoor was een ingenieus systeem uitgewerkt. Dat bestond – na een kennismaking – in de eerste plaats uit het uitwisselen en verzamelen van ieders idee voor de toekomst van Uden. Elke tafel werkte aan het formuleren van de eigen ideeën, wat leidde tot een totaal van zo'n 400 ideeën.² De principiële gelijkwaardigheid van ieders idee werd

Figuur 2.2 Van idee naar straat

Bron: G1000 Uden – de Resultaten (www.G1000uden.nl), p. 5-6

2. Omdat een aantal hiervan dubbel was of erg op elkaar leek, zijn ze in het verslag (G1000 Magazine) tot 327 ideeën samengevoegd.

uitgedrukt doordat iedereen een idee op een steen van papier kon schrijven, en dat deze stenen werden verzameld als het samen bouwen aan de toekomst van Uden. Na het verzamelen van de ideeën ging men snel over naar het aggregeren ervan. Elke tafel zou zelf de negen ingebrachte ideeën (de rol van de tafelvoorzitter blijft beperkt tot het proces) terugbrengen tot vier. Dat ging via handopsteken, waarbij iedereen drie maal op een idee van een ander mocht stemmen.

In een volgende ronde, na de lunch, werden telkens vier tafels samengevoegd (een buurt) waar de eigen top vier werd vergeleken met die van de andere tafels, gelijksoortige ideeën werden samengevoegd en de formuleringen werden aangescherpt.

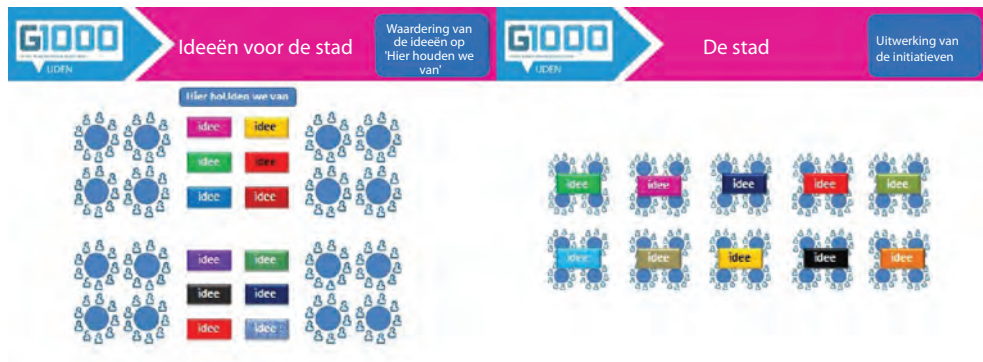
Figuur 2.3 Van straat naar buurt

Bron: G1000 Uden – de Resultaten (www.G1000uden.nl) , p. 6-7

Via het plakken van stickers moest iedere buurt tot een keuze voor drie ideeën komen. Tien maal een top drie leverde 30 ideeën op voor de slotronde, de stap van buurten naar wijken. Deze 30 ideeën werden gescoord aan de hand van een vierpuntsschaal: hoe hoger de score, des te groter het enthousiasme voor het idee. Geheel volgens het binnen het project Udenaar de Toekomst gehanteerde adagium Hier HoUden we van. Via deze scores werden uiteindelijk de belangrijkste ideeën geselecteerd. Oorspronkelijk was met 1000 deelnemers een uitkomst van 12 ideeën voorzien. Dat werd uiteindelijk een top tien. Na het selecteren van deze ideeën werd een laatste ronde gewijd aan een eerste uitwerking van de meest breedgedragen ideeën. Deelnemers konden zich voegen bij het idee naar keuze en daar nadenken over doelgroep, waarde, middelen, stakeholders en risico's van een idee en dus tot een eerste plan van aanpak komen. Ten slotte kon men aangeven na de G1000 beschikbaar te zijn voor verder meedenken, meedoen of mee helpen mogelijk maken. Het programma voorzag in 15:00 uur als eindtijdstip.

Figuur 2.4 Ideeën voor de stad

Bron: G1000 Uden – de Resultaten (www.G1000uden.nl), p. 7-8

Inhoudelijk leverde de G1000 Uden de volgende top tien van ideeën op. Daarbij is telkens aangegeven of en in welke hoedanigheid de overheid een rol speelt in de plannen.

Tabel 2.2 De top tien van Uden

Voorstel	Rol van de gemeentelijke overheid?
1. G1000 van vandaag structureel inzetten bij de ontwikkeling van gemeentebestuur, samen met het invoeren van klankbordgroepen op specifieke vraagstukken waarin deskundigen hun expertise inbrengen.	Faciliteren Beleid maken (burgerparticipatie)
2. Bibliotheek laten voortbestaan als basisvoorziening voor kennisdeling: belangrijk voor ontwikkeling en ontmoeting.	Faciliteren
3. Gegarandeerde zorg voor iedere Udenaar in de gemeente Uden (naar voorbeeld VN verdrag gehandicapten).	Beleid maken (Wmo, jeugdzorg)
4. Ontmoeting stimuleren ter voorkoming van eenzaamheid. Infrastructuur daarop aanpassen, bijvoorbeeld door buurthuizen, omgeving inrichting hofjes, bankjes, woningen aanpassen aan ontmoeten.	Faciliteren Beleid maken (ruimtelijke ordening en welzijn)
5. Uden 2035 energieneutraal. Afval ook zien als grondstof. Beter scheiden aan de bron (projecten bij scholen, sportverenigingen, gemeenschapshuizen en verzorgingstehuizen). Afval lokaal vermarkten, lagere kosten voor de inwoner.	Faciliteren Beleid maken (milieu en energie)
6. Verbetering wandel- en fietsvriendelijkheid (bewegwijzering/varkensruggen verwijderen/promotie/stimulering).	Beleid maken (verkeer en ruimtelijke ordening, evt. ook recreatie/toerisme)
7. Fietsveiligheid verbeteren in gehele gemeente: verbreding fietspaden en veiligere oversteekplaatsen bij o.a. scholen.	Beleid maken (verkeer en ruimtelijke ordening)
8. Gebruikers betrekken vóór de uitwerkingen van plannen, bijv. de gidslijnen en geleidelijnen voor slechtzienden rondom de Markt.	Faciliteren
9. Een leercafé opzetten: leren van elkaars kwaliteiten en elkaars expertise en betrokkenheid verhogen binnen gemeente Uden.	Geen
10. Op kleine schaal vraag en aanbod hulp en zorg bij elkaar brengen. Bijvoorbeeld: kleinschalige buurtteams oprichten met professionele ondersteuning.	Faciliteren

Opvallend aan deze top tien is de sterke focus op beleidsinhoudelijke thema's en de concreetheit van de voorstellen. Hoewel echt wilde plannen (kernwapens weg uit

Volk) werden weggestemd, hebben zes van de eerste zeven plannen behoorlijke implicaties voor het beleid. Opmerkelijk is ook het specifieke karakter van het tweede idee, om de bibliotheek open te houden. Dat zou heel goed iets te maken kunnen hebben met het feit dat de bibliotheek vanaf het begin actief campagne heeft gevoerd voor de G1000 en er dus naar verwachting meer mensen uit haar achterban aanwezig geweest zullen zijn. Al met al lijkt de G1000 Uden in zijn uitkomsten een grotere politieke claim neer te leggen dan op basis van zijn inzet als burgertop verwacht zou kunnen worden. Waarschijnlijk heeft dat iets te maken met de opzet van het proces, dat na een korte kennismaking was gericht op de uitwisseling en verzameling van ideeën.

2.2.3 Resultaten

Aan het einde van de middag verbonden zich in Uden 150 deelnemers ter plekke aan de uitvoering van een idee. Ruim een half jaar na de G1000 is het de ene groep beter gelukt dan de andere om een vervolg te geven aan de tijdens de G1000 gekozen ideeën. Er wordt zeer regelmatig een Leercafé gehouden, met onderwerpen variërend van het bakken van worstenbroodjes tot helend tekenen. Samen met Udenaar de Toekomst heeft G1000 Uden het Kantelhuis in gebruik genomen als uitvalsbasis en ontmoetingsplek. De ruimte, die door de gemeente beschikbaar is gesteld en wordt gerund door vrijwilligers, biedt plek voor allerlei bewonersinitiatieven om te vergaderen en elkaar te ontmoeten. De thema's afvalverwerking en Uden energieneutraal zijn over twee groepen verdeeld. De eerste is bezig met plannen voor het terugdringen en hergebruik van restafval en sluit aan bij projecten die de gemeente al onderneemt. De tweede is opgegaan in de al bestaande coöperatie EnergieUden, die zich richt op verduurzaming en eigen energievoorziening.

De G1000 is in Uden duidelijk niet exclusief voor de deelnemers aan de bijeenkomst op 4 oktober 2014 of gefixeerd op het uitvoeren van de top tien van die dag. Het begrip staat veel meer voor een proces van telkens nieuwe verbindingen, nieuwe krachten, nieuwe samenwerkingen, aldus G1000-woordvoerder Ad Hartmann in een filmpje van Udenaar de toekomst van 21 november 2014. De G1000 is in Uden de naam geworden voor een doe-democratisch proces dat ontstond in het verlengde van het formuleren van de toekomstvisie: het continue genereren van ideeën en die als project een stap verder proberen te brengen. Als zodanig leeft de G1000 in Uden nog steeds.

Ondanks de aanvankelijke welwillendheid van de gemeenteraad om de ideeën van de G1000 over te nemen en ondanks de politieke bruikbaarheid van de uitkomsten van de G1000 Uden, zijn de plannen als zodanig niet terug te vinden in de politieke discussies binnen de gemeenteraad of het college. Dat geldt in twee richtingen. Zo is er geen ferme steun voor de bibliotheek uitgesproken, ondanks de hoge notering van deze voorziening op 4 oktober, maar er is evenmin oppositie gevoerd met het argument dat een concreet plan in strijd zou zijn met een uitspraak van de G1000,

bijvoorbeeld het recht op betaalbare zorg voor iedereen. De G1000 lijkt zich zelfs redelijk buiten het blikveld van de raadsleden te bevinden. Uit de presentaties en de bijeenkomsten over de voortgang is bij de raadsleden vooral blijven hangen dat er druk gewerkt wordt, maar dat het nog te vroeg is om concrete resultaten te melden. Een en ander past bij de algemene houding van de gemeenteraad (op één partij na): prima dat een G1000 is gehouden en die moet vooral iets van de burgers blijven. De G1000 moet namelijk in hun ogen niet te politiek worden en niet 'institutionaliseren' zoals raadsleden van verschillende partijen dat noemen.

De mate waarin de G1000 meer in het algemeen invloed heeft gehad op de rol van de instituties, is moeilijk vast te stellen. De ambitie van de G1000-organisatie is wel om een dergelijke burgertop niet eenmalig te organiseren, maar voort te zetten in een permanente dialoog tussen inwoners, instellingen, bedrijven en gemeente, mogelijk in de vorm van een 'G35-burgerraad'. Bovendien beweren sommige actoren dat de gemeenteraad anders tegen burgerparticipatie is gaan aankijken. Enkele bij aanvang sceptische raadsleden gaven toe dat ze positief waren verrast. Aan de andere kant is er nog weinig aanleiding om te veronderstellen dat de gemeenteraad van Uden zijn traditionele werkwijze werkelijk wil veranderen. Meer nog dan de waardevolle inbreng van de burger bij de uitwerking en de opstelling van beleid wordt het politieke primaat van de gemeenteraad benadrukt. Loting als nieuwe vorm van politieke representatie is als zodanig in ieder geval geen groot *issue* in de Udenese politiek.

2.3 CONCLUSIES: VERSCHILLEN EN OVEREENKOMSTEN

We moeten de nodige voorzichtigheid in acht nemen bij de vergelijking tussen de G1000 van Amersfoort en die van Uden, vanwege de *scope* van het onderzoek en de beperkte tijd die sinds de G1000 is verstreken. Toch is zo'n vergelijking interessant. Juist in de onderlinge confrontatie tussen de twee casus vallen verschillen op. In algemene zin zouden we willen spreken van een randstedelijke D66-G1000 in Amersfoort en een Brabantse CDA-G1000 in Uden. De één gedreven door democratische innovatie met veel hoogopgeleide aandacht voor het proces en de ander voortkomend uit een actief maatschappelijk middenveld, met veel praktische aandacht voor goede ideeën. Maar beide zijn voorbeelden van moderne vormen van partijloze lokale politiek. Meer in het bijzonder zijn de overeenkomsten en de verschillen de volgende.

2.3.1 *Inzet*

Kijkend naar de ambities van de G1000 in Uden en Amersfoort vallen allereerst twee overeenkomsten op die in beide gemeenten succesfactoren waren: steun voor het idee bij de trits burgemeester-gemeentesecretaris-griffier en een duidelijke voorloper die de geesten rijp had gemaakt. In Amersfoort was dat Het Nieuwe Samenwerken, in Uden was dat Udenaar de Toekomst. Voor het overige vallen vooral de verschillen

op. In Amersfoort was het plan om zowel een burgerraad-met-uitspraken als een burgertop-met-voorstellen te organiseren. Rivaliteit met de gekozen gemeenteraad werd nadrukkelijk ontkend, maar de onderbouwing daarvoor was vooral dat 'het hele systeem' aan een proces van co-creatie zou deelnemen. Op die manier zouden de raadsleden gecommiteerd raken aan de resultaten, die daarmee dan verzekerd waren van een plaatsje in het coalitieakkoord. Toch was het uiteindelijk de bedoeling om daags na de gemeenteraadsverkiezingen door een gelote volksvertegenwoordiging de Agenda van Amersfoort voor de nieuwe raadsperiode vast te stellen, en dat is een stevige claim op politieke invloed. In Uden was het oorspronkelijk ook de bedoeling om, vergelijkbaar met Amersfoort, een Agenda van Uden vast te stellen. Dat oorspronkelijke voornemen is in de loop der tijd vervangen door het plan om een burgertop te organiseren waar zo veel mogelijk Udenaren zo veel mogelijk ideeën voor Uden zouden presenteren om die met een geavanceerd selectieproces te trechteren naar de ideeën met het meeste draagvlak.

2.3.2 Opzet

Hoewel juist de G1000 Amersfoort veel meer als burgerraad met politieke uitspraken was opgezet dan de G1000 Uden, zijn de uiteindelijke uitkomsten andersom: de politieke implicaties van de top tien van Uden zijn groter dan die van de Agenda van Amersfoort. Een zeer voor de hand liggende verklaring is het verschil in de gehanteerde methoden. In Amersfoort was het proces gericht op het ontwikkelen van *common ground* tussen de deelnemers, op dialoog over ieders ervaringen en het co-creëren van voorstellen. De openingsvragen waren gericht op wat deelnemers belangrijk vonden en wat zij daaraan zelf konden doen. Het selecteren van de tien belangrijkste voorstellen gebeurde pas helemaal aan het einde van de dag. In Uden ging het na een korte kennismaking meteen over iemands idee en zagen sommige deelnemers hun voorstel al meteen na de eerste ronde sneuvelen. Voordeel van het proces in Uden was dat het daar gehanteerde selectieproces geavanceerder was dan het in korte tijd moeten plakken van vier stickertjes op 50 ideeën. Voordeel is ook dat het proces in Uden al om 15:00 uur was afgelopen, terwijl in Amersfoort werd opgemerkt dat de dag wel erg lang duurde en de laatste ronde weinig meer toevoegde. Nadeel van de procedure in Uden zou evenwel kunnen zijn, dat het proces door zijn inrichting minder *common ground* en de daaruit volgende creativiteit en energie heeft gecreëerd dan het proces in Amersfoort heeft gedaan.

2.3.3 Resultaten

Wat de resultaten van de G1000'en in Amersfoort en Uden betreft, valt allereerst op dat in geen van beide gevallen een onmiddellijk beleidsmatig gevolg is gegeven aan de uitkomsten van de G1000. Dit ondanks het feit dat de G1000 in Uden oorspronkelijk een idee van de raad zelf was, de raad van Uden meer betrokkenheid toonde dan die van Amersfoort en de resultaten in Uden ook politiek bruikbaar waren dan die

in Amersfoort. Veel aanleiding om te verwachten dat de op een programma verkozen volksvertegenwoordigers als vanzelf hun politieke primaat delen met een gelote burgerraad of een burgertop, geeft dat niet. Dat is niet anders wanneer een en ander gepaard gaat met hooggestemde democratische idealen. Daarbij moet evenwel worden herhaald dat deze conclusie voorlopig is en nu nog niet valt uit te sluiten dat de resultaten van de G1000 op de langere termijn alsnog opduiken op de beleidsagenda's van de raden in Amersfoort en Uden.

Naast onmiddellijke effecten op de beleidsagenda van raad, college en ambtenaren zijn er nog twee andere vormen van invloed die in dit onderzoek als resultaat van de G1000 tellen: invloed via de deelnemers die zich verbonden hebben aan de uitwerking van de geselecteerde plannen en meer procesmatige invloed op de rol van de instituties in het algemeen. Ten aanzien van deze twee soorten resultaten verschillen Amersfoort en Uden. In Amersfoort doofden de meeste themagroepen vrij snel uit en werd het gestelde doel van de duurzame innovatie bepaald niet gehaald. Op dit punt werd in Uden veel meer succes geboekt. De aanduiding G1000 is zelfs losgeraakt van die ene dag in oktober of van de specifiek op die datum vastgestelde prioriteiten. De G1000 is in Uden een continue proces van verbinden en gezamenlijk uitvoeren van voorstellen geworden, dat nog tot op de dag van vandaag voortgaat.

Ten aanzien van de doorontwikkeling van nieuwe vormen van burgerparticipatie heeft de G1000 in Amersfoort weer meer resultaten laten zien dan in Uden. In Amersfoort bestaat belangstelling voor een nieuwe G1000 met een nadrukkelijke aansluiting op een kerntakendiscussie en is het idee van een gelote burgerraad zeker niet van de agenda verdwenen. De G1000 Amersfoort is daarmee duidelijk een *kwalitatief* andere voortzetting van Het Nieuwe Samenwerken geweest, waar de G1000 Uden uiteindelijk vooral een *kwantitatieve* voortzetting van Uden naar de Toekomst was.

LITERATUUR

Edelenbos, J. & R. Monnikhof (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming*. Utrecht: Lemma.

Harmen Binnema en Geerten Boogaard

INLEIDING

Op 22 maart 2014 vond in de Rijtuigenloods in Amersfoort de eerste Nederlandse G1000 plaats. Enkele actieve bewoners die hun inspiratie vonden in het gedachtegoed van David van Reybrouck en de Belgische G1000, organiseerden deze burgertop. Op 4 oktober in hetzelfde jaar volgde Uden als tweede gemeente met een G1000. Hier kwam het initiatief van de gemeenteraad, passend in de pogingen om meer verbinding met de wereld buiten het gemeentehuis te krijgen. Later waren er G1000'en in de Amersfoortse wijk Kruiskamp en in Groningen en een op de G1000 geënte burgertop in Amsterdam. Zowel in Uden als Amersfoort is te zien dat de initiatiefnemers de G1000 als een alternatieve vorm van democratie wenselijk achten. Maar hoe verhoudt de G1000 zich tot de bestaande vertegenwoordigende democratie, in het bijzonder de rol van de gemeenteraad, en welke verdere ontwikkeling van de G1000 is mogelijk? Die vragen zullen centraal staan in dit hoofdstuk.

We zullen verschillende varianten in dit hoofdstuk verkennen, met aan de ene kant een G1000 die geheel losstaat van de bestaande structuren (burgertop) en aan de andere kant een G1000 die geheel in die structuren is geïntegreerd (burgerraad). Deze verkenning is ten eerste gebaseerd op inzichten vanuit de literatuur over modellen van democratie, de verhouding burger-overheid en de rol van lokale politiek. Ten tweede op de uitkomsten van ons onderzoek naar de G1000'en in Amersfoort en Uden, waarbij we zowel websites en documenten hebben bestudeerd als interviews hebben gehouden met organisatoren, raadsleden, bestuurders en ambtenaren. Paragraaf 3.1 bevat een theoretische duiding van de G1000, paragraaf 3.2 zoomt in op de opvattingen van raadsleden en bestuurders over de positie van de G1000 ten opzichte van de vertegenwoordigende democratie. In de slotparagraaf komen de verschillende mogelijkheden voor verdere ontwikkeling van de G1000 aan bod.

3.1 DE G1000 IN THEORIE

De vraag wat een G1000 is, kan vanuit een aantal perspectieven worden beantwoord, waarbij elk perspectief andere aanknopingspunten biedt om te begrijpen welke

verwachtingen met een G1000 gepaard gaan en wat er op een G1000 gebeurt. We passen de theorie toe op de G1000 als concept zoals dat wordt uitgedragen door het Platform G1000, met als zeven ‘principes’: 1) burgerinitiatief, 2) geen agenda, 3) dialoog, 4) loting, 5) het hele systeem, 6) transparant, 7) veilig (zie verder hoofdstuk 1). Met name de aspecten 1, 2, 3 en 5 zijn daarbij relevant en zij bieden een referentiekader om na te kunnen gaan hoe het bij de G1000’en in Amersfoort en Uden is gegaan. We zetten in deze theoretische duiding drie stappen. Ten eerste kijken we naar de G1000 als model van democratie, ten tweede naar de G1000 in de verhouding tussen burger en overheid en ten derde naar de G1000 ten opzichte van de lokale politiek.

3.1.1 *Democratie*

Allereerst kunnen we de G1000 zien als vorm van directe democratie, met wel wat vertegenwoordigende elementen in zich. Centraal in de filosofie van de G1000 staan eigenaarschap en autonomie. De idealen van de *directe* democratie zijn daarmee primair: het zijn de burgers zelf die het roer van de gemeenschap in handen nemen en zich niet beperken tot het verwerven van indirecte invloed op de publieke zaak via de gemeenteraad. De uitkomst van een G1000 is in beginsel de agenda van de gemeenschap. Omdat de inhoudelijke agenda van elke G1000-bijeenkomst open is, hebben de uitkomsten niet per definitie betrekking op taken van de overheid. Soms is zelfs facilitering vanuit de overheid niet nodig, zoals bij een G1000-uitkomst om meer sociale cohesie in een buurt te creëren.

Hoewel een G1000 de meeste verwantschap heeft met het model van directe democratie, vindt een G1000 plaats in en namens gemeenschappen met meer dan 1000 leden en is er dus per definitie ook sprake van enige mate van vertegenwoordiging. Daarvoor is een selectiesysteem nodig. In het geval van loting vindt de selectie expliciet plaats: alleen burgers die zijn ingeloot mogen zich aanmelden. In het geval van een open uitnodiging aan alle leden van de gemeenschap zal alleen selectie plaatsvinden als het aantal aanmeldingen de 1000 overtreft, bijvoorbeeld op basis van volgorde van binnenkomst of – alsnog – loting. De typische selectie van deelnemers aan een G1000 is politiek neutraal en onderscheidt zich daarmee van de electorale logica waarin een stemming (bijv. peilingen, referenda, verkiezingen) de uitkomst bepaalt.

Het gevolg van loting is wel een beperking van de deelname. In de vertegenwoordigende democratie doet idealiter de gehele politieke gemeenschap mee – of heeft in elk geval de rechten daartoe. Het ‘recht’ op deelname aan een specifieke G1000 bestaat uit de kans om te worden ingeloot. Ook is het de vraag of de deelnemers aan een G1000 zich zullen zien als vertegenwoordigers van de gemeenschap wanneer zij op persoonlijke titel meedoen en niet van hen wordt gevraagd over de gemaakte keuzes verantwoording af te leggen.

Ten aanzien van het binnen de democratiemodellen gehanteerde onderscheid tussen ‘kiezersdemocratie’ en ‘consensusdemocratie’ (Hendriks, 2006) vertoont de G1000 een hybride karakter. Uiteindelijk leveren verkiezingen en referenda immers

altijd winnaars *en* verliezers op, meerderheden *en* minderheden. De G1000 wil zich onderscheiden als een vorm waarin deliberatie tussen de deelnemers boven de aggregatie van hun standpunten gaat. De inrichting van de G1000 als een deliberatief forum, gekenmerkt door een dialoog van gelijkwaardige deelnemers met wederzijds respect en een goede uitwisseling van argumenten (Michels, 2012), sluit hierop aan.

Naast deze opzet van een G1000 vol compromissen, consensus of zelfs werkelijke *common ground* (waarin niemand naar zijn gevoel iets ‘inlevert’, zie hoofdstuk 6), vindt ook op een G1000 aggregatie plaats. De gespreksthema’s moeten op enig moment worden vastgesteld en aan het einde van de dag moeten de aan tientallen tafels ontwikkelde voorstellen in relatief korte tijd worden teruggebracht naar 10 agendapunten voor de gemeenschap. De mate waarin daarbij werkelijk wordt geaggregeerd, hangt uiteraard af van de inhoudelijke verschillen tussen de ontwikkelde voorstellen. Maar het vinden van werkelijke *common ground*, zoals dat moet gebeuren aan de tafels, is gezien de korte tijd en het grote aantal deelnemers onmogelijk: enige mate van aggregatie is dus altijd noodzakelijk.

Het Platform G1000 voert als motto ‘op weg naar een andere democratie’. Die weg lijkt te leiden naar ‘meer directe consensusedemocratie’, hoewel een G1000 zelf niet ontkomt aan vertegenwoordiging en aggregatie. Burgers krijgen zeggenschap en gaan op zoek naar wat hen bindt. De bestaande structuren zijn er voor het beslechten van de verschillen, de G1000 is er voor het faciliteren van de overeenstemming. Die overeenstemming wordt in de filosofie van de G1000 eerder bereikt door deliberatie dan door aggregatie.

3.1.2 Overheid en samenleving

De G1000 is te zien als een bottom-up initiatief van burgers die een alternatief willen voor de bestaande structuren van de vertegenwoordigende democratie, maar ook als een vorm van burgerparticipatie die wordt ‘uitgelokt’ door de terugtrekkende beweging van de overheid. Waar participatie vaak de vorm krijgt van raadplegen of adviseren, kan de uitkomst van een G1000 zijn dat burgers taken samen met de overheid gaan uitvoeren (coproductie) of die zelfs gaan overnemen van de overheid en zo belanden op de hoogste trede van de participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001): zelfbeheer.

Die beweging komt enerzijds door forse bezuinigingen, die leiden tot initiatieven vanuit de samenleving om belangrijke voorzieningen alsnog overeind te houden, en anderzijds door herbezinning op wat wel en niet overheidstaken zijn en het vervolgens terugleggen van verantwoordelijkheid in de samenleving (vgl. Binnema, 2014). Voor de rol van een G1000 bij publieke taken betekent dit:

- een andere rol en opstelling van de overheid, waarbij sturen en reguleren plaatsmaakt voor faciliteren en stimuleren. Een G1000 zou in zo’n visie *complementair* zijn aan datgene wat door de lokale overheid wordt gedaan;

- een daadwerkelijk terugtrekken door de overheid door een aantal taken niet langer uit te voeren: niet een andere overheid, maar minder overheid. Een G1000 komt dan in beeld als *alternatief* voor wat voorheen door de lokale overheid werd gedaan.¹

Voor de duiding van de G1000 moeten we dus ook stilstaan bij wat die betekent voor de verhouding tussen overheid en samenleving. Cornwall (2004: 1-2) onderscheidt in dit verband *invited spaces*, waarin het initiatief bij de overheid ligt, en *popular spaces* op initiatief van burgers. Beide soorten ruimten brengen andere verwachtingen met zich mee over de rol van burgers en overheid. Bovendien is te verwachten dat in beide ruimten verschillende thema's worden geagendeerd, waarbij in de *invited space* een sterkere aansluiting is bij de bestaande beleidsagenda.

In de verhouding tussen overheid en burger gaat het bovendien om macht en invloed: wie neemt het initiatief, wie bepaalt de agenda, hoe worden besluiten genomen (zie ook Koch, 2013)? Aan de ene kant roept het de vraag op hoe door gekozen volksvertegenwoordigers zal worden gereageerd: voelen zij zich gepasseerd door initiatieven van burgers? Aan de andere kant: hoe groot is het risico dat er zelfbenoemde vertegenwoordigers opstaan, die geen draagvlak hebben en nauwelijks verantwoording afleggen (Cornwall, 2004: 6)? De regels van het spel in deze nieuwe ruimten zijn immers nog niet altijd duidelijk.

De ambitie van de G1000 is om primair een *popular space* te zijn: idealiter begint het bij een initiatief van onderop. Toch is er deels ook sprake van een *invited space*, omdat ook de gemeenteraad (in zijn geheel, dus niet politiek gedreven) initiatiefnemer kan zijn. Verder speelt de burgemeester een rol in het loten en uitnodigen van burgers, zitten er vertegenwoordigers van de overheid aan de tafels en raken de besproken onderwerpen zeer waarschijnlijk aan de beleidsagenda. Een pure *popular space* behoudt meer afstand en onafhankelijkheid en heeft meer ruimte voor democratische experimenten. Al te zeer geïnstitutionaliseerd raken, hoewel dit de invloed van de G1000 kan vergroten, is dan onwenselijk. Zo wijzen Ercan en Hendriks (2013) op het risico dat deliberatieve fora los komen te staan van de bredere democratische context en van het maatschappelijk middenveld.

3.1.3 De lokale politiek

In veel vormen van burgerparticipatie neemt de lokale overheid het initiatief en wordt van burgers gevraagd met ideeën en suggesties te komen die helpen bij het

1. Een alternatief is dat een G1000 zich richt op onderwerpen die niet direct als (voormalige) overheids-taken te zien zijn, maar eerder te maken hebben met buurtgevoel, elkaar leren kennen, gezelligheid en samen activiteiten organiseren.

beleidsproces. Zij worden ingeschakeld bij de uitvoering van vastgesteld beleid of gevraagd een gat te vullen dat de overheid achterlaat. De (verticale) verhouding tussen overheid en burger blijft daarmee intact. Daar staan overigens wel andere opbrengsten tegenover. Michels en De Graaf (2010) laten zien dat participerende burgers zich meer betrokken voelen bij de publieke zaak en hebben geleerd begrip op te brengen voor andere opvattingen dan die van henzelf. Bovendien wordt de legitimiteit van besluiten vergroot, zelfs als deelnemers niet zo gelukkig zijn met de uitkomst.

Ervaringen over de grens zijn hiermee vergelijkbaar. Een onderzoek van Barnes et al. (2004) naar verschillende vormen van bewonersparticipatie in de steden Birmingham en Liverpool laat zien dat vrijwel altijd van *invited spaces* sprake is, waarin de bestaande (machts)verhouding tussen burger en overheid niet wordt veranderd. Burgers hebben daardoor nauwelijks invloed op de besluitvorming en bij sommigen leidt dat tot weerstand of zelfs vervreemding. Zij benadrukken dat juist daarom ook aan de *popular space* met een eigen taal en een eigen aanpak behoefte is, als cruciaal onderdeel van een gezonde (lokale) democratie. Blakeley (2010) beargumenteert, op basis van onderzoek in onder meer Barcelona, dat er een risico is dat participatie een soort technologie wordt die de lokale overheid inzet, met een sterk instrumenteel karakter en vooral leunend op professionele expertise. Zij werpt de vraag op of deze vorm van participatie burgers niet eerder op afstand zet dan hun meer invloed geeft.

De rol van politici, die in de vertegenwoordigende democratie een centrale plek innemen, wordt ingewikkeld in participatietrajecten die (deels) *invited spaces* zijn en waar de *governance* is gericht op zelfbestuur en samenwerking. Dit sluit aan bij onderzoek van Nyholm en Haveri (2009) onder Finse raadsleden, waarin wordt geconstateerd dat binnen netwerken controle en coördinatie lastig zijn, de belangen sterk uiteenlopen en de rol van de actoren (inclusief de politieke actoren) onduidelijk is. Een te nauwe betrokkenheid in het netwerk kan ook betekenen dat raadsleden te dicht op de uitvoering komen te zitten, wat hun vertegenwoordigende en controlerende rol in het gedrang kan brengen. Een vergelijkbare conclusie over hoe raadsleden zoekende zijn naar hun rol, vinden we bij Denters en Klok (2013), die met name kijken naar de verhouding tussen raadsleden en burgers. Zij constateren dat raadsleden die al meer aan vormen van directe democratie gewend zijn, zoals een gekozen burge-meester of lokale referenda, ook meer open staan voor participatie.

Ook in dit perspectief levert de G1000 een gemengd beeld op. De standaarddeelname van raadsleden en wethouders doorbreekt het principe van loting. Hun aanwezigheid wordt gerechtvaardigd met het argument dat *het hele systeem* aan tafel moet zitten, zodat iedereen zich eigenaar van het resultaat gaat voelen. Het is vooral goed voor de *impact* van de G1000 als de politici alvast iets van de resultaten meekrijgen. Deelnemen aan een G1000 in deze verhouding past niet bij elke stijl van raadslidmaatschap even goed (vgl. Tops & Zouridis, 2003). Bovendien opereren raadsleden in de praktijk binnen politieke bindingen aan het verkiezingsprogramma, de fractie waar

zij deel van uitmaken en eventueel coalitieafspraken. Daardoor zijn individuele raadsleden niet vrij om de uitvoering van willekeurig welke uitkomst van een G1000 vooraf te beloven. Ten slotte stelt het staatsrecht hier grenzen. Het politieke mandaat over het algemeen belang van een lokale gemeenschap ligt juridisch bij de gemeenteraad als orgaan, niet bij de inwoners.

3.2 DE PRAKTIJK VAN DE G1000 IN AMERSFOORT EN UDEN

In dit deel verleggen we de focus van het concept van de G1000 naar de praktijk van Amersfoort en Uden. Aan de orde komen het ontwerp en de uitvoering van de G1000, de opbrengst van de dag in de vorm van een top tien en de doorwerking van de G1000.

3.2.1 *Ontwerp en uitvoering*

De voorbereiding en organisatie van de G1000 was grotendeels in handen van inwoners van de betreffende gemeente. Zo werd het initiatief dat in Uden aanvankelijk door de gemeenteraad was genomen al snel door anderen overgenomen. De G1000 Uden was sterker dan Amersfoort geworteld in bestaande initiatieven. De ondersteuning vanuit het gemeentehuis was van belang, zowel voor het verkrijgen van draagvlak als voor een financieel duwtje in de rug. Vooral de rol van de driehoek burgemeester-griffier-gemeentesecretaris viel hierbij op.

De boodschap die de organisatie vooraf en op de dag meegaf, was dat de G1000 de deelnemers de mogelijkheid bood direct invloed uit te oefenen ('de politiek kan hier niet omheen'). Bovendien waren de deelnemers zelf aan zet: in Amersfoort en Uden werd een open agenda gehanteerd. Er was niet al vooraf een indeling in thema's gemaakt (denk aan openbare ruimte, ouderenzorg, verkeer, werkgelegenheid, duurzaamheid). De G1000 in Amersfoort was, binnen een vast format met een aantal rondes, meer op dialoog gericht, waarbij pas aan het eind (in de burgerraad) gestemd moest worden om tot een top tien te komen. Uden week af van dit format, had ook een strakkere tijdsplanning en richtte zich al sneller op het presenteren en selecteren van ideeën (en dus stemmen). Er was minder dan in Amersfoort gelegenheid voor een gezamenlijke probleemanalyse en voor een algemene verkenning van wat inwoners belangrijk vonden.

Bij het stemmen over de voorstellen konden in Uden alle aanwezigen deelnemen, in Amersfoort waren dat alleen de gelote burgers. Dit idee is overigens bij de G1000 in Groningen losgelaten, daar mocht iedereen meestemmen. Aan de ene kant is er iets te zeggen voor een duidelijke scheiding tussen de gelote burgers en de overige deelnemers, als een scheiding tussen directe democratie en vertegenwoordigende democratie. Burgers zijn aan zet en de aanwezige politici luisteren en laten zich informeren. Aan de andere kant heeft dit iets kunstmatigs, zeker omdat de politici hebben meegedaan met het ontwikkelen van de voorstellen en ook van hen wordt verwacht dat

zij hieraan in de politieke arena een vervolg gaan geven. Dit laat mooi de spanning zien tussen het consequent hanteren van een democratieconcept en de praktische vertaling die het zou moeten krijgen.

3.2.2 *De opbrengst van de dag*

De top tien voorstellen in Amersfoort hebben een vrij hoog abstractieniveau, mede als gevolg van de gekozen methode (zie hoofdstuk 2). In veel voorstellen ging het om verbinding tussen burgers onderling en de overheid vooral als aanjager en ondersteuner. In Uden is de top tien concreter en hier en daar meer in beleidstaal geformuleerd. Er wordt bovendien in Uden meer om (ander/nieuw) beleid gevraagd. Tegelijkertijd vragen, net als in Amersfoort, veel thema's in Uden met name een faciliterende rol van de overheid, of kunnen ze ook zonder de overheid. Terwijl in Amersfoort de thema's zorg en groen slechts met moeite overeind bleven tot aan de top tien, hebben zij in Uden een prominente plek. Wel zijn in beide gemeenten thema's als economie en werkgelegenheid afwezig. Hoewel de methodiek van Uden anders was dan die van Amersfoort, tenderen ze allebei naar specifieke delen van de agenda van de overheid: duurzaamheid, zorg, openbare ruimte.

Ook voor de gelote burgers is het dubbele karakter van de G1000 lastig. Onderzoek naar diverse vormen van burgerparticipatie heeft geleerd dat het cruciaal is vooraf aan de deelnemers duidelijk te maken wat zij kunnen verwachten en wat er met de uitkomsten gaat gebeuren. In de burgertop ligt de nadruk op dialoog en het vinden van gezamenlijkheid, in de burgerraad ligt de nadruk op stemmen om de tien beste ideeën te selecteren. Weliswaar zijn er themagroepen gevormd die burgers eigen verantwoordelijkheid geven (coproductie, zelfbeheer), maar lang niet iedereen ging daaraan meedoen en de groepen zelf functioneerden zeer wisselend. Voor sommige deelnemers is het bovendien teleurstellend dat het idee waar zij de hele dag aan hebben gewerkt geen vervolg krijgt, omdat dat niet de top tien heeft gehaald.

Hoe ziet aldus de balans eruit tussen zelf aan de slag gaan en wensen formuleren voor de lokale overheid? Deze vraag geldt het sterkste voor Amersfoort, waar deelname van politici belangrijk werd gevonden, omdat zij daardoor mede-eigenaar zouden worden van de resultaten en daarmee samen met burgers aan de slag zouden gaan. Daar waar een rol voor de overheid was weggelegd, was het de bedoeling een politiek feit te creëren waar de lokale politiek niet omheen zou kunnen. In Uden zien we dat de thema's dichter tegen de beleidsagenda van de gemeente aan lagen. Tegelijkertijd werd in de *framing* het idee dat de gemeente 'er iets mee moest' of 'er niet omheen kon' steeds meer gerelativeerd.

3.2.3 *De positionering van de G1000*

Zowel in Amersfoort als Uden hebben deelnemers zich in groepen verbonden aan een van de tien thema's. In beide gemeenten geeft dat een wisselend beeld: een aantal

groepen is niet van de grond gekomen, enkele zijn vanwege inhoudelijke overlap samengevoegd en andere groepen zijn behoorlijk actief. Veel groepen zoeken naar hun rol, naar hoe ze het enthousiasme (en de mensen) vast kunnen houden en naar wat het concrete resultaat zou moeten zijn. De politici zijn noch in Uden, noch in Amersfoort ruim vertegenwoordigd in de themagroepen.

De algemene houding van de gemeenteraad is dat het prima is dat een G1000 is gehouden, maar die moet vooral iets van de burgers blijven: de politiek past enige afstand. Er wordt gevreesd dat een G1000 anders te politiek wordt en institutionaliseert. Deze nadruk op het burgertop-aspect verklaart mogelijk ook waarom de thema's van de G1000 nauwelijks zijn terug te vinden op de agenda's van raad en college en slechts met moeite zijn terug te vinden in een aantal beleidsdocumenten. Steeds meer wordt de G1000 één van de burgerinitiatieven die in een gemeente plaatsvinden.

De G1000 wordt niet als concurrent of als bedreigend ervaren door de raadsleden, wel is het omgaan met initiatieven als de G1000 met name voor de Udense raadsleden erg wennen. De spanning ontstaat daar waar een claim op de politiek wordt gelegd om de uitkomsten van de G1000 als een opdracht te beschouwen, met een eigen legitimatie. Er is grote terughoudendheid de G1000 een aparte status te geven. Het initiatief moet dan wel bij de raad liggen en het moet worden ingepast in de bestaande structuur van commissievergaderingen en raadsvergaderingen. Een (gelote) burgerraad naast de gemeenteraad kan rekenen op sceptische geluiden, hoewel er partijen zijn die hier meer voor open staan. Aan de ene kant komt dit sceptische geluid van raadsleden die benadrukken dat *zij* de gekozen volksvertegenwoordigers zijn en een G1000 daarvoor niet in de plaats kan komen: 'Hebben we straks nog wat te zeggen?' Aan de andere kant wordt dit benoemd door raadsleden die een andere verhouding tussen overheid en samenleving belangrijk vinden, maar de G1000 daarvoor maar één van de vele manieren vinden.

3.3 DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Op basis van de verkenning van de literatuur en de reflectie op de praktijk van de G1000 in Amersfoort en Uden formuleren we een aantal discussiepunten. Vervolgens geven we een aantal richtingen aan waarin de G1000 zich verder kan ontwikkelen, geënt op het idee van een burgertop of juist van een burgerraad.

3.3.1 *Nog geen andere democratie*

Is de G1000 nu een volgend station op de weg naar de andere democratie, zoals het motto van het Platform belooft? Hier zien we allereerst een verschil tussen de hooggestemde ambities van Amersfoort en de wat nuchterder aanpak van Uden. De

verbinding met de bestaande democratische structuren was sterk in Uden en op de dag zelf stonden kiezen en stemmen centraal. In tegenstelling tot Amersfoort werd er maar weinig geïnvesteerd in de *common ground*. Het neerzetten van ideeën en proberen anderen van het nut daarvan te overtuigen kreeg al snel de overhand. In Amersfoort werd meer tijd genomen om de dialoog aan te gaan en te zoeken naar wat deelnemers verbond.

In beide G1000'en zien we elementen van directe democratie: zeggenschap en eigenaarschap voor burgers, die bovendien niet door verkiezingen maar door loting of zelfselectie hebben kunnen deelnemen. Vooral Amersfoort heeft daarnaast nadrukkelijk gekozen voor consensusdemocratie (gemeenschappelijkheid, overeenstemming), waar het in Uden al snel naar kiezersdemocratie (concurrentie, competitie) tendeerde.

3.3.2 *De popular space raakt geïnstitutionaliseerd*

In de voorbereiding van de G1000 kiezen de meeste raadsleden voor een rol op afstand. De kerngroep bestaat vooral uit burgers en daarmee heeft de voorbereiding van de G1000 elementen van een *popular space* in zich, waar bovendien voor deze specifieke gelegenheid spelregels worden gemaakt. Tegelijkertijd zien we dat de lijntjes met het gemeentehuis kort zijn, door de betrokkenheid van griffier, burgemeester en gemeentesecretaris. Er komt bovendien financiële ondersteuning voor de organisatie van de G1000. Zo is de G1000 maar ten dele als een initiatief van onderop of als een *popular space* te beschouwen; dat zou immers een hogere mate van eigen invulling, een nog sterker bottom-up karakter en grotere afstand tot de politiek veronderstellen.

De top tien zit met name in Uden dicht tegen de beleidsagenda aan, wat mogelijk het gevolg is van het *invited space*-karakter dat de G1000 onmiskenbaar ook had. Een ander aspect dat hierop wijst, is de nadruk op het naar voren brengen van ideeën en het stemmen over voorstellen, vergelijkbaar met de spelregels die in de lokale politieke arena gelden. In Amersfoort is het beter gelukt het *popular space*-karakter te bewaren, met name door het format en de 'dromen-denken-doen'-methode om tot thema's en voorstellen te komen. Wel bestaat in beide gemeenten het risico dat de G1000 gaat institutionaliseren en daarmee meer en meer op een *invited space* gaat lijken.

3.3.3 *De overheid trekt zich terug, maar blijft nodig*

In lijn met de beschreven trend van een terugtrekkende overheid zien we bij een aantal voorstellen uit de top tien een bescheiden rol voor de overheid weggelegd: wat stimuleren of faciliteren, wellicht enig budget, maar daar blijft het ook bij. Het gaat dan ook om onderwerpen die burgers prima met elkaar kunnen regelen en waar de overheid niet per se voor nodig is (sommige zijn vooral op onderlinge samenhang

gericht en in die zin nooit een overheidstaak geweest) of onderwerpen die met name procesmatig iets van de gemeente vragen. Meer dan in Amersfoort kent de top tien van Uden echter diverse voorstellen die een actieve, beleidsmakende rol van de overheid veronderstellen.

Voor zover er discussie is over de kerntaken van de overheid en een nieuwe balans tussen wat je van de overheid vraagt en wat je als maatschappij zelf organiseert, is daarvan weinig terug te zien in de opgestelde agenda's. De onderwerpen zijn daarvoor aan de ene kant te abstract, aan de andere kant dekken ze lang niet alle beleids-terreinen waar de lokale overheid voor verantwoordelijk is. De dubbelheid van burgertop en burgerraad laat bovendien de vraag in het midden wie nu precies aan zet is om uitvoering aan de top tien te geven.

3.3.4 *De lokale politiek verandert nauwelijks mee*

De verwarring waarmee raadsleden te maken hebben als gevolg van de doorgaande worsteling met hun rol in het duale stelsel en de toegenomen taken en verantwoordelijkheden door de decentralisatie, zien we terug in hun houding tegenover de G1000. Aan de ene kant wordt de G1000 verwelkomd en schikken raadsleden zich in hun rol als gewone deelnemer aan een G1000, die zich met name door medeburgers wil laten informeren en inspireren. Aan de andere kant benadrukken zij dat het uiteindelijke mandaat om besluiten te nemen nog wel bij de gemeenteraad als democratisch gekozen orgaan ligt. Hoe meer de G1000 zich in de richting van een burgerraad ontwikkelt en daarmee als alternatief forum met een eigen legitimiteit, des te terughoudender zijn de raadsleden.

Het commitment aan de onderwerpen van de top tien is bij raadsleden weinig uit de verf gekomen: slechts een enkeling is betrokken bij de follow-up van de G1000. Bovendien plaatsen zij zich weer in een klassieke positie ten opzichte van de inwoners: die moeten maar bij de gemeenteraad langskomen om te vertellen wat de voortgang is van de verschillende themagroepen. College en raad wijden sympathieke woorden aan het proces en de resultaten van de G1000, maar gaan weer over tot de politieke orde van de dag. Er is weinig moeite gedaan om de resultaten van de G1000 te vertalen naar de politieke agenda. Al met al is het staatsrechtelijke primaat van de gemeenteraad daarmee zowel in de opzet als in de praktijk van de G1000 niet in het geding geweest.

Vanuit de lokale politiek wordt de burgertop toegejuicht, terwijl de burgerraad in potentie grotere consequenties heeft. De burgertop sluit immers aan bij de roep die politiek van links tot rechts klinkt om meer verantwoordelijkheid bij de samenleving te leggen en eigen initiatief te bevorderen. Bovendien gaat het voor een belangrijk deel om onderwerpen die niet de kerntaken van de (lokale) overheid raken, dan wel een welkome aanvulling zijn waar de gemeente mede door bezuinigingen minder kan

doen. De burgerraad is veel meer concurrerend voor de bestaande instituties van de vertegenwoordigende democratie.

3.3.5 *Hoe verder?*

De ervaringen en de analyse van de politieke aansluiting in Amersfoort en Uden werpen een aantal vragen op over de verdere ontwikkeling van de G1000. Het bevorderen van betrokkenheid en het zelf aan de slag gaan, is lastig te verenigen met het komen tot voorstellen en uitspraken die sturend moeten zijn voor het handelen van de lokale politiek. Door de vraagstelling – wat vind jij belangrijk, wat is daarvoor nodig en wat kan jij daaraan doen? – worden deelnemers met name op het eerste spoor gezet, terwijl het idee dat de politiek er iets mee moet boven de markt blijft hangen.

Daarnaast vragen we ons af hoe effectief het principe van ‘het hele systeem in de zaal’ is voor het realiseren van politieke invloed. De deelname van raadsleden in Amersfoort en in Uden heeft althans geen aanwijsbare politiek-inhoudelijke effecten op de beleidsagenda gehad. Het commitment onder de raadsleden is kennelijk niet zo sterk dat zij als vanzelf G1000-resultaten gaan implementeren. Evenmin creëert een G1000 zoveel maatschappelijke verwachting dat een gemeenteraad de facto geen andere keuze heeft dan de resultaten ervan over te nemen. Een en ander brengt ons tot de volgende denkrichtingen voor het verder ontwikkelen van de G1000:

1. Het idee van aansluiting bij de beleidsagenda en invloed op de lokale politiek loslaten. Dit betekent dat een G1000 een echte burgertop wordt, waarin vooropstaat wat inwoners belangrijk vinden voor de stad of buurt én dat zij zelf met de uitkomsten aan de slag gaan. De methode van dromen-denken-doen is hier bij uitstek voor geschikt, omdat die deelnemers op het spoor zet van wat hen bindt en laat nadenken over wat zij zelf aan de realisatie van hun ideeën kunnen bijdragen. De uitdaging is dan het enthousiasme en de energie op lange termijn vast te houden en het vervolg goed te faciliteren.

Open agenda? Voor een burgertop is het essentieel dat de deelnemers zelf de agenda bepalen, geen thema's vooraf definiëren.

Loting? Kan, hoeft niet. Wanneer het wordt gebruikt, dan is het vooral bedoeld om diversiteit aan deelnemers en ideeën te krijgen.

Politici en ambtenaren? Alleen in de rol van burger, meedenken over ideeën en zelf bijdragen. Wanneer wordt gekozen voor loting, is hun deelname niet vooraf gegarandeerd.

2. Geheel inzetten op beïnvloeden van de politiek en het karakter van de burgerraad benadrukken. Dit betekent dat de G1000 zich nadrukkelijk moet verhouden tot de onderwerpen die op de lokale beleidsagenda staan. De G1000 stuurt dan de politieke agenda bij en formuleert nieuwe of andere prioriteiten. De methode

van dromen-denken-doen is hiervoor minder geschikt; wel is het van belang een vorm van deliberatie te kiezen en niet de debatarena van de gemeenteraad te kopiëren. De uitdaging is om de politieke doorwerking te borgen: dit kan bijvoorbeeld door een referendum te houden over de uitkomsten van een G1000 en zo het politieke gewicht te versterken.

Open agenda? Voor een burgerraad is aansluiting op het lokale beleid essentieel en zal vooraf een aantal thema's moeten worden vastgesteld.

Loting? Ja. De burgerraad ontleent zijn legitimiteit onder andere aan het gegeven dat hij via een andere methode dan verkiezingen is samengesteld. Dit geeft een stevige positie ten opzichte van de gekozen volksvertegenwoordiging.

Politici en ambtenaren? In elk geval niet als deelnemer, zij hebben immers hun eigen plek in de bestaande institutionele structuur. Wel zouden ze een rol als toehoorder kunnen krijgen, om inzicht te krijgen in de achtergrond van de gemaakte keuzes in de burgerraad.

Tot nu toe is het bij de G1000 telkens gegaan om een eenmalige bijeenkomst, met uitzondering van Kruiskamp. Wanneer we het spoor volgen van Van Reybrouck (Van Reybrouck, 2013) en diverse andere auteurs, dan zou het voor de hand liggen om voor een G1000 in meerdere bijeenkomsten te kiezen, zeker in de variant als burgerraad. Dit helpt om inhoudelijk meer de diepte in te gaan, langdurig *commitment* te verkrijgen en een sterker politiek gewicht te ontwikkelen. Bij de G1000 als burgertop, die meer een doe-democratisch karakter heeft, is dit minder nodig, behalve voor de follow-up van de groepen die met de gekozen thema's aan de slag gaan. Het is daarom niet verwonderlijk dat tot nu is gekozen voor een hybride vorm die burgerraad en burgertop in zich heeft. Echter, zowel met het oog op de verwachtingen van de deelnemers als de mogelijke politieke doorwerking is een keuze voor een van de twee varianten geboden.

Dit leidt tot een wat paradoxale slotsom. De ambities van de G1000 om het bestaande politieke systeem te beïnvloeden en tegelijkertijd democratische vernieuwing te realiseren zijn lastig te verenigen. Ligt de nadruk op het laatste, met loting, een open agenda en burgers aan zet, dan is de top tien die hieruit resulteert onvoldoende sturend voor de lokale politiek en leggen raadsleden de claim op politieke invloed eenvoudig naast zich neer. Deze vorm levert wel de meeste energie op en realiseert daadwerkelijk het politieke buiten de vaste kaders van college en raad. De G1000 als burgertop brengt de leefwereld in stelling om het gesprek over de publieke zaak aan te gaan.

Wanneer politieke invloed wordt nagestreefd, dan begint de G1000 meer op een *institutional space* te lijken en komen de spelregels van de politieke arena (aggregeren, stemmen) al snel op de voorgrond. Het is nog wel de vraag hoe een eventuele politieke claim van een G1000 in het bestaande staatsrechtelijke systeem kan worden ingepast. Het huidige stelsel van evenredige vertegenwoordiging via een lijstenstelsel is ingevoerd om via verkiezingen politieke ideologie te representeren. Dan ligt het

niet voor de hand dat raadsleden daags na de verkiezingen de inhoud van het coalitieakkoord uitbesteden of delen met 1000 gelote burgers. Mogelijk is de burgerraad beter op zijn plek waar het staatsrecht nu rekent op politieke partijen: bij de ontwikkeling van de plannen *voor* de verkiezingen.

LITERATUUR

- Barnes, M., H. Sullivan, A. Knops & J. Newman (2004). Power, participation and political renewal: issues from a study of public participation in two English cities. *International Development Studies Bulletin*, 35(2), 58-66.
- Binnema, H. (2014). Terugtrekken of opzij stappen. Beleidsadviezen over minder overheid en meer samenleving. *Bestuurskunde*, 23(3), 47-55.
- Blakeley, G. (2010). Governing ourselves: Citizen participation and governance in Barcelona and Manchester. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(1), 130-145.
- Cornwall, A. (2004). Introduction: New democratic spaces? The politics and dynamics of institutionalised participation. *International Development Studies Bulletin*, 35(2), 1-10.
- Denters, B. & P.-J. Klok (2013). Citizen democracy and the responsiveness of councillors: The effects of democratic institutionalisation on the role orientations and role behaviour of councillors. *Local Government Studies*, 39(5), 661-680.
- Edelenbos, J. & R. Monnikhof (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming*. Utrecht: Lemma.
- Ercan, S.A. & C.M. Hendriks (2013). The democratic challenges and potential of localism: insights from deliberative democracy. *Policy Studies*, 34(4), 422-440.
- Hendriks, F. (2006). *Vitale democratie. Theorie van democratie in actie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Koch, P. (2013). Bringing power back in: Collective and distributive forms of power in public participation. *Urban Studies*, 50(14), 2976-2992.
- Michels, A. (2012). Citizen participation in local policy making: design and democracy. *International Journal of Public Administration*, 35(4), 285-292.
- Michels, A. & L. de Graaf (2010). Examining citizen participation: local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477-491.
- Nyholm, I. & A. Haveri (2009). Between government and governance – Local solutions for reconciling representative government and network governance. *Local Government Studies*, 35(1), 109-124.
- Tops, P. & S. Zouridis (2003). *De binnenkant van de politiek*. Amsterdam: Atlas.
- Van Reybrouck, D. (2013). *Tegen Verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Ank Michels en Harmen Binnema

INLEIDING

De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat, is wat de democratische kwaliteit is van de burgertoppen, dat wil zeggen: in hoeverre realiseren zij democratische waarden zoals invloed, deliberatie, burgerschap en legitimiteit? De vijf onderzochte burgertoppen zijn in een aantal opzichten vergelijkbaar. Overal zijn burgers uitgenodigd om ideeën uit te werken over de toekomst van hun stad of wijk, de burgertop wordt gehouden op een fysieke locatie en de bijeenkomst verloopt volgens een vooraf vastgesteld programma. Maar daarnaast zijn er ook belangrijke verschillen in het ontwerp van de burgertoppen. Die verschillen hebben bijvoorbeeld betrekking op de selectie van de deelnemers, de betrokkenheid van het college van B&W en de gemeenteraad en de wijze van communicatie tijdens de bijeenkomst.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst introduceren we een analysekader om de verwezenlijking van democratische waarden te evalueren. Vervolgens bespreken we voor elk van de onderzochte burgertoppen in hoeverre deze democratische waarden zijn gerealiseerd. Daarbij gaan we ook steeds in op de relevante kenmerken van het ontwerp van elke burgertop. We sluiten af met een aantal ideeën en suggesties om de bijdrage van de G1000 of burgertop aan de democratie te versterken.

4.1 EEN ANALYSEKADER VOOR DE EVALUATIE VAN DE VERWEZENLIJING VAN DEMOCRATISCHE WAARDEN

Een burgertop is een van de vele vormen van burgerparticipatie. In de afgelopen decennia zijn er verschillende normatieve benaderingen ontwikkeld die het belang van burgerparticipatie voor de kwaliteit van de democratie onderstrepen. Zo wordt in participatieve democratietheorieën gesteld dat het afstaan van besluitvormingsmacht aan volksvertegenwoordigers ertoe heeft geleid dat burgers zich vervreemd voelen van de politiek. Deze theoretici beschouwen burgerparticipatie als de kern van democratie (Pateman, 1970; Barber, 1984). Participatie geeft, volgens deze theoretische stroming, burgers zeggenschap in de besluitvorming en daarmee *invloed* op het besluitvormingsproces. Daarnaast heeft participatie verschillende andere functies

in een democratie. Zo heeft participatie een *educatieve* functie: burgers vergroten hun burgerschapsvaardigheden en dat maakt hen vaardiger als ze deelnemen aan besluitvormingsprocessen. Ook heeft participatie een *integratiefunctie*. Daarmee wordt bedoeld dat door te participeren burgers zich meer publieke burgers gaan voelen en zich meer betrokken voelen bij de gemeenschap en de publieke zaak. Dat kan ertoe bijdragen dat ze zich meer verantwoordelijk voelen voor politieke besluiten. Tot slot draagt participatieve democratie bij aan een grotere *legitimiteit* van beslissingen. Participatie vervult immers een belangrijke functie in het maken van regels die voor iedereen acceptabel zijn.

In aanvulling hierop wordt door theoretici van de deliberatieve democratie gesteld dat de essentie van democratische legitimiteit is gelegen in het feit dat mensen die geraakt worden door een besluit ook betrokken worden in het overleg over dat besluit (Dryzek & List, 2003; Gastil & Levine, 2005). Overleg en uitwisseling van argumenten (*deliberatie*), en dus niet het tellen van stemmen, zijn volgens deze theoretici de essentiële mechanismen voor politieke besluitvorming (Gutmann & Thompson, 2004; Fishkin & Laslett, 2002; Elster, 1998). Onder theoretici bestaat verschil van mening over de plek waar deliberatie plaats zou moeten vinden. Verschillende fora worden genoemd, variërend van deskundigenfora tot burgerpanels (Fishkin & Laslett, 2002). Maar alle theoretici zijn het erover eens dat deliberatie betekent dat discussie en uitwisseling van argumenten waarbij individuen hun opvattingen uiteenzetten en rechtvaardigen, gepaard gaan met de bereidheid om ook van opvatting te veranderen. Een deliberatief proces houdt per definitie in dat bovendien sprake is van gelijkheid, de deelname van verschillende belangen en achtergronden van mensen, en wederzijds respect. Deliberatieve democratietheorieën stellen dat deliberatie leidt tot rationele collectieve uitkomsten. En, omdat ieder individu een gelijke stem heeft en over de mogelijkheid beschikt om de anderen te overtuigen, geeft dat de kans aan minderheden en *aan individuen om zich te laten horen*. Daar komt bij dat theoretici van de deliberatieve school ervan overtuigd zijn dat deliberatie bijdraagt aan de *legitimiteit* van beslissingen (Hendriks et al., 2007).

Samenvattend, burgerparticipatie realiseert in de visie van deze theoretici bepaalde democratische waarden. Hoewel elke benadering weer andere accenten legt, kunnen we een aantal democratische waarden onderscheiden (voor een nadere uitwerking hiervan, zie Smith, 2009; Michels, 2011a, 2011b; Michels & De Graaf, 2010). Burgerparticipatie:

- geeft individuele burgers een stem in het beleidsproces. *Insluiting* heeft betrekking op de mate waarin burgers uit diverse sociale groepen participeren en er geen sprake is van de uitsluiting van bepaalde groepen;
- geeft burgers zeggenschap in besluitvorming (*invloed*). Dit betreft de invloed die deelnemers hebben op de verschillende fasen van het besluitvormingsproces;
- leidt tot rationele beslissingen op basis van uitwisseling van argumenten (*deliberatie*). Deliberatie heeft betrekking op dialoog tussen deelnemers en de uitwisseling van argumenten op basis van gelijkheid en wederzijds respect;

- leidt tot meer democratische vaardigheden en meer betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, en stimuleert zo democratisch *burgerschap*;
- draagt bij aan een *transparante* besluitvorming. Dit heeft betrekking op het verloop van het proces; begrijpen deelnemers wat de kaders zijn van het proces, hoe bijvoorbeeld thema's zijn gekozen, wie de organisator is en wat er met de output gebeurt;
- vergroot de *legitimiteit* van beslissingen. Legitimiteit heeft betrekking op de steun van de deelnemers voor het proces en de uitkomsten van het proces.

Tabel 4.1 laat per democratische waarde zien welke evaluatievraag en daarbij behorende thema's aan de orde komen. Dit analysekader maakt vergelijking tussen de G1000'en en burgertoppen mogelijk.

Tabel 4.1 Democratische waarden en thema's

Democratische waarden	Evaluatievragen	Thema's
Insluiting	Hoe divers is de deelnemersgroep?	Selectie en diversiteit
Invloed	Wat gebeurt er met de input en ideeën van deelnemers?	Doorwerking in agendavorming en beleid
Deliberatie	In hoeverre is er sprake van dialoog tussen deelnemers?	Kwaliteit gesprekken, dialoog en uitwisseling van argumenten
Burgerschap	Leidt het tot betere democratische burgers?	Betrokkenheid, verantwoordelijkheid en initiatief
Transparantie	Is duidelijk wat deelnemers kunnen verwachten?	Inzicht in verloop proces
Legitimiteit	Steunen deelnemers het proces en de uitkomst?	Steun proces en uitkomst

4.2 DE REALISATIE VAN DEMOCRATISCHE WAARDEN

De bevindingen waarover we hier rapporteren, gaan over de G1000'en in Amersfoort, Uden, Kruiskamp en Groningen en over de Burgertop Amsterdam.

4.2.1 *Insluiting*

De toepassing van verschillende selectiemethoden en de diversiteit van de deelnemersgroep is het onderwerp van hoofdstuk 5. Hierna geven we alleen een samenvatting van de belangrijkste bevindingen.

Selectie

In *Amersfoort* en *Groningen* is geloot onder alle inwoners van de stad. Ook in de wijk *Kruiskamp* in de gemeente Amersfoort is geselecteerd op basis van loting. Toen dit maar een beperkt aantal aanmeldingen opleverde, is overgegaan tot flyeren, nogmaals nieuwe brieven sturen, contacten via sleutelfiguren en op straat mensen aanspreken.

In *Uden* en *Amsterdam* is niet geloot, maar kon iedereen deelnemen na een open uitnodiging aan alle bewoners. Wel zijn er in Amsterdam zogeheten ambassadeurs ingezet. Deze ambassadeurs, die een groot aantal organisaties vertegenwoordigden, hebben gericht via hun netwerk mensen benaderd.

Diversiteit

Of nu gekozen wordt voor loting of voor een open uitnodiging, voor de diversiteit van de groep deelnemers maakt het weinig uit. De typische deelnemer aan alle onderzochte burgertoppen is geboren en getogen in Nederland, ouder dan 50 jaar en heeft een hbo- of academische opleiding. Bij alle onderzochte toppen zijn er meer ouderen en meer hoogopgeleiden aanwezig dan op basis van de verdeling in de gemeente zou worden verwacht. Bovendien was het percentage deelnemers met een niet-westerse achtergrond in Amsterdam en Kruiskamp opvallend lager dan in de gemeente respectievelijk de wijk.

4.2.2 *Invloed*

Initiatief

Het initiatief voor de G1000 of burgertop ging, met uitzondering van *Uden*, in alle gevallen uit van een groep burgers.

In *Amersfoort* kwam het initiatief voor de G1000 van een groep enthousiaste burgers die zich door Van Reybrouck hadden laten inspireren. Hoewel er de nodige contacten waren met zowel politici als ambtenaren en de gemeente de G1000 financieel faciliteerde, kunnen we zeggen dat de G1000 bottom-up door burgers is georganiseerd.

De G1000 in *Kruiskamp* was een uitvloeisel van de G1000 Amersfoort, waar als een van de tien thema's de WijkG1000 werd vastgesteld. Deze G1000 was nadrukkelijk op de eigen wijk gericht en niet op de gemeenteraad. Wel zijn er raadsleden aanwezig geweest bij één of meer bijeenkomsten tussen oktober 2014 en januari 2015.

Het initiatief voor de burgertop in *Amsterdam* kwam van een groep burgers die zich onder meer zorgen maakten over de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen. De burgemeester en de raadsleden werden geïnformeerd over de burgertop en spraken hun waardering uit, maar er was geen ondersteuning vanuit de gemeente.

Ook in *Groningen* kwam het initiatief van een groep burgers. Onder hen bevond zich één D66-raadslid, maar zij deed dit in de rol van burger en niet van raadslid. Twee wethouders ondersteunden het initiatief door als ambassadeur van de G1000 Groningen op te treden.

Alleen in *Uden* ontstond het idee om een G1000 te organiseren tijdens een conferentie van de net gekozen gemeenteraad. Diverse raadsleden bleven ook betrokken bij de

organisatie, die overigens wel voor het grootste deel uit burgers bestond en aansluiting vond bij een eerder gehouden participatietraject, Udenaar de Toekomst.

Invloed

De burgertoppen kunnen op verschillende manieren invloed hebben op politiek en beleid. In de meest directe variant worden de voorstellen uit een burgertop door de gemeenteraad op de agenda gezet en onderdeel van politieke besluitvorming. Daarnaast kan de invloed ook minder direct zijn, bijvoorbeeld als er naar aanleiding van de burgertop meer bereidheid ontstaat burgers te betrekken en nieuwe vormen van burgerparticipatie te introduceren. De conclusie van ons onderzoek is dat de resultaten van de burgertoppen niet expliciet op de agenda van de raad zijn gekomen of rechtstreeks zijn vertaald in lokaal beleid. Wel is de lokale politiek enthousiaster geraakt over het betrekken van burgers op een G1000-achtige manier (zie ook hoofdstuk 2).

De G1000 in *Amersfoort* leverde aan het eind van de dag een top tien op van thema's voor de stad. Hoewel de burgemeester deze in ontvangst heeft genomen, is de top tien niet gepresenteerd als een 'wensenlijstje' voor de gemeenteraad (of voor het college), maar als een agenda waarmee de Amersfoorters zelf iets moeten gaan doen. Omdat de top tien tamelijk abstract geformuleerde thema's bevat, is lastig vast te stellen of de G1000 invloed heeft gehad. Bij een aantal onderwerpen bleek dat die voor een belangrijk deel al onderdeel waren van het bestaande beleid van de gemeente. In Amersfoort zijn er plannen voor een gelote burgerraad die dichter op het werk van de gemeenteraad zal gaan opereren en voor een tweede G1000 in 2016.

In *Groningen* leverde de dag een top tien van ideeën op die voor een deel een beroep doen op beleid van de gemeente. De top tien is niet aangeboden aan de gemeente. Wel hebben twee wethouders het initiatief voor de G1000 ondersteund en waren de burgemeester, ambtenaren en enkele raadsleden bij de G1000 aanwezig. De organisatie van de G1000 zoekt naar manieren om een verbinding met de gemeente tot stand te brengen door ambtenaren te betrekken bij de ontwikkeling van initiatieven en in gesprek te gaan met de gemeenteraad over de ideeën van de G1000.

De moeizame verbinding met de politiek zien we ook in *Amsterdam*. Hier is zowel voorafgaand aan de burgertop als na afloop door de organisatie ingesproken bij de raadscommissie en een van de wethouders heeft de ideeën van de burgertop in ontvangst genomen. In tegenstelling tot de G1000'en is er geen top tien uitgekomen, maar een verzameling van bijna 60 ideeën. In een aantal gevallen vragen die ideeën ondersteuning of beleid van de gemeente, maar het is onduidelijk hoe deze verbinding tot stand moet komen. Er zijn geen afspraken met de raad of het college over een vervolg en er zijn nog geen onderwerpen uit de burgertop op de raadsagenda gekomen. Wel zijn er gesprekken geweest met bijna alle bestuurscommissies in de stadsdelen.

De ideeën die uit de G1000 in *Kruiskamp* naar voren zijn gekomen, zijn vooral bedoeld als een agenda waarmee de bewoners zelf aan de slag gaan. Het idee van een G1000 op wijkniveau lijkt navolging te krijgen in andere wijken in Amersfoort.

In *Uden*, waar het initiatief van de gemeenteraad kwam, zijn de ideeën die uit de G1000 kwamen concreter geformuleerd; een aantal thema's beoogt bovendien directe invloed op het beleid. Desondanks is ook in Uden geen onderwerp vanuit de G1000 op de raadsagenda gekomen. Sommige thema's stonden al op de agenda of sluiten nauw aan bij de agenda van de gemeente en er lijkt bereidheid bij de raad om bij nieuw beleid vaker burgers te raadplegen.

4.2.3 *Deliberatie*

Aan tafel

Op het eerste gezicht is de setting bij alle onderzochte G1000'en dezelfde: mensen zitten aan tafels en praten met elkaar over ideeën voor de toekomst van hun wijk of gemeente. In de wijze waarop het proces van de G1000'en vorm heeft gekregen, zien we echter ook verschillen.

De G1000'en in *Amersfoort* en *Groningen* kenden een sterk vergelijkbare opzet. De G1000 in *Amersfoort* vond plaats op 22 maart 2014 en die in *Groningen* op 6 juni 2015. Beide G1000'en duurden één dag. De bijeenkomst startte met de volgende vragen aan de deelnemers: wat vind jij belangrijk in Amersfoort/Groningen voor de komende vier jaar? En wat moet daarvoor gebeuren? Deze vragen werden aan alle tafels besproken in wisselende combinaties van deelnemers. De antwoorden van alle deelnemers werden verzameld en de onderwerpen die het meest genoemd waren, bepaalden de agenda van de middag (website G1000 Amersfoort). In de middag gingen deelnemers uiteen in kleine groepen; iedere groep ging aan de slag om het door hen gekozen thema verder uit te werken. De deelnemers bepaalden dus zelf de agenda. Uiteindelijk stemden alle aanwezigen over de uitgewerkte projecten en kwam een top tien tot stand.

Ook de G1000 in *Uden* op 4 oktober 2014 duurde één dag. Maar hier was brainstormen over ideeën en stemmen belangrijker dan het gesprek. De bijeenkomst startte met de vraag: welke ideeën wilt u inbrengen voor de toekomst van Uden? Daarna werd de lange lijst van ideeën ingekort door middel van handopsteken per tafel. In de volgende ronde werden de ideeën van verschillende tafels bijeengebracht en moest er opnieuw gestemd worden, deze keer door middel van het plakken van stickers. Uiteindelijk leidde het hele proces van brainstormen over ideeën en vervolgens samenvoegen van ideeën en daarover stemmen tot 10 initiatieven voor Uden (Handout dagprogramma G1000 Uden; website G1000 Uden). Aan het einde van de dag konden deelnemers zich opgeven om één of meer initiatieven verder uit te werken.

Weer een andere variant is gekozen bij de burgertop in *Amsterdam*, die plaatsvond op 6 juni 2015 en eveneens één dag duurde. Op de burgertop werd gesproken over onderwerpen die door de deelnemers zelf waren aangedragen toen zij zich via de website aanmeldde. Dit leidde tot 35 thema's met bijbehorende tafels. De deelnemers vonden bij binnenkomst een overzicht van de thema's en kozen het definitieve onderwerp waarover ze die dag wilden praten pas op de burgertop zelf. Ze gingen aan die tafel zitten en bleven in veel gevallen de rest van de dag aan dezelfde tafel. De opdracht voor de ochtend was om een 'uitdagende vraag' te formuleren bij het thema (Burgertop Amsterdam 2015). In de middag werden in twee rondes eerst oplossingen bij deze vraag bedacht en vervolgens in concrete ideeën uitgewerkt. Dit waren er in totaal 57.

De G1000 in *Kruiskamp*, tot slot, hanteerde inhoudelijk dezelfde methodiek als Amersfoort en Groningen. Afwijkend is dat deze G1000 verspreid was over vijf bijeenkomsten, waarvan de eerste was op 15 oktober 2014 en de slotbijeenkomst op 16 en 17 januari 2015. Nadat tijdens de eerste bijeenkomst de thema's waren bepaald, zijn deze in drie werkgroepavonden verder uitgewerkt, waarbij in de eerste bijeenkomst 'dromen' centraal stond, in de tweede 'denken' en in de derde 'doen'. Op de slotbijeenkomst werd de uitwerking van de voorstellen gepresenteerd, werden keuzes gemaakt en werd een begin gemaakt met een plan van aanpak voor de uitwerking.

Waardering van de gesprekken

Wat vonden de deelnemers zelf van de kwaliteit van de gesprekken? In de surveys die zijn gehouden kort na de G1000'en is hierover een aantal vragen gesteld:¹

- In hoeverre voelde u zich aan uw tafel vrij om te zeggen wat u wilde?
- In hoeverre voelde u zich aan uw tafel gehoord door uw gesprekspartners?
- Hadden uw gesprekspartners een constructieve bijdrage aan de dialoog?

Tabel 4.2 laat zien hoe de respondenten verschillende aspecten van de gesprekken aan tafel waarden. Daarnaast is in de survey de vraag gesteld welke trefwoorden men bij het gesprek vond passen.

Tabel 4.2 Waardering kwaliteit gesprekken (percentage dat een positief tot zeer positief antwoord geeft)²

	Amersfoort	Uden	Kruiskamp	Amsterdam	Groningen
Vrij om te zeggen	81,5	82,5	71,4	88,9	83,9
Voelt zich gehoord	72,6	60	42,8	82,2	72,3
Constructieve bijdrage anderen	n.b.	57,5	42,8	82,2	59,8

1. De surveys zijn afgenomen en technisch ondersteund door bureau MarketRespons (www.marketrepons.nl). De respons varieert tussen de 16 en 35 procent en ligt gemiddeld op iets meer dan 26 procent.
2. Respondenten kunnen via een schuif een antwoord geven, waarbij het beginpunt staat voor bijvoorbeeld 'voel mij helemaal niet gehoord' en het eindpunt voor 'heel erg gehoord'. In de figuur zijn de

De waardering van de gesprekken is over het algemeen hoog. Deelnemers voelen zich vrij om te zeggen wat ze willen. In *Amersfoort*, *Amsterdam* en *Groningen* voelen deelnemers zich ook gehoord. In Amersfoort kwalificeren de respondenten het groeps gesprek vooral als constructief, inspirerend en gelijkwaardig. De gesprekken in Groningen worden door de deelnemers omschreven als constructief, ontspannen en inspirerend. En in Amsterdam worden de gesprekken omschreven als ontspannen en inspirerend. Opvallend is dat men in Amsterdam van alle G1000'en het meest positief over de bijdragen van anderen is.

De waardering van de gesprekken in *Uden* is iets lager, maar verschilt niet significant van de andere burgertoppen. Ook hier voelt een ruime meerderheid zich vrij om zich uit te spreken. De mate waarin men zich gehoord voelt, ligt lager dan in Amersfoort, Amsterdam en Groningen. En iets meer dan de meerderheid beoordeelt de bijdrage van anderen als constructief. Deelnemers ervaren het gesprek als constructief en ontspannen, maar ongeveer een vierde kwalificeert het gesprek ook als moeizaam.

In vergelijking met de andere burgertoppen is de waardering van de gesprekken in *Kruiskamp* duidelijk lager. Slechts 42,8 procent voelt zich gehoord en beoordeelt de bijdrage van anderen als constructief. Eveneens 42,8 procent zegt dat er nieuwe inzichten zijn ontstaan tijdens de bijeenkomst. De gedachte achter de spreiding van de G1000 over vijf bijeenkomsten was dat deelnemers zich daardoor meer eigenaar zouden voelen van het proces. Veel mensen vielen echter in de loop van het proces af (van ongeveer 110 deelnemers tijdens de eerste bijeenkomst tot 14 tijdens de laatste) en de meeste overgebleven deelnemers oordeelden negatief over de gesprekken.

4.2.4 *Burgerschap*

Voelen burgers zich na deelname aan een G1000 meer betrokken bij hun gemeente of wijk? Voelen ze zich meer verantwoordelijk voor hun omgeving en nemen ze meer initiatief in hun buurt of stad? Deze vragen beantwoorden we op basis van de surveys en op basis van korte interviews die zijn gehouden met deelnemers tijdens en enkele maanden na de G1000. Tabel 4.3 geeft een overzicht van de antwoorden van de respondenten op de volgende uitspraken (die in Kruiskamp niet aan de deelnemers zijn voorgelegd):

- Sinds de G1000/Burgertop voel ik mij meer betrokken bij mijn buurt.
- Sinds de G1000/Burgertop voel ik mij meer betrokken bij mijn woonplaats.
- Ik draag sinds de G1000/Burgertop vaker mijn steentje bij aan het verbeteren van de buurt.

resultaten vertaald naar een 100-puntsschaal en is alleen het antwoord weergegeven van de respondenten die tussen de 70 en 100 hebben geantwoord. Het aantal respondenten dat deze vragen heeft beantwoord, is 124 voor Amersfoort, 40 voor Uden, 14 voor Kruiskamp, 112 voor Groningen en 18 voor Amsterdam. Door het lage aantal respondenten voor Amsterdam moeten we de cijfers voor Amsterdam met voorzichtigheid interpreteren.

Tabel 4.3 Betrokkenheid en verantwoordelijkheid sinds de G1000/Burgertop in procenten*

	Amersfoort	Uden	Amsterdam	Groningen
Betrokkenheid bij de buurt	26,4	10	22,2	10,9
Betrokkenheid bij woonplaats	43,9	40	27,8	44,1
Initiatief voor verbeteren buurt	19,6	20	29,4	17,1

* Deze vraag is beantwoord door 57 respondenten in Amersfoort, 40 in Uden, 112 in Groningen en 18 in Amsterdam.

Voor alle burgertoppen geldt dat een minderheid zich sinds de G1000 meer betrokken voelt bij de woonplaats. Als het gaat om een verandering in de betrokkenheid bij de buurt, gaat het om een nog kleinere minderheid. Een plausibele reden hiervoor is dat veel deelnemers zich al betrokken voelden bij hun omgeving. Dat blijkt ook uit het feit dat veel mensen neutraal hebben geantwoord op de uitspraken; dat wil zeggen, ze voelen zich noch meer, noch minder betrokken. Dat veel mensen al betrokken waren bij buurtactiviteiten, ondersteunt deze redenering eveneens.³

Tijdens de G1000'en in *Uden*, *Kruiskamp* en *Groningen* zijn ook tien tot twintig korte interviews ter plekke met deelnemers gehouden. Uit deze interviews komt eveneens naar voren dat veel mensen zich al verbonden voelden met hun stad of wijk. De geïnterviewden in Groningen zeggen wel meer aan het denken te zijn gezet hoe je concreet iets kunt betekenen voor de stad. Door de krachten te bundelen krijg je meer voor elkaar, zeggen sommigen. Meerdere deelnemers zeggen zelf actief te willen worden en zich in te willen zetten; anderen zeggen al veel te doen en zich nu niet geroepen te voelen. In Uden voelen de meeste respondenten een zekere verantwoordelijkheid voor de toekomst van Uden en zijn zij bereid zich daarvoor in te zetten; sommigen zeggen dat ze altijd al actief waren. Op de vraag hoe hun inzet precies vorm gaat krijgen, zijn de antwoorden heel verschillend. Sommigen hebben al afspraken gemaakt om plannen uit te denken of gaan zelf aan de slag met een concreet plan. Anderen hebben nog geen idee of laten het afhangen van het vervolg van de G1000. In *Kruiskamp* vinden we een vergelijkbaar beeld. Sommigen voelen zich sinds de G1000 meer verbonden met de wijk, doordat ze nu meer mensen kennen die ook wat willen, anderen hadden altijd al een grote betrokkenheid bij de wijk. Alle respondenten, op één na, zeggen dat ze zich willen inzetten voor de wijk; sommigen hebben al heel concrete plannen.

De vraag is vervolgens in hoeverre mensen zich ook enkele maanden na de G1000 nog steeds betrokken en verantwoordelijk voelen voor hun gemeenschap. Daarom is een deel van de respondenten in *Uden* en *Kruiskamp* na 3,5 maand opnieuw bevestigd. Van

3. Voor Amersfoort en Groningen is dat 42 procent van de respondenten, voor Uden 45 procent en voor Amsterdam 75 procent.

de mensen die zeiden zich in te willen zetten om een initiatief na de G1000 verder te helpen ontwikkelen, was nu nog maar een klein deel actief. De meesten zeggen dat hun gevoel van betrokkenheid wat is weggeëbd en dat ze nu niet (meer) betrokken zijn bij een initiatief of veel minder doen dan ze van plan waren. De redenen die respondenten hiervoor geven, zijn te verdelen in twee soorten:

- teleurstelling over de inhoud van de plannen, de samenstelling van de groep, de inzet van groepsleden of de ondersteuning vanuit de gemeente;
- het dagelijks leven dringt zich op. De respondenten zeggen dat ze geen of te weinig tijd hebben, omdat ze elders studeren of werken, druk zijn met een baan of kind, of omdat bijeenkomsten overlappen met andere activiteiten.

Het blijkt moeilijk om de energie van de bijeenkomst zelf op langere termijn vast te houden. Vervolgactiviteiten worden door de organisaties van de G1000'en slechts beperkt gefaciliteerd, al verschilt dit per gemeente.

4.2.5 *Transparantie*

Protocol tijdens de dag

Het programma van de G1000'en in *Amersfoort*, *Groningen* en *Kruiskamp* stond tevoren vast. Per ronde kregen de deelnemers steeds duidelijke instructies. Dat geldt ook voor het volledig uitgeschreven protocol van de G1000 in *Uden* (Handout dagprogramma G1000 Uden). En wie aan de burgertop in *Amsterdam* deelnam, kon vooraf op de website het programma in grote lijnen met het bijbehorende tijdschema vinden. De opzet werd bovendien aan het begin van de dag nog door de organisatie toegelicht. Desondanks ontstond er soms verwarring, zoals in *Uden*, waar aan meerdere tafels de tafelvoorzitters niet precies wisten hoe ze om moesten gaan met het plakken van de stickers waarmee de deelnemers hun voorkeur voor bepaalde voorstellen kenbaar maakten. In *Amsterdam* gebeurde dit, doordat de verschillende inleiders onder wie de organisatoren en de wethouder elk hun eigen opvatting gaven over wat de bedoeling van de dag zou zijn. In *Groningen* riepen de instructies van de *facilitator* tijdens het ochtendgedeelte bij een aantal mensen vragen op (observaties ter plekke). In *Amsterdam* verliep bovendien het formuleren van de uiteindelijke lijst van bijna 60 ideeën rommelig.

Resultaten

Over vervolgactiviteiten worden deelnemers op de hoogte gehouden via de website van de organisatie, websites van de themagroepen of nieuwsbrieven. In *Amersfoort* heeft bijvoorbeeld de themagroep Buurtweter een maandelijks uit te reiken prijs in het leven geroepen (de Buurtwetertegel) die onder andere aan een Repaircafé is uitgereikt (www.Vathorst.nu) en hebben de themagroepen Duurzaam Inbreiden en Keigroen samen doen! de website www.zetamersfoortopdekaart.nl ingericht, waarop

Amersfoorters plekken kunnen aangeven waar zij iets aan de ruimtelijke kwaliteit willen doen. In *Uden* worden deelnemers en bewoners via nieuwsbrieven op de hoogte gehouden van activiteiten en het laatste nieuws van de G1000. Tevens is een boekje uitgebracht met daarin een verslag van de G1000 Uden (G1000 Uden 2014). In *Kruiskamp* staat informatie over de eerste editie van Proef Kruiskamp, het belangrijkste resultaat van deze wijk G1000, op de website van de G1000 van Amersfoort (website G1000 Amersfoort). In *Groningen* heeft de organisatie vier terugkom-bijeenkomsten gefaciliteerd, waarvan de laatste was op 19 november 2015. En in *Amsterdam* is voor de meeste ideeën een contactpersoon aangesteld en een samenvatting van de resultaten staat ook op de website van de organisatie (website Burgertop Amsterdam).

4.2.6 Legitimiteit

Oordeel over de dag

Op het YouTube-filmpje dat is gemaakt tijdens de G1000 in *Amersfoort* kwalificeren deelnemers de G1000 als een mooie en inspirerende dag. Deelnemers tonen zich enthousiast. Die indruk wordt bevestigd in de antwoorden op de vraag in de survey naar wat het meest is bijgebleven van de G1000. Deelnemers noemen verschillende positieve aspecten van de bijeenkomst in Amersfoort. Veel opmerkingen gaan over de sfeer die wordt gekarakteriseerd als bruisend, open, positief, inspirerend en uniek. Ook de organisatie wordt in veel opmerkingen geroemd. Daarnaast wijzen deelnemers op de vele onverwachte ontmoetingen tijdens de G1000. Vergelijkbare antwoorden zijn te horen in *Uden*, *Kruiskamp*, *Groningen* en *Amsterdam*. Ook hier worden de goede organisatie, het enthousiasme, nieuwe ontmoetingen en de sfeer van saamhorigheid geroemd. Ongeveer 80 procent van degenen die de vragen in de survey hebben beantwoord, zou een familielid of vriend(in) ook aanbevelen deel te nemen aan de G1000. Ze geven hiervoor vooral als redenen dat je kunt meepraten en meedenken over de toekomst van je stad en het maakt dat je je meer betrokken voelt bij je omgeving.

Maar er zijn ook kritische geluiden. In *Amersfoort* wordt door sommigen gezegd dat het resultaat niet vernieuwend en weinig concreet is. Andere opmerkingen gaan over de achtergrond van de deelnemers; geconstateerd wordt dat er bijna geen etnische minderheden zijn. Tot slot zijn er opmerkingen over de lengte van de dag (sommigen vinden het erg lang om de aandacht vast te houden) en over de akoestiek die door meerdere mensen als vermoeiend wordt ervaren; het is soms moeilijk om elkaar te verstaan door het constante geroezemoes. In *Uden* worden als negatieve punten genoemd: de ondoorzichtige stemprocedure, de te hoge tijdsdruk, de donkere zaal en, tot slot, het feit dat er weinig jongeren waren. In *Kruiskamp* ervaart men als negatief dat er te veel gepraat werd en dat de groep erg eenzijdig was samengesteld en niet representatief is voor de buurt. Enkele deelnemers zijn teleurgesteld over het proces: ze vinden dat er te veel mensen in de loop van het proces zijn afgehaakt en wijten dat aan het aantal bijeenkomsten. In *Amsterdam* vinden sommigen dat het te veel een

bijeenkomst van gelijkgestemde, hoogopgeleide mensen was en dat het vervolg van de bijeenkomst onduidelijk is. En in *Groningen* vinden sommigen de uitkomsten van de G1000 weinig toegevoegde waarde hebben en onduidelijk.

Oordeel over de selectie van de voorstellen

Opvallend is verder dat overal slechts een minderheid positief is over de manier waarop de voorstellen zijn geselecteerd. In *Amersfoort* geeft 39 procent hierover een positief oordeel, in *Uden* is dat 40 procent, in *Kruiskamp* 43 procent, in *Groningen* is dat 39,8 procent en in *Amsterdam* slechts 22,2 procent.

4.3 VERSTERKING VAN DE G1000/BURGERTOP

De G1000 of burgertop kan een goed instrument zijn om de democratie te versterken. Het brengt een grote groep burgers (hoewel het er nergens 1000 zijn) bijeen die vrijuit praten over hun ideeën voor de stad of wijk en ook de bereidheid tonen naar elkaar te luisteren. Het genereert bovendien een groot enthousiasme onder de deelnemers voor de sfeer van de dag, de nieuwe ontmoetingen en de gesprekken over lokale onderwerpen. Maar onze bevindingen laten ook zien dat de democratische waarden maar in beperkte mate worden verwezenlijkt. Als de G1000 of burgertop een rol wil vervullen in het versterken van de democratie, dan is er een aantal aandachtspunten. We bespreken er vier:

1. Maak duidelijker: voor wie is het resultaat van de G1000 of burgertop?

Als een G1000 als middel wordt gezien om de koers van de politiek bij te sturen, dan wel (nieuwe) thema's te agenderen die door college- en raadsleden over het hoofd worden gezien, dan kan de conclusie niet anders zijn dan dat dit in geen van de onderzochte gemeenten is gelukt. De gekozen thema's blijken bovendien regelmatig al in bestaand beleid te zijn ondervangen. Dit roept de vraag op of het wel de bedoeling van de G1000 is om invloed op beleid uit te oefenen. Hier wordt zowel door de initiatiefnemers als de vertegenwoordigers van politiek en ambtenarij verschillend over gedacht. Wanneer het doel vooral is om aan de hand van de gekozen thema's bewoners zelf aan de slag te laten gaan, dan is het niet zo'n groot probleem dat er geen directe invloed op de (beleids)agenda van college en gemeenteraad is te zien. Sommigen zouden minder geneigd zijn naar een G1000 te komen als ze zouden weten dat ze daarna vooral zelf aan de slag moeten, voor anderen kan dat de deelname aan een G1000 juist aantrekkelijk maken. Maar dit zou dan wel vooraf duidelijk moeten zijn voor de deelnemers. Nu worden deelnemers hierover in het ongewisse gelaten.

2. Koppel de G1000 aan een specifiek thema

Overal hebben de deelnemers zelf de agenda bepaald. In *Amersfoort*, *Uden*, *Kruiskamp* en *Groningen* gebeurde dat ter plekke, in *Amsterdam* droegen de deelnemers

thema's aan op het moment dat ze zich op de website aanmeldde. Het gevolg hiervan is een enorme diversiteit aan thema's die in veel gevallen tamelijk algemeen blijven. Het eigenlijke werk, de uitwerking van de ideeën, zal voor een belangrijk deel na de G1000 moeten gebeuren. Een afbakening van het onderwerp van de burgertop zoals dat bijvoorbeeld is gebeurd in Maastricht (gezondheid), Utrecht (energie) en Den Haag (duurzaamheid) kan meer richting geven aan de gesprekken en daarmee ook aan het resultaat.

3. Geef informatie vooraf

Er is bij geen van de burgertoppen vooraf informatie verstrekt over bijvoorbeeld belangrijke lokale beleidsthema's, bestaand beleid of bestaande lokale netwerken. Dat is bewust gedaan, zodat de deelnemers zo open en onbevooroordeeld mogelijk deel konden nemen aan de gesprekken. Wel hebben in Kruiskamp mensen van buiten die ervaring hebben met bewonersinitiatieven hun inbreng aan de tafels geleverd. Kenmerkend voor veel deliberatieve vormen in binnen- en buitenland is juist dat deelnemers op basis van informatie die hun vooraf wordt gegeven met elkaar en met experts het gesprek aangaan en tot een weloverwogen oordeel komen (Fishkin, z.j.; Fishkin & Laslett, 2002). Bij de G1000 in België zijn de thema's voorafgaand via een online procedure vastgesteld en hebben experts over elk van de gekozen thema's een inleiding gehouden. Deze vormden de basis voor discussie aan de tafels.

4. Meer transparantie bij de selectie van voorstellen

De selectie van de voorstellen is bij elke G1000 of burgertop anders verlopen. Daarom is het opmerkelijk dat bij alle burgertoppen veel kritiek is op deze selectie. Het lijkt alsof er in de overgang van de meer vrijblijvende en verkennende gesprekken in de ochtend en het begin van de middag, een soort breuk ontstaat als er gestemd en geselecteerd moet gaan worden. Deelnemers vinden de procedure waarmee de hoog scorende thema's worden bepaald lastig te volgen. Een grotere transparantie over de selectie van de voorstellen is van groot belang. Immers, aan het eind van de dag zou het gevoel moeten ontstaan dat dit de agenda van de stad is, dat dit de thema's zijn die ertoe doen. Wanneer het laatste deel van het proces om daar te komen zo matig wordt gewaardeerd, kan dat ook schadelijk zijn voor het draagvlak voor de voorstellen die de eindronde halen.

LITERATUUR

Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.

Dryzek, J. & C. List (2003). Social choice theory and deliberative democracy: a reconciliation. *British Journal of Political Studies*, 33, 1-28.

- Elster, J. (red.) (1998). *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fishkin, J. (z.j.). *The Center for Deliberative Democracy*. Beschikbaar via <http://cdd.stanford.edu>.
- Fishkin, J.S. & P. Laslett (ed.) (2002). Philosophy, politics & society. Special issue: Debating deliberative democracy. *Political Philosophy*, 10(2).
- G1000 Uden (2014). *Vitaal inwonersinitiatief, 4 oktober 2014, Van denken en dromen, naar durven en doen*.
- Gastil, J. & P. Levine (ed.) (2005). *The Deliberative Democracy Handbook*. San Francisco: Josey Bass.
- Gutmann, A. & D. Thompson (2004). *Why deliberative democracy?* Princeton: Princeton University Press.
- Hendriks, C.M., J.S. Dryzek & C. Hunold (2007). Turning up the heat: partisanship in deliberative innovation. *Political Studies*, 55(2), 362-383.
- Michels, A. (2011a). Innovations in democratic governance – How does citizen participation contribute to a better democracy? *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 275-293.
- Michels, A. (2011b). De democratische waarde van burgerparticipatie. *Bestuurskunde*, 20(2), 75-84.
- Michels, A. & L. de Graaf (2010). Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477-491.
- Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, G. (2009). *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

OVERIGE BRONNEN

- Handout dagprogramma G1000 Uden.
- Vathorst.nu. Beschikbaar via www.vathorst.nu.
- Website G1000 Amersfoort. www.g1000amersfoort.nl.
- Website Burgertop Amsterdam. <http://burgertop-amsterdam.nl>.
- Website G1000 Uden 2014. <https://g1000uden.nl>.

Harmen Binnema en Ank Michels

INLEIDING

Politieke partijen zien hun ledental teruglopen, steeds minder kiezers maken de gang naar de stembus en het politiek cynisme neemt toe. Zie daar enkele elementen van wat Van Reybrouck (2013) het ‘democratisch vermoeidheidssyndroom’ noemt, waaraan volgens hem vrijwel alle westerse samenlevingen lijden. Een van de oorzaken hiervan is de in zijn ogen historische vergissing om verkiezingen centraal te stellen in de democratie en Van Reybrouck pleit dan ook voor eerherstel van een aloud mechanisme: de loting. In tegenstelling tot wat de titel van zijn boek (*Tegen Verkiezingen*) doet vermoeden, wil hij verkiezingen niet geheel door loting vervangen, maar de beide mechanismen om tot politieke vertegenwoordiging te komen met elkaar combineren. Dit is kenmerkend voor veel pleitbezorgers van loting, van wie de meesten het als een aanvulling op het systeem van verkiezingen zien.

Van Reybrouck was een van de initiators van de G1000 in België, een burgertop waarop gelote burgers met elkaar over de toekomst van het land en het politieke systeem praten en voorstellen doen. Dit idee vond navolging in Nederland, waar inmiddels in een aantal gemeenten G1000’en zijn gehouden en een Platform G1000 is opgericht, dat lokale initiatieven met raad en daad terzijde staat. In de geest van Van Reybrouck voert dit Platform als motto: ‘Op weg naar een andere democratie.’ Er zijn zeven uitgangspunten voor een G1000 geformuleerd, waar loting er één van is. Dit wordt onderbouwd met het argument dat loting iedereen een gelijke kans geeft om mee te doen.

Dit hoofdstuk staat uitgebreid stil bij het fenomeen loting. Ten eerste proberen we te duiden waarom loting zo belangrijk wordt gevonden en welke voordelen de voorstanders van loting verwachten. Ten tweede kijken we wat van deze verwachtingen in de praktijk van de G1000’en in Amersfoort, Kruiskamp en Groningen is gerealiseerd, onder andere in vergelijking met de G1000 Uden en de Burgertop Amsterdam, waar niet met loting werd gewerkt. We richten ons daarbij in het bijzonder op de veronderstelde grotere diversiteit van de deelnemers. Tot slot formuleren we enkele aanbevelingen om de selectie van deelnemers voor een burgertop te verbeteren en gaan we in op nut en noodzaak van loting hierbij.

5.1 LOTING ALS ANTWOORD OP TEKORTKOMINGEN VAN VERTEGENWOORDIGENDE DEMOCRATIE

Zowel de pleidooien voor loting als voor het organiseren van G1000'en of andere burgertoppen bevatten vaak kritiek op het huidige systeem van vertegenwoordigende democratie, gebaseerd op verkiezingen. Het gaat daarbij om het eenmalige karakter – eens in de vier jaar naar de stembus, terwijl de (lokale) samenleving intussen in hoog tempo verandert – en de geringe mate waarin volksvertegenwoordigers hun oor bij hun kiezers te luisteren leggen. Veel burgers hebben het idee dat ze weinig invloed hebben en dat politici geen interesse hebben in wat zij denken: er is brede steun onder de Nederlandse bevolking voor vergroting van de inspraak en de invoering van de mogelijkheid van een referendum (SCP, 2015: 73-74).

Op het vertegenwoordigende element is bovendien nogal wat af te dingen. Er wordt voor politieke en bestuurlijke functies gerekruteerd uit een zeer kleine vijver, aangezien nog geen 3 procent van de kiesgerechtigde Nederlanders lid is van een politieke partij. De Nederlandse volksvertegenwoordiging, op zowel lokaal als nationaal niveau, wijkt op verschillende punten sterk af van de bevolking als geheel. Zo spreken Bovens en Wille (2011) over een 'diplomademocratie', vanwege de oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden in de Tweede Kamer. Ook op andere achtergrondkenmerken is van behoorlijke scheefheid sprake. Van de 150 Kamerleden zijn er 57 vrouw (38 procent), terwijl net iets meer dan de helft van de Nederlandse bevolking vrouw is, en de gemiddelde leeftijd van Kamerleden is 45 jaar (www.parlement.com). Op lokaal niveau zijn de verhoudingen nog schever: 28 procent van de gemeenteraadsleden is vrouw en de gemiddelde leeftijd is 52 jaar (VNG, 2015). Over het opleidingsniveau van raadsleden zijn geen complete cijfers bekend, maar het beeld is dat ook daar sprake is van een diplomademocratie.

De G1000 past in een lange traditie van burgerparticipatie, waarin wordt gepoogd een aantal van de genoemde nadelen van de vertegenwoordigende democratie tegen te gaan of te compenseren. Zoals in hoofdstuk 4 beschreven, wordt van burgerparticipatie onder meer verwacht dat het individuele burgers een stem geeft in het beleidsproces: burgers uit diverse sociale groepen kunnen participeren en er is geen uitsluiting van bepaalde groepen (Michels, 2012: 287). Bovendien zou burgerparticipatie burgers zeggenschap en invloed geven in het besluitvormingsproces en de legitimiteit van beslissingen vergroten, omdat door deel te nemen bij burgers de steun voor zowel het proces als de uitkomsten toeneemt.

Bij deze positieve verwachtingen omtrent burgerparticipatie moet allereerst de kanttekening worden gemaakt dat bij de klassiekere vormen, zoals interactief bestuur, autochtone mannen van middelbare leeftijd domineren. Onderzoek naar burgerinitiatieven, waaronder buurtgerichte buurtinitiatieven in Enschede en het gebruik van wijkbudgetten in Amsterdam, laat daarentegen zien dat hieraan meer vrouwen

en middelbaar opgeleiden deelnemen (Bakker, Denters & Klok, 2011; Verhoeven & Tonkens, 2011). Ten tweede neemt weliswaar de legitimiteit van de besluitvorming toe als gevolg van participatie, maar de invloed en zeggenschap van burgers zijn gering. Het komt weinig voor dat besluiten in een hele andere richting gaan dan bij aanvang bedacht en burgers worden vooral ingezet om informatie aan beleidsmakers te bieden (Michels & De Graaf, 2010).

Vergeleken met andere vormen van burgerparticipatie beoogt de G1000 innovatief te zijn door meer bottom-up te werken (het initiatief ligt bij burgers zelf) en los te staan van het bestaande systeem van politieke besluitvorming en de huidige beleidsagenda. Dit kan enerzijds bevorderend werken, omdat burgers het gevoel hebben zelf eigenaar van het proces te zijn en niet onderdeel van een door de overheid bedacht en uitgevoerd proces. Anderzijds maakt het het uitoefenen van invloed en zeggenschap op de politieke besluitvorming lastiger. Een tweede belangrijk verschil zit in de wijze waarop burgers gaan participeren. In plaats van het zelf aanmelden, zoals bij wijk-bijeenkomsten, inspraakavonden of hoorzittingen, worden de deelnemers via loting geselecteerd. De verwachting is dat hiermee een grotere diversiteit en legitimiteit kan worden bereikt, zowel vergeleken met de vertegenwoordigende democratie als met andere typen burgerparticipatie.

5.2 LOTING ALS DEMOCRATISCH INSTRUMENT

Een belangrijk deel van zijn boek besteedt Van Reybrouck (2013: 57-72) aan het argumenteren dat wat we tegenwoordig democratie noemen, eigenlijk aristocratie is. De nieuwe elite van de achttiende eeuw – hoge burgerij in plaats van adel en vorst – greep de macht en werd hierin gelegitimeerd door verkiezingen, waar pas anderhalve eeuw later de gehele bevolking aan mocht deelnemen. Maar ook met algemeen kiesrecht bleef het onderscheid tussen bestuurders en bestuurden, tussen politici en kiezers intact. Van Reybrouck stelt met de nodige pathos: ‘Democratie door verkiezingen bleef daardoor iets houden van een zelfgekozen feodalisme, een vorm van intern kolonialisme waarmee men instemde’ (2013: 73). Wel voor het volk, maar niet door het volk. Terwijl in Athene het idee juist was dat iedere burger tot meedenken en meeregeren in staat is en daar past het idee van ‘vertegenwoordiging’ niet in, of moeizaam.

Van Reybrouck is zeker niet de enige die als reactie hierop het instrument loting afstoft. Diverse auteurs gingen hem voor en zij delen de kritiek op het stelsel van vertegenwoordigende democratie en de centrale rol van verkiezingen (voor een overzicht van deze argumenten, zie Malkopoulou, 2015). Zo introduceert Amar (1984) een systeem van ‘lottery voting’ als kritiek op het kiesstelsel van de VS. Het bestaande stelsel beperkt de keuze feitelijk tot twee partijen (met een groot aantal verloren stemmen), werkt in het voordeel van de zittende volksvertegenwoordigers en is sterk

nadelig voor minderheidsgroepen. Hij stelt een combinatie van stemmen en loten voor, door in een kiesdistrict uit alle uitgebrachte stemmen willekeurig één biljet te selecteren. Wie in dat district de meeste stemmen heeft gehaald, maakt statistisch meer kans gekozen te worden. De optelsom van al deze verkiezingen door het lot zou een diverse, representatievere volksvertegenwoordiging zijn.

Een radicalere variant wordt gepropageerd door Bouricius (2013), die een volledig alternatief voor de electorale democratie heeft ontwikkeld, op Atheense leest geschoeid. Zijn eerste argument is dat met loting iedereen een gelijke kans heeft om zijn of haar politieke rechten uit te oefenen – tegenover de zeer ongelijke kans om via verkiezingen een politieke functie te verwerven. Ten tweede heeft iedereen de mogelijkheid het woord te voeren en zo nieuwe informatie en argumenten toe te voegen – niet het stemmen is doorslaggevend, maar de vraag of alle voor een besluit relevante informatie beschikbaar is. In zijn voorstel komen zes verschillende organen voor, elk gebaseerd op een eigen vorm van loting en elk met hun eigen taak: 1) agenda bepalen, 2) wetsvoorstellen maken, 3) wetgeving beoordelen, 4) stemmen over wetgeving, 5) regels en procedures vaststellen, 6) regels en procedures bewaken (Bouricius, 2013: 10-16). Een deel van deze taken kan overigens worden geïntegreerd in bestaande organen binnen de nationale of lokale politiek. Hiermee wordt in de opvatting van Bouricius corruptie en machtsconcentratie tegengegaan, meer representativiteit gerealiseerd en participatie mogelijk voor veel meer inwoners.

Veel van de literatuur over loting gaat niet zozeer over het vervangen van het bestaande systeem van verkiezingen, maar over manieren waarop loting een aanvulling daarop kan zijn en de nadelen van electorale democratie kan compenseren. Vaak gaat het over combinaties van een gekozen volksvertegenwoordiging en een gelote volksvertegenwoordiging (diverse voorbeelden zijn te vinden in Van Reybrouck, 2013). In een overzichtsrapport presenteren Delannoi, Dowle en Stone (2013) acht mogelijke bijdragen van loting aan het politieke proces, waarvan we er in het kader van dit hoofdstuk vijf uitlichten:

1. Vergroten van de descriptieve representatie: door loting komen kenmerken die in de hele populatie aanwezig zijn ook terug in de geselecteerde groep. Daarbij moet de groep wel groot genoeg zijn (enkele honderden) en de loting moet plaatsvinden uit de hele populatie. Dit laatste betekent geen voorselectie op basis van bijvoorbeeld motivatie, ervaringen, voorkennis – deze kenmerken komen immers ook niet in de hele populatie voor.
2. Voorkomen van corruptie of dominantie: loting houdt degenen tegen die zich om de verkeerde redenen met politiek willen bemoeien, voorkomt dat deelbelangen te veel invloed krijgen en voorkomt dat buitenstaanders door corruptie of bedreiging het selectieproces sturen.
3. Verminderen van het conflict tussen elites: door loting is er geen sprake van partijconflict dat het systeem kan lamleggen, of aan het andere uiterste: kartelvorming

van de elites, die ten koste gaat van het algemeen belang en de toegang tot besluitvorming voor anderen afsluit.

4. Bevorderen van participatie: loting biedt werkelijke mogelijkheden voor participatie en zorgt dat die ook plaatsvindt. Het geeft tegenwicht aan de apathie van veel kiezers, niet zozeer door meer participatie, maar wel door diversere participatie en grotere inclusiviteit (ook groepen die vanwege inkomen of etniciteit anders niet meedoen).
5. Zorgen voor rotatie: door loting komen politieke functies regelmatig vrij en wordt voorkomen dat dezelfde personen lange tijd een positie bezet houden: regeren en geregeerd worden wisselen elkaar af.

We zien hierin drie lijnen terugkomen die ook bij de G1000 een rol spelen. Ten eerste het idee dat in de politieke arena tegenstellingen worden aangezet (en verkiezingen dit conflict verder aanwakkeren), terwijl burgers het over veel onderwerpen behoorlijk eens zijn. Dit proces wordt versterkt door het behartigen van dominante deelbelangen. Ten tweede het idee dat veel meer (verschillende) burgers aan het politieke proces mee zouden moeten doen: het vergroten van de participatie en het nemen van besluiten met een diverser gezelschap. In lijn met het laatste ligt de derde mogelijke bijdrage van loting binnen een G1000: de representativiteit is groter, iedereen is in staat om mee te doen en deelname is niet beperkt tot een beperkte politieke klasse (tegen meritocratie én aristocratie).

Wat opvalt aan sommige optimistische beschouwingen over loting is dat zij lijken te denken dat veel burgers tot deelname zijn geneigd en dat daarmee de voordelen zich haast als vanzelf zullen aandienen. Daar staat een aantal wat sceptischere auteurs tegenover, die met name aandacht geven aan de randvoorwaarden om loting te laten werken. Twee citaten om dit te illustreren:

‘The (testable) assumption I make here, is that most citizens would readily participate for a set period of time, with appropriate compensation, in a process in which they believed their input really mattered.’ (Bouricius, 2013: 7)

‘One of the difficulties with this question is that it is normally formulated in the context of today’s non-participatory society where any compromise to an individual’s free time and personal liberty is regarded as a burden. We would envisage that any society that implemented a comprehensive programme of sortition for public offices would also address the question of how citizens could be suitably motivated and rewarded.’ (Delannoi, Dowlen & Stone, 2013: 29)

Ook de soms wat utopische Bouricius erkent de noodzaak om de politieke deelname te beperken tot een bepaalde tijdsperiode en tegenover de inspanning een gepaste vergoeding te zetten. Delannoi c.s. erkennen dat het opgeven van vrije tijd en persoonlijke vrijheid ten behoeve van participatie als een opgave wordt gezien. Er moet dus een antwoord komen op de vraag hoe burgers gemotiveerd kunnen worden en wat

de opbrengst van hun deelname gaat zijn. Van Reybrouck noemt in zijn beschouwing van de literatuur over loting eveneens de aspecten tijd (die ook weer niet te kort moet zijn) en vergoeding (die best fors mag zijn) en voegt daaraan toe dat ‘de ongelijk verdeelde competenties van burgers moeten worden ondervangen door vorming en door steun van experts, zoals nu ook al gebeurt in parlementen’ (2013: 93).

Hoe verhouden deze voordelen van loting en de bijbehorende randvoorwaarden zich tot de burgertoppen die centraal staan in dit hoofdstuk? Het valt op dat die in meerdere opzichten hiervan afwijken, nog afgezien van het feit dat alleen in Amersfoort en Groningen is geloot. Ten eerste staan zij in hoge mate los van de politieke besluitvorming en bestaande politieke processen – sterker nog, het is de vraag of zij zich hiermee willen verbinden of invloed willen uitoefenen (zie ook hoofdstuk 2 en 3 in deze bundel). Ten tweede ging het in Amersfoort, Uden, Amsterdam en Groningen om één bijeenkomst in plaats van een proces verspreid over een langere periode, met bijbehorend commitment. Alleen de WijkG1000 in Kruiskamp bestond uit een serie bijeenkomsten. Ten derde is een beroep gedaan op de bereidheid om vrijwillig deel te nemen en stond hier geen vergoeding tegenover, uit zowel praktische als principiële overwegingen. Tot slot is ervoor gekozen tijdens de dag geen ondersteuning te bieden door informatie van deskundigen, of in zeer beperkte mate.

Wat wel in het ontwerp van de G1000 zit, is de nadruk op dialoog. Er wordt, in lijn met de uitgangspunten van een deliberatieve democratie, gesproken op basis van gelijkwaardigheid en de kracht van argumenten, op zoek naar overeenstemming (*common ground*, zie ook hoofdstuk 6). Waar meer directe vormen van participatie, zoals burgerinitiatieven en referenda, de mogelijke oplossingen beperken, tot een simpel voor of tegen reduceren en weinig ruimte geven voor gesprek en reflectie (Gastil & Richards, 2013), is dit wel mogelijk in een G1000. Loting en deliberatie liggen, in elk geval in theorie, zo in elkaars verlengde. De redenering is dat deelnemers die willekeurig zijn geselecteerd, zich niet door belangen vooraf hoeven te laten leiden en meer open kunnen staan voor de opvattingen van anderen.

5.3 DE PRAKTIJK VAN DE BURGERTOPPEN

Een van de zeven democratische waarden die we in het onderzoek hebben betrokken, is *insluiting*. De vraag die hierbij hoort, is hoe divers de deelnemers aan de burgertoppen zijn en dat is concreet vertaald in twee aspecten: het proces van selectie van deelnemers en de diversiteit van de deelnemers.

5.3.1 Selectie

Op welke manieren zijn deelnemers voor de G1000'en (inclusief de WijkG1000 in Kruiskamp) en de burgertop geworven? We beschrijven de procedure die is gebruikt, te beginnen met de drie voorbeelden van selectie via loting.

- In *Amersfoort* is een combinatie van loting en gerichte werving toegepast. Onder alle inwoners van Amersfoort is geloot uit de Gemeentelijke Basisadministratie. 6000 mensen zijn geloot en uitgenodigd via een brief van de burgemeester. De eerste ronde leverde 260 aanmeldingen op. Na een reminder kwam er nog eens een vergelijkbaar aantal. De andere groepen, namelijk de werkgevers, politici, ambtenaren, en de kunstenaars zijn gericht geworven; degenen die wilden deelnemen, konden zichzelf aanmelden. Bij meer dan 600 aanmeldingen van burgers zou er een tweede loting volgen; deze is er niet geweest. Uiteindelijk hebben circa 450 gelote burgers aan (een deel) van het programma deelgenomen.
- In de wijk *Kruiskamp* in de gemeente Amersfoort zijn 2000 mensen geselecteerd op basis van loting. De uitnodiging is verspreid door de lokale organisatie. Loting leverde tussen de 20 en 30 aanmeldingen op. Daarna is overgegaan tot flyeren, nogmaals nieuwe brieven sturen, contacten via sleutelfiguren en op straat mensen aanspreken. De WijkG1000 Kruiskamp was verspreid over vijf bijeenkomsten. Bij de eerste bijeenkomst waren er ongeveer 110 deelnemers, bij de laatste 14.
- In *Groningen* is zoals in Amersfoort geloot onder alle inwoners van de stad, de 'Stad-jers'. Onder inwoners van boven de 18 jaar zijn 10.000 mensen geloot en met een brief van de burgemeester uitgenodigd. Dat leverde in eerste instantie een aanmelding op van ongeveer 400 burgers. Een maand voor de G1000 is er nog een herinneringsbrief gestuurd naar de gelote inwoners van de stad, waarna het aantal aanmeldingen boven de 600 uitkwam. Daarnaast is gericht geworven onder 'frisdenkers', mensen van wie wordt verwacht dat ze buiten de vastomlijnde kaders kunnen denken. Uiteindelijk zijn er in totaal zo'n 450 mensen geweest (de tafelhouders niet meegerekend), onder wie een aantal raadsleden van de coalitiepartijen.

Bij deze voorbeelden van een G1000 met loting valt een aantal zaken op. Ten eerste is het, ondanks grote aantallen uitnodigingsbrieven, nergens gelukt om in de buurt van de 1000 deelnemers te komen. Zowel Amersfoort als Groningen zette bovendien een reminder in, om tot extra aanmeldingen te komen. Alsnog zien we dat op de dag zelf tientallen mensen die zich hadden aangemeld, niet zijn komen opdagen. Zo'n 90 tot 95 procent van de inwoners die zijn ingeloot, besluit niet deel te nemen. Ten tweede is loting aangevuld met andere manieren van werving en selectie: naast de gelote deelnemers zijn politici, werkgevers, kunstenaars en vrijdenkers specifiek uitgenodigd. In Kruiskamp is, nadat loting een beperkt aantal aanmeldingen opleverde, de uitnodiging breder verspreid, zodat wie wilde meedoen, dat kon doen.

Hoe was dit bij de G1000 in Uden en de Amsterdamse Burgertop, waar niet werd geloot, maar deelnemers zichzelf konden aanmelden? In Uden was de organisatie dit aanvankelijk wel van plan, in Amsterdam zag men bewust af van loting.

- In *Uden* is gewerkt met een open uitnodiging. Alle inwoners kregen een brief die was gericht 'aan de bewoners' en iedereen kon zich vrij aanmelden. Het regieteam besloot hiertoe over te gaan, nadat was gebleken dat de plaatselijke verordening Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens en het Privacyreglement

Basisregistratie Personen van de gemeente Uden een trekking uit het GBA/BRP-bestand niet toeliet. Bovendien is geworven via de lokale media, posters en een website en zijn verenigingen en maatschappelijke instellingen bezocht. Bij 1000 aanmeldingen zou worden geloot. Uiteindelijk waren er ongeveer 250 gewone burgers aanwezig en daarnaast 20 lokale politici.

- Voor de selectie van de deelnemers aan de Burgertop in *Amsterdam* is geen gebruikgemaakt van loting. Iedereen van 16 jaar en ouder en woonachtig in Amsterdam mocht meedoen aan de Burgertop. Wel zijn er zogeheten ambassadeurs ingezet. Deze ambassadeurs, die een groot aantal organisaties vertegenwoordigden, hebben gericht via hun netwerk mensen benaderd. Het is niet duidelijk hoeveel deelnemers via deze ambassadeurs naar de Burgertop zijn gekomen. Daarnaast is er geworven via de lokale media (*AT5*, *Parool*) en is de organisatie de straat opgegaan om mensen rechtstreeks te benaderen. Uiteindelijk waren er om en nabij de 250 mensen op de dag zelf, onder wie ongeveer 15 (voormalige) gemeenteraadsleden en leden van bestuurscommissies (de opvolgers van de stadsdeelraden).

In Uden is een groter aantal uitnodigingen verstuurd dan in Amersfoort en Groningen, maar ook hier kwam het aantal deelnemers lang niet aan de 1000. In Amsterdam is lastiger vast te stellen hoeveel mensen precies zijn benaderd, maar qua aantal deelnemers is het zeer vergelijkbaar met Uden, wat gezien het forse verschil in inwoneraantal opmerkelijk is te noemen. Uden en Amsterdam hebben minder deelnemers weten te trekken dan de G1000'en met loting, maar de verschillen zijn ook weer niet zo groot, dat van een bevorderend effect van loting kan worden gesproken.

5.3.2 Diversiteit

De typische deelnemer aan alle onderzochte burgertoppen is geboren en getogen in Nederland, ouder dan 50 jaar en heeft een hbo- of academische opleiding. Dat wil niet zeggen dat mensen met andere achtergrondkenmerken niet aanwezig zijn, maar ze zijn sterk ondervertegenwoordigd. De typische deelnemer is verder iemand die stemt, maar opvallend genoeg niet noodzakelijkerwijs ook iemand die al actief is bij wijkavonden, burgerpanels of bewonerscommissies. Wel zijn het vaak mensen die al betrokken zijn bij buurtactiviteiten. De typische deelnemer is, tot slot, niet cynisch als het gaat om het functioneren van de gemeenteraad en het gemeentebestuur.¹ Dit is op hoofdlijnen het beeld van de deelnemers dat naar voren komt in de surveys die zijn gehouden kort na de burgertoppen. In tabel 5.1 gaan we meer in detail in op de vijf burgertoppen en de opleiding, leeftijd en etnische achtergronden van de deelnemers.

1. De gemiddelde score op een vijfpuntsschaal voor politiek cynisme, waarbij 1 staat voor politiek cynisch, is steeds boven de 3.0 (met als hoogste 3.30 in Amersfoort). Amsterdam vormt hierop een uitzondering met een score van 2.90.

Tabel 5.1 Achtergrondkenmerken deelnemers in percentages*

		Amersfoort	Uden	Kruiskamp	Amsterdam	Groningen
Opleiding	Laag	8	15	6	11	9
	Midden	15	28	9	14	14
	Hoog	77	57	85	75	77
Leeftijd	16-29	5	2	9	12	14
	30-49	35	20	64	10	31
	50 en ouder	60	78	27	78	55
Etnische achtergrond	Nederlands	n.b.	90	97	79	84
	Westers		2	0	7	8
	Niet-westers		8	3	14	8

* De tabel is samengesteld op basis van de surveys en de gevonden patronen zijn geverifieerd op basis van observaties ter plekke en interviews met de initiatiefnemers en organisatoren. Precieze cijfers zijn niet te geven, omdat wij geen inzicht mogen hebben in de persoonsgegevens van deelnemers. Politici, ambtenaren en gespreksleiders zijn buiten de analyse gehouden.

De gegevens uit tabel 5.1 lopen we per burgertop langs, met opnieuw een onderscheid tussen loting en zelfselectie.

- In *Amersfoort* is er een zekere diversiteit, doordat ook werkgevers en kunstenaars zijn uitgenodigd. Kijken we naar de achtergrondkenmerken van de deelnemers, dan valt vooral op dat de deelnemers van 50 jaar en ouder sterk vertegenwoordigd zijn, evenals de hogeropgeleiden. De deelname van mensen met een niet-westerse achtergrond is beperkt.
- In *Kruiskamp* is de groep hogeropgeleiden sterk vertegenwoordigd, meer nog dan bij de andere G1000'en. Wat leeftijd betreft, is vooral de middengroep tussen 30 en 50 jaar aanwezig. Opnieuw zijn mensen met andere achtergronden dan de Nederlandse zwak vertegenwoordigd, terwijl Kruiskamp een wijk is met zeer veel verschillende nationaliteiten; meer dan 38 procent behoort tot de groep met een niet-westerse achtergrond (Amersfoort in cijfers 2015). Tijdens de laatste bijeenkomst van de G1000 Kruiskamp waren er nog veertien deelnemers van wie niemand jonger dan 35 jaar en één met een niet-westerse achtergrond (zie ook hoofdstuk 6).
- In *Groningen* valt vooral op dat alle leeftijdscategorieën goed vertegenwoordigd zijn. In vergelijking met de meeste burgertoppen zijn er ook wat meer jongeren. Verder is het patroon hetzelfde als bij de overige burgertoppen: het opleidingsniveau van de deelnemers is hoog en de achtergrond van de deelnemers is overwegend Nederlands.

Het beeld van deze drie G1000'en met loting komt sterk overeen met wat we tot nu toe hebben gezien bij de meer klassieke vormen van burgerparticipatie, al is het aandeel van de vrouwelijke deelnemers hoger dan bij de klassieke vormen en zijn de aantallen deelnemers fors hoger dan bijvoorbeeld bij interactief bestuur. Hoewel er wat lokale verschillen zijn – zo is er in Kruiskamp aanvankelijk een grote groep dertigers en veertigers en in Groningen doen wat meer jongeren mee – is de diversiteit van de

deelnemers gering. Dit in tegenstelling tot de verwachtingen van de voorstanders van loting en de hoop van vele lokale organisatoren.

Ter vergelijking kijken we vervolgens naar de G1000 in Uden en de Burgertop in Amsterdam, waar geen loting werd toegepast.

- In *Uden* valt vooral op dat er veel ouderen zijn en weinig jongeren. Mensen met een niet-westerse achtergrond waren maar heel beperkt aanwezig. Vergeleken met andere gemeenten zijn er minder hogeropgeleiden, maar dit heeft ook met de bevolkingssamenstelling te maken. De beperkte aanwezigheid van jongeren en mensen met een niet-westerse achtergrond kan voor een deel te maken hebben met de keuze van de betreffende dag: het was zaterdag (veel andere activiteiten voor jongeren) en het was de dag van het offerfeest. Bij de keuze van de datum was de organisatie zich van dit laatste niet bewust.
- In *Amsterdam* zijn eveneens de hogeropgeleiden sterk vertegenwoordigd. De survey-gegevens laten ook zien dat er veel ouderen aanwezig waren, hoewel observaties ter plekke dat beeld enigszins nuanceren. En opnieuw is de groep met een niet-westerse achtergrond beperkt; al is die groter dan bij de andere burgertoppen, vergeleken met de Amsterdamse bevolking gaat het om een duidelijke onder-vertegenwoordiging.

Qua diversiteit ziet het er in Uden en Amsterdam grotendeels hetzelfde uit als bij de G1000'en met loting. In een vergelijking met de gegevens van het CBS over de betreffende gemeenten (www.statline.cbs.nl) zien we dat bij alle onderzochte toppen er meer ouderen en meer hogeropgeleiden aanwezig waren dan op basis van de verdeling in de gemeente zou worden verwacht. Er was bovendien in Amsterdam en Kruiskamp een kleiner aandeel niet-westerse allochtonen dan in de gemeente respectievelijk de wijk.

Of nu gekozen wordt voor loting of voor een open uitnodiging, voor de diversiteit van de groep deelnemers maakt het weinig uit. Hét voorbeeld is de G1000 in België. Maar ook daar leidde loting, ondanks veel media-aandacht, uiteindelijk tot zo'n 500 bevestigde deelnemers die overwegend tot de blanke middenklasse behoren en tussen de 45 en 50 jaar oud zijn. De organisatie van de G1000 België heeft er uiteindelijk op het laatste moment voor gekozen via netwerken en organisaties gericht groepen te benaderen, waaronder jongeren en migranten.

5.4 DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

David van Reybrouck is met *Tegen Verkiezingen* een belangrijke inspiratiebron geweest voor de komst en verspreiding van de G1000 in Nederland. Hoewel hij in het dankwoord aangeeft zonder de G1000 nooit aan dit boek te zijn begonnen, komt de term G1000 in het boek vrijwel niet voor en al zeker geen blauwdruk voor een G1000 vergelijkbaar met Bouricius' model voor 'multi-body sortition'. Van Reybrouck ziet loting als een manier van rekrutering die naast voordelen ook enkele nadelen kent:

‘Elk deliberatief project moet beslissen hoe het burgerpanel eruit zal zien. Als burgers zichzelf mogen aanmelden, weet je zeker dat ze gemotiveerd en betrokken zullen zijn. Nadeel van zo’n zelfselectie is wel dat je voornamelijk mondige, hoogopgeleide, blanke mannen van boven de dertig krijgt, de zogenaamde “professionele burgers”. Niet ideaal. Als de rekrutering per loting gebeurt, krijg je meer diversiteit, meer legitimiteit, maar ook meer onkosten: het samenstellen van een goede, representatieve steekproef is duur en de niet-vrijwillige deelnemers die je dan krijgt zullen minder voorkennis hebben en kunnen sneller ten prooi vallen aan desinteresse. Zelfselectie verhoogt de efficiëntie, loting de legitimiteit. Soms wordt er geopteerd voor een tussenvorm: eerst loting gevolgd door zelfselectie, of eerst zelfselectie gevolgd door loting.’ (Van Reybrouck, 2013: 82)

Ons onderzoek naar de G1000’en in Amersfoort, Kruiskamp en Groningen laat zien dat van die hoge verwachtingen van loting weinig terecht is gekomen. Ze hebben het in dat opzicht niet beter gedaan dan de G1000 in Uden of de Burgertop in Amsterdam (zelfselectie) en ook nauwelijks beter dan de klassieke vormen van burgerparticipatie. Het grote probleem is dat veel inwoners weliswaar zijn ingeloot, maar uiteindelijk besluiten niet mee te doen. De ‘niet-vrijwillige deelnemers’ die Van Reybrouck noemt, bestaan niet; iedereen die deelneemt, doet dat vrijwillig. Vele duizenden uitnodigingsbrieven leveren enkele honderden deelnemers op. Degenen die wel komen, lijken veel op de *participatie-elite*: ze zijn hoog opgeleid, autochtoon, wat ouder, actief betrokken bij hun buurt en hebben vertrouwen in de politiek (vrijwel iedereen gaat stemmen bij verkiezingen). Met andere woorden: veel jongeren, allochtonen en burgers die politiek cynisch zijn, laten een G1000 links liggen. Loting wordt op die manier alsnog zelfselectie, met gebrek aan diversiteit en legitimiteit en ook nog eens met de nodige kosten.

In dit hoofdstuk hebben we betoogd dat loting geen wondermiddel is tegen democratische vermoeidheid. Dat wil niet zeggen dat we het idee van loting meteen overboord zetten, maar er dient beter te worden nagedacht over het proces van loting zelf en meer te worden gedaan in aanvulling op loting. We schetsen hierna drie opties.

Geen G1000 maar een G150

De ervaring leert dat geen enkele G1000 tot nu toe daadwerkelijk 1000 deelnemers heeft weten te bereiken. Meer dan 9 op de 10 mensen die worden ingeloot, besluiten om uiteenlopende redenen niet te komen. Wie per se op 1000 deelnemers wil komen, zal kortom tussen de 15.000 en 20.000 uitnodigingen moeten versturen. En dan is alleen nog maar aan het gewenste aantal voldaan: er is geen zekerheid dat daarmee ook voor diversiteit is gezorgd. Een variant kan dus zijn om het getal 1000 los te laten en binnen de groep die is ingeloot en zich heeft aangemeld een nadere selectie van bijvoorbeeld 150 deelnemers te maken, op basis van een aantal achtergrondkenmerken (leeftijd, opleiding, etnische achtergrond).

De moeite van het deelnemen

Er wordt een behoorlijke inspanning en tijdsinvestering van de deelnemers gevraagd. Niet iedereen kan zomaar een hele zaterdag vrij maken voor een G1000. Er lijkt een brede consensus te zijn dat tegenover deelname een passende vergoeding hoort te staan. Tot nu is er door alle lokale organisaties van de burgertoppen voor gekozen dit niet te doen en te rekenen op de bereidheid van deelnemers tijd vrij te maken. Bij de recent gehouden stadsgesprekken in Utrecht over duurzame energie en het Burgerforum Kiesstelsel uit 2006 kregen de deelnemers wel een vergoeding. Ook hier was enige *bias* qua leeftijd en opleiding, maar het gezelschap was diverser dan bij de G1000'en. Bovendien was er niet de grote uitval van deelnemers die we in Kruiskamp hebben gezien.

Meer dan loten alleen

Wanneer representativiteit en diversiteit belangrijk worden gevonden, moet in aanvulling op het loten gericht worden geworven onder bepaalde groepen, zoals jongeren en alloctonen. Dit kan onder meer via mond-tot-mondreclame, social media, buurthuizen en religieuze instellingen. Bestaande contacten met organisaties en sleutelfiguren kunnen daarbij behulpzaam zijn. Los van het loten zijn er nog andere drempels die deelname aan een G1000 in de weg kunnen zitten. De nadruk ligt op taal en gesprek, terwijl sommige mensen zich misschien meer thuis voelen bij andere, minder talige communicatievormen. Ook kan worden gekeken naar mogelijkheden om G1000'en op locatie dichtbij de potentiële deelnemers te houden (scholen, buurthuizen, sportclubs) in plaats van te verwachten dat mensen de reis naar een centrale locatie ondernemen.

LITERATUUR

- Amar, A.R. (1984). Choosing Representatives by Lottery Voting. *Yale Law Journal*, 93 (7), 1283-1308.
- Bakker, J., B. Denters & P.-J. Klok (2011). Welke burger telt mee(r) in de doe-democratie? *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 402-418.
- Bouricius, T. (2013). Democracy Through Multi-Body Sortition: Athenian Lessons for the Modern Day. *Journal of Public Deliberation*, 9(4), Article 11.
- Bovens, M. & A. Wille (2011). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Delannoi, G., O. Dowle & P. Stone (2013). *The Lottery as a Democratic Institution*. Paris: Policy Institute, Studies in Public Policy 28.
- Gastil, J. & R. Richards (2013). Making Direct Democracy Deliberative through Random Assemblies. *Politics & Society*, 41(2), 253-281.
- Malkoupolou, A. (2015). The Paradox of Democratic Selection: Is Sortition Better than Voting? In: K. Palonen & J.M. Rosales (ed.) *Parliamentarism and Democracy Theory: Historical and Contemporary Perspectives* (pp. 229-253). Leverkusen: Barbara Budrich.

- Michels, A. (2012). Citizen participation in local policy making: design and democracy. *International Journal of Public Administration*, 35(4), 285-292.
- Michels, A. & L. de Graaf (2010). Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477-491.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2015). *De sociale staat van Nederland 2015*. Den Haag: SCP-publicatie 2015-34.
- Van Reybrouck, D. (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (2015). *Persoonlijke gegevens raadsleden 2015*. Geraadpleegd via <https://vng.nl/files/vng/2015-persoonlijke-gegevens-raadsleden.pdf>.
- Verhoeven, I. & E. Tonkens (2011). Bewonersinitiatieven: partnerschap tussen burgers en overheid. *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 419-437.
- Website Burgertop Amsterdam: www.burgertop-amsterdam.nl.
- Website G1000 Amersfoort: www.g1000amersfoort.nl.
- Website G1000 Uden: www.g1000uden.nl.
- Website G1000 Groningen: www.g1000groningen.nl.
- Website Platform G1000: www.g1000.nu.

INLEIDING

Aan de basis van de participatieve democratie staat actief burgerschap, een term die past in het idee van de participatiesamenleving of doe-democratie, waarbij van burgers een grotere participatie en zelfredzaamheid wordt verwacht en gevraagd. Door middel van actief burgerschap worden burgers in staat gesteld actief te participeren in het publieke domein (Tonkens, 2009; Tonkens et al., 2015; Taylor, 2007; Fung & Wright, 2001). Centraal staan hier vraagstukken van insluiting van burgers die achterblijven. Naast onder andere een zorgcoöperatie, burgerjury, burgerpanel en burgerraad, is een burgerforum een van de vormen van burgerparticipatie waarmee wordt geëxperimenteerd (Cohen, 2015; Tonkens et al., 2015).

Eén soort burgerforum dat op steeds meer plaatsen in Nederland wordt gebruikt om burgers een platform te geven binnen het huidige democratische bestel is de G1000. Bij een G1000 wordt een deliberatief proces tussen burgers op een fysieke plek gefaciliteerd, waarbij inzichten gedeeld en gewaardeerd worden zonder te streven naar consensus of een meerderheid van stemmen. In dit proces, waarbij de creatie van een gezamenlijke basis gestimuleerd wordt, staat de dialoog centraal. Waar het in de politieke arena gevoerde debat gaat om de verschillen tussen de betrokkenen en het overtuigen met (ideologische) argumenten, wordt in de dialoog juist de verbinding gezocht (Fishkin & Luskin, 2005). Juist omdat tijdens het gesprek argumenten niet weerlegd hoeven te worden – deelnemers hoeven het niet met elkaar eens te worden – biedt de dialoog ruimte om werkelijk naar elkaar te luisteren (vgl. Van der Geer, 2011). Hierdoor tekent de gespreksdynamiek van de dialoog zich door dat wat herkend en gedeeld wordt in plaats van door dat wat polariseert. Waar een debat zal resulteren in een winnaar en een verliezer, kan bij de dialoog juist gedeeld eigenaarschap van een thema en eventueel gezamenlijke actiebereidheid een uitkomst zijn (zie tabel 6.1).

In dit hoofdstuk kijken we naar de theoretische discussies rondom de G1000, waarbij aandacht wordt besteed aan deliberatieve technieken en onderliggende mechanismen. Wij doen dit aan de hand van de G1000 in de Amersfoortse wijk Kruiskamp. Deze WijkG1000 is voortgekomen uit de stedelijke G1000 van Amersfoort die in

Tabel 6.1 Dialoog versus debat

Dialoog	Debat
Nadruk op het gezamenlijke	Nadruk op verschillen
Werkt verbindend	Werkt polariserend
Luisteren naar elkaar	Vaak slecht luisteren
Eigen ervaring	Onpersoonlijk
Common ground (wij)	Eigen standpunt (ik)
Mogelijke uitkomst: eigenaarschap → actie	Mogelijke uitkomst: winnen/verliezen

2014 plaatsvond. De G1000 Kruiskamp bestond uit zes bijeenkomsten die van november 2014 tot en met januari 2015 gehouden zijn.

Door met een microlens te kijken naar het proces van die bijeenkomsten krijgen we zicht op de processen die het verloop zowel positief als negatief beïnvloeden. Hierbij wordt onder meer gebruikgemaakt van inzichten met betrekking tot groepsdynamica, *mindsets* die de aard van de communicatie beïnvloeden, de creatie van een gezamenlijke basis (*common ground*) en het activeringsproces waarbij dromen en ideeën omgezet worden in actiebereidheid. Ook wordt hierbij gekeken naar wat verschillende rollen aan tafel (burgers of (semi)overheid) met dit proces doen.

Middels participerende observaties tijdens de G1000-bijeenkomsten in Kruiskamp is gekeken naar de dynamiek en interactie tussen de deelnemers aan de dialoogtafels. Tijdens de observaties hebben we onder meer gelet op:

- Hoe is de dynamiek van het gesprek?
- Wat wordt er gedeeld tijdens het gesprek (kennis, ideologieën, eigen ervaringen, emoties)?
- Hoe is de betrokkenheid van de deelnemers?

Naast de observaties hebben we voor, tijdens en na de bijeenkomsten informele gesprekken met deelnemers gevoerd.

De analyse van het op deze manier verzamelde onderzoeksmateriaal vormt de basis van dit hoofdstuk, dat als volgt is opgebouwd. Eerst zal aandacht besteed worden aan de microdynamiek van een G1000 in theoretisch perspectief. Vervolgens worden de G1000-bijeenkomsten in Kruiskamp beschreven, geanalyseerd en besproken. Hierbij wordt aandacht besteed aan de dynamiek van het groepsproces en wat hierin bevorderend en belemmerend werkt voor de dialoog. Het betoog wordt afgesloten met een conclusie.

6.1 THEORETISCH MICROPERSPECTIEF OP DE G1000

Mechanismen die tijdens een G1000 plaatsvinden, vertonen overeenkomsten met de processen die in een wereldcafé-setting ontstaan (Brown et al., 2002). Tijdens een

wereldcafé worden in kleine groepen aan tafels in verschillende gespreksrondes door middel van een dialoog ervaringen en kennis uitgewisseld. Hier komen individuen met eigen uitgesproken ideeën binnen en staan na een tijd niet meer zo op hun eigen strepen. De focus ligt hier steeds meer op hetgeen gedeeld wordt, oftewel de gezamenlijke basis. Deze gezamenlijke basis biedt ruimte voor een, in sociaalpsychologische termen, gedeeld gevoel van eigenaarschap. Dergelijk eigenaarschap verwijst naar het gevoel ergens eigenaar van te zijn, zonder dat het om een object hoeft te gaan dat iemands fysieke eigendom is.

Gedeeld eigenaarschap is verbonden aan een 'wij-houding', die gelinkt kan worden met een stem te hebben in de beslissingen die dat object aangaan en een gevoel van verantwoordelijkheid onder de betrokkenen (Pierce et al., 2011). Psychologisch eigenaarschap wordt bereikt wanneer er aan twee niveaus wordt voldaan: (1) het symbolische niveau dat over waarden, gedachten en de context gaat en (2) het niveau van de 'werkelijkheid', dat over het object zelf gaat en waar bepaalde rechten aan verbonden zijn (Etzioni, 1991). In eerste instantie is het bestaan van een gezamenlijke basis van belang, waarna er door middel van deliberatie naar een consensus toegewerkt wordt (o.a. Fishkin & Luskin, 2005; Fung & Wright, 2001; Levine et al., 2005). Hierbij kan ook gebruikgemaakt worden van inzichten uit de groepsdynamica, waarbij de groep als holistisch systeem wordt gezien waarvan het geheel meer is dan de som der delen (Remmerswaal, 2008; De Jongh, 2013). Daartegenover kan men het gezamenlijke verlies zien als er sprake is van een compromis; een mengsel van ideeën waar de afzonderlijke deelnemers zich niet meer in herkennen.

Er is geen volledig zicht op wat er nu precies in de omslag van het 'ik' naar het gezamenlijke 'wij' gebeurt. Wel is te zeggen dat het delen van verhalen mensen met elkaar kan verbinden. Zo'n groepsontwikkeling is op te delen in verschillende opeenvolgende fasen, waarin 'losse' individuen zich (mogelijk) ontwikkelen tot een autonome groep die een gezamenlijk doel nastreeft. Remmerswaal (2008: 105) gaat uit van vijf fasen:

1. Voorfase, waarbij de methoden, werkvormen, groepsgrootte en andere werkcondities worden bepaald, voordat de groep daadwerkelijk gevormd wordt.
2. Oriëntatiefase, waarbij de deelnemers met elkaar en met de werkcondities hebben kennismaat en er onderling vertrouwen wordt gecreëerd.
3. Machtsfase, wanneer er doelen en een taakstructuur zijn gevonden en de aandacht wordt verlegd naar de onderlinge (machts)posities.
4. Affectiefase, waarbij vanuit een toegenomen vertrouwen de onderlinge verhoudingen centraal komen te staan.
5. Autonomiefase; waarbij de groep zelfstandig functioneert vanuit de zelf ontwikkelde taak- en machtsstructuur.

Afhankelijk van het groepsdoel kunnen groepen in verschillende fasen opereren. Niet iedere stagnatie in een bepaalde fase om een groepsdoel nader vorm te geven hoeft

een probleem te zijn. Daarnaast kunnen condities en werkvormen stagnatie bevorderen als zij niet optimaal aansluiten op de deelnemers en het gestelde doel.

De plek waar verschillende partijen elkaar kunnen vinden, is een veilige ruimte waar door middel van een dialoog elkaars perspectieven en verantwoordelijkheden met betrekking tot gezamenlijke actie verkend worden. Hierbij is het van belang dat iedere participant zich bewust wordt van elkaars wederzijdse afhankelijkheid en wat zijn/haar actie voor de ander betekent (Janssens & Steyaert, 2001: 185). Dit is niet alleen aan de orde in de interactie tussen burgers onderling, maar ook wanneer – waar Van Reybrouck (2011) voor pleit – het ‘hele systeem’ met elkaar aan tafel zit, inclusief vertegenwoordigers van de (lokale) overheid.

Scott (1998) maakt een onderscheid tussen ‘metis’ en ‘techne’. Waar de leefwereld van de burger vooral wordt gekenmerkt door ondernemerschap, kennisontwikkeling op basis van lokale ervaring en het nemen van risico’s (metis), is de systeemwereld van de overheid meer gestoeld op de kennis van professionals en een SMART-aanpak, waarbij procedures, blauwdrukken en risicomijdend gedrag de boventoon voeren (techne). Habermas (2012: 696) wijst, wanneer hij het heeft over de ‘kolonisatie van de leefwereld’, op de dominantie van techne. Hoewel deze stereotypische tweedeling in de dagelijkse praktijk een stuk diffuser zal zijn, is het relevant om in ogenschouw te nemen wat de invloeden van metis en techne kunnen zijn in een G1000-setting.

6.2 G1000 WIJKBIJENKOMSTEN KRUISKAMP

De zes bijeenkomsten van de G1000 in Kruiskamp worden hierna beschreven, waarbij aandacht besteed wordt aan de locatie, het programma van de bijeenkomst en het proces dat er plaatsvindt.

6.2.1 *Bijeenkomst 1 (zaterdag 15 november 2014)*

In de aula van een lokale vakschool staan tafels klaar waar vier personen kunnen aanschuiven. Er worden ruim honderd deelnemers verwacht. Bij binnenkomst staat er koffie en thee met erbij koekjes en baklava. Initiator en moderator Harm van Dijk licht het programma toe en vertelt dat het de bewoners zijn die in kaart gaan brengen wat belangrijk is voor de wijk en dat het geen avond van de gemeente of professionals is. Iedereen wordt gevraagd om aan een tafel te gaan zitten waar je de mensen niet of nauwelijks kent. Hier doet iedereen aan mee, ook de aanwezige ambtenaren. Er zijn enkele afspraken: ‘Vermijd discussies, probeer het niet met elkaar eens te worden en schrijf belangrijke woorden en thema’s in het gesprek op het tafelkleed’ (grote vellen papier). De avond bestaat uit drie gespreksrondes van 20 minuten, waarbij telkens een vraag centraal staat. Aan het einde van iedere ronde schrijven de deelnemers voor

zichzelf op een post-it een woord dat ze geraakt heeft tijdens het gesprek. De post-its worden opgehaald en verwerkt in een *word cloud*.

De vragen die centraal staan tijdens de gespreksrondes zijn:

1. Wat vind je belangrijk voor Kruiskamp?
2. Wat is er nodig om dat te realiseren?
3. Wat kun jij daaraan bijdragen?

Met name bij de derde ronde komen de gesprekken direct op gang. Het geroezemoes in de ruimte neemt sterk toe. De thema's die op de grote vellen papier geschreven worden, zijn nu concreter. Op het eind van deze ronde wordt een andere kleur post-its gebruikt om in één woord op te schrijven wat indruk gemaakt heeft.

Vlak voor de pauze wordt er uitgelegd dat er in groepen van tien mensen verder gewerkt wordt. Van Dijk vraagt de deelnemers om twee tafels en de bijbehorende stoelen bij elkaar te zetten.

Tijdens de pauze, waarin de deelnemers wat drinken en eten, wordt door vrijwilligers van de organisatie de laatste hand gelegd aan de verwerking van de post-its. De woorden zijn verwerkt in een *word cloud* per ronde en een gecombineerde versie van de verschillende rondes (zie figuur 6.1). Na de pauze geeft Van Dijk aan dat het de bedoeling is dat iedere tafel een populair thema uit de finale versie van de *word cloud* adopteert. Daarna kan iedereen het onderwerp van interesse opzoeken en

Figuur 6.1 Word clouds van de gespreksrondes

Bron: Platform G1000

verhuizen naar de desbetreffende tafel. Er ontstaat een nieuwe tafelstelling rondom de volgende thema's: Veiligheid (11 deelnemers), Ontmoeten (9 deelnemers), Betrokkenheid (10 deelnemers), Respect (7 deelnemers), Saamhorigheid (8 deelnemers), Initiatief (10 deelnemers), Samen (8 deelnemers), Contact (11 deelnemers), Saamhorigheid (8 deelnemers), Jongeren (12 deelnemers).

Na een gespreksronde over het thema brengt een woordvoerder per tafel verslag uit. Een voorbeeld is het thema Ontmoeten, waarbij aangegeven wordt dat de groep wil kijken naar wat mensen bindt, bijvoorbeeld samen de hond uitlaten, muziek maken en kinderen. Als mensen elkaar ontmoeten, verhoogt dat de veiligheid. Zulke ontmoetingen moeten gefaciliteerd worden. Een ander voorbeeld is de groep rondom het thema Veiligheid, die heeft aangegeven dat veiligheid noodzakelijk is voor een prettig leven. Er zijn namelijk veel 'korte lontjes'. Het is daarom van belang om burens te kennen. Zij hebben samen met een aanwezige agent besproken of mensen aan tafel zich veilig voelen in Kruiskamp. De antwoorden hierop waren divers. Een nieuwe bewoner vertelt dat zij zichzelf tot dan toe veilig voelde in de wijk, maar geschrokken is van de nare verhalen die zij heeft gehoord tijdens de bijeenkomst.

Harm van Dijk eindigt de avond met te zeggen dat dit een mooi begin is, maar geen eindpunt. Mensen die verder willen met een thema kunnen hun naamkaartje achterlaten en worden verwacht op woensdag 5 november in buurthuis De Witte Vlinder om door te praten over de thema's. 67 van de 98 deelnemers geven aan door te willen gaan. Dat is een hoge score, aldus Van Dijk, normaal is dat volgens hem ongeveer een derde van de deelnemers bij avonden die georganiseerd worden door een gemeente.

6.2.2 *Bijeenkomst 2 (woensdag 5 november 2014)*

Op de tweede bijeenkomst, deze keer in buurthuis De Witte Vlinder in Kruiskamp, komen circa 35 deelnemers af; de helft van het aantal aanmeldingen voor deze avond. Zij nemen plaats aan de acht tafels die uitgerust zijn met stiften, vellen papier, laptops en beamers. Aan iedere tafel zit een tafelsecretaris en een 'buddy' die de besproken punten opneemt in een prezi-presentatie. Acht 'inspiratoren' (burgers en ondernemers die een maatschappelijk initiatief zijn gestart: onder meer een groenplan, zorgnetwerk, buurthuis gerund door bewoners, stadsarchitectuur en buurtonderneming) vertellen in twee rondes over hun initiatief. De deelnemers schuiven aan bij de tafel van hun voorkeur. Er ontstaan levendige gesprekken over gedeelde ervaringen en opvattingen over allerlei plekken in Amersfoort. Tijdens de koffiepauze wordt er druk doorgepraat. Als aan een deelnemer gevraagd wordt wat maakt dat zij na de eerste bijeenkomst terug is gekomen, zegt zij:

'Ik kreeg zo'n enorme lading energie hiervan! Ik hoefde niet eens te twijfelen. Iedereen is vol enthousiasme tijdens zo'n avond. Ik vertelde mijn burens erover en die zeiden dat ze ook een uitnodiging hadden gehad maar er niets mee hadden gedaan. Nou ja, dat geloof je toch niet!'

Na de pauze vraagt Harm van Dijk iedereen één van de thema's te kiezen die tijdens de vorige bijeenkomst zijn ontstaan. Nadat hier een zeer ongelijke verdeling van deelnemers uit voortkomt, vraagt Van Dijk de groep: 'Hoe gaan we dit oplossen?' Na een plenair gesprek en heen-en-weergeloop van deelnemers ontstaan er vijf themagroepen: 1) Veiligheid, 2) Betrokkenheid, 3) Ontmoeten, 4) Jongeren, 5) Initiatief. De themagroepen gaan aan de slag met de vragen: 'Wat is je droom betreffende dit thema?' en 'Wat hebben wij gemeenschappelijk, wat delen we?'

Van Dijk benadrukt voorafgaand aan de ronde om onderlinge verschillen van inzicht te parkeren: 'Al is het een vastgeroeste gewoonte: vermijd discussies. Als je je focust op wat je wél deelt maak je de ruimte om naar elkaar te luisteren veel groter.' De gesprekken aan de tafels zijn levendig en er wordt veel geschreven. Toch ligt bij een aantal tafels de focus op dat wat niet goed gaat in plaats van op het delen van dromen. Zo wordt er bij de tafel Veiligheid gesproken over de vele inbraken in de wijk en dat de woningbouw geen zorg draagt voor het hang- en sluitwerk van de woningen. Bij de tafel 'Jongeren' ligt de nadruk op het ontbreken van voorzieningen voor jongeren. Er wordt besproken of dat vroeger wel of niet beter was. Bij andere tafels, 'Ontmoeten' en 'Initiatief', worden er in rap tempo dromen en ideeën op grote vellen papier geschreven. Ten slotte is er van wat besproken is aan iedere tafel een korte presentatie. Deelnemers wordt verzocht aan te geven wie zij bij de volgende bijeenkomst als gast/expert zouden willen uitnodigen. Hierna is een overzicht van wat er bij de presentaties aan bod komt:

Tafel Veiligheid: Dromen van een veilige wijk. Wijkagent of iemand van de woningbouw uitnodigen.

Tafel Betrokkenheid: Nabuurschap, contact maken, vrijblijvendheid.

Tafel Ontmoeten: Praatje beginnen, groeten op straat, wandelingen maken.

Tafel Jongeren: Speeltuin ruimer openstellen, meer vrijwilligers, 12+-jongeren hebben weinig te doen in de wijk, De Witte Vlinder tot jongerencentrum maken met een ervaren jongerenwerker, Johan Cruyff uitnodigen.

Tafel Initiatief: 'Kruistochten' (wandelingen door Kruiskamp), exposities, open podium, verhalen, eetevenement.

Na de afsluiting is er een borrel. Veel deelnemers blijven napraten. Enkele reacties zijn:

'Ik vind het geweldig wat hier gebeurt! Er gaat zo'n positieve energie uit van het samenzijn. Je kent je eigen buurt, en de mensen met wie je om tafel zitten kennen die ook. En we geven allemaal om die buurt.' (man, circa 60 jaar)

'Kijk om je heen! Hier gebeurt iets. Hier zijn wij *in control*. Er zijn geen tegenstanders. Je hoeft nergens tegen op te boksen. We willen allemaal hetzelfde: iets heel goeds voor de omgeving waar jezelf in leeft.' (man, circa 20 jaar)

6.2.3 *Bijeenkomst 3 (donderdag 20 november 2014)*

Aan de derde bijeenkomst nemen 24 mannen en 9 vrouwen deel, waarvan 2 een niet-westerse achtergrond hebben, waaronder de voorzitter van de lokale Turkse moskee. Deze avond staat in het teken van 'Denken'. De groep Ontmoeten had al eerder met elkaar afgesproken en zijn samen naar het buurthuis gewandeld. Vandaag zijn er vijf inspiratoren die praten over hun ervaringen met verschillende vormen van participatie: de verbetering van de leefbaarheid van de Arnhemse achterstandswijk Het Spijkerkwartier, een kleine zorgcoöperatie in Bronkhorst en omstreken, zelfbeheer van maatschappelijk vastgoed in Amsterdam en de sociale onderneming de Krachtfabriek die werkt aan een meer humane en duurzame samenleving, het opwekken van eco-stroom in Amersfoort. Er volgen twee inspiratierondes van 25 minuten, waarna deelnemers van tafel kunnen wisselen. Na de pauze (met koffie en taart) komen er nieuwe samenstellingen van deelnemers aan de tafels. De thema's van de groepen zijn: Veiligheid (7 deelnemers), Ontmoeten (6 deelnemers), Jongeren (3 deelnemers), Initiatief (9 deelnemers), Betrokkenheid (3 deelnemers).

De groepen Jongeren en Betrokkenheid zijn erg klein, hetgeen de zes deelnemers aanzet om samen verder te gaan als nieuwe groep Jongeren. Ineens staat er een agent in vol ornaat binnen, inclusief pistool, knuppel en fietshelm met camera erop. Deze wijk-agent is uitgenodigd door de groep Veiligheid. Als hij binnenkomt, valt er een grote stilte. Het gesprek komt pas na enkele minuten weer op gang.

Harm van Dijk gaat door met zijn uitleg van het programma na de pauze. Hij laat de *word cloud* nog eens zien om terug te halen wat er belangrijk gevonden werd in Kruiskamp. Ieder krijgt de tijd zo veel mogelijk ideeën te bedenken. Vervolgens kan dat veertien dagen rusten alvorens een keuze gemaakt wordt. Intussen wordt de wijk-agent voorgesteld. Van Dijk verwijst hem naar het groepje Veiligheid met de woorden 'Ga bij de tafel zitten en help de mensen verder.'

Aan de vier tafels worden veel ideeën gegenereerd, maar uiteindelijk moet er een top drie komen. Er is veel interactie in de groepen en ideeën worden geïnventariseerd met behulp van een prezi. De verschillende groepen presenteren wat ze bedacht hebben. De groep Initiatief wil iets organiseren samen met het bestaande project 'Kruiskamp onderneemt'. Ze willen ook een proeverij organiseren 'Proef Kruiskamp' in navolging van het bestaande 'Proef Amersfoort'.

Bij de groep Veiligheid gaat de agent weg. De deelnemers vertellen dat er vijf à zes ideeën zijn. De groep geeft aan dat de wijkagent hen heeft geholpen door te vertellen wat er al in de buurt gebeurt. De groepsleden vragen zich af wat veiligheid eigenlijk is en willen hier een enquête over gaan houden. Bovendien verdient de overlast van jongeren ook aandacht. Dat kan samen met de groep Jongeren opgepakt worden. Hiervoor kan samengewerkt worden met de politie en de woningbouwcorporatie.

Volgende keer gaan de groepen keuzes maken over waar ze mee doorgaan. Een aantal deelnemers heeft zich afgemeld voor deze avond, maar 'zal waarschijnlijk een volgende keer wel komen', aldus Harm van Dijk. Als de thema's uitgewerkt zijn binnen de werkgroepen, zullen deze opgeheven worden tijdens een feestelijke eindconferentie in januari 2015, waar wijkbewoners, politiek en pers aanwezig zullen zijn.

Na de bijeenkomst is er nog een borrel, maar voor de borrel begint, komt de voorzitter van de Turkse moskee langs bij Van Dijk om te zeggen dat het allemaal te lang duurt. Hij kan niet iedere keer komen, omdat hij familie heeft en dat geldt ook voor zijn achterban. Hij benadrukt dat het hier moet gaan om de bewoners en niet om de G1000-organisatie.

6.2.4 *Bijeenkomst 4 (woensdag 3 december 2014)*

Zo vlak voor Sinterklaas staat er bij binnenkomst koffie en gevulde speculaas klaar. Mede-initiator Jerphaas Donner is deze avond moderator en geeft een korte introductie. De ideeën uit de vorige sessie, inclusief een presentatie hiervan, moeten uitgewerkt worden. Tijdens een korte plenaire rondvraag komt onder andere naar voren dat de themagroep Initiatief bezig is met de voorbereidingen voor een culinair festival 'Proef Kruiskamp', waarbij buurtbewoners koken en dat verkopen in kraampjes, gepland voor 12-13 juni. Twee deelnemers van de groep Jongeren hebben samen met het Vathorstcollege het Wijk Ontwikkelings Laboratorium Kruiskamp opgericht: een 'fablab' voor 3D printing en marketing.

Donner vertelt dat er vier deelnemers zijn die er vorige keer niet waren. Bovendien is er een nieuwe deelnemer die door zijn burens is meegenomen. Hij heeft ervaring met het organiseren van grote evenementen en wil deze vaardigheden en kennis inzetten.

Bij de verschillende groepen zitten inspiratoren, zoals een wijkmanager, iemand van een woningbouwcorporatie, raadslid en mensen van het G1000-team. Bij de groep Veiligheid, waar iemand van een woningcorporatie bij zit, is bij diverse deelnemers de behoefte ontstaan om te gaan inventariseren wat bewoners willen en wie de veiligheidsfunctionarissen zijn en wat hun taken zijn. Andere deelnemers vallen stil. Tegelijkertijd is er bij de groep Ontmoeten een heel andere dynamiek te zien, waar deelnemers naar elkaar toe gebogen zitten en elkaar aanvullen.

Donner vraagt of alle groepen een concreet idee kunnen noemen. De groep Initiatief gaat aan de slag met Proef Kruiskamp. De groep Veiligheid wil vraag en aanbod op het gebied van veiligheid bij elkaar brengen. De groep Jongeren gaat zich richten op het opzetten van een Jeugd Onwikkellab (JOL). Ten slotte, de groep Ontmoeten gaat wandelingen organiseren in het voorjaar van 2015.

De avond wordt afgesloten met korte prezi-presentaties van alle groepen. Bij de presentatie van de groep Veiligheid wordt gezegd:

‘We hebben ermee zitten klooiën. Want toen de wijkagent er was die zei dat er al veel gebeurt, en dat wisten we niet. Er moet een inventarisatie komen van wat er al gebeurt. Die informatie willen we overbrengen op bewoners. Het gaat om de thema’s criminaliteit, overlast en inbraak. Er wordt wel veel schriftelijk materiaal verspreid maar dat is te moeilijk voor analfabeten en etnische groepen.’

De groep Initiatief daarentegen zit vol met ideeën. Ze willen een muziekfeest organiseren, waarbij de school, muzikanten en bewoners betrokken zijn. De muzikanten van de Harmonie Wilskracht kunnen dan vanaf de balkons spelen en vanuit de school. Hierbij worden dan ouders en kinderen betrokken, die zich dan mengen met andere bewoners. ‘De school is zwart, maar we willen er ook witte ouders bij.’ Donner geeft aan dat wie zaken nog verder wil uitwerken, dat kan doen bij de borrel. Hij licht het programma van 16 en 17 januari toe en vraagt om suggesties voor het uitnodigen van specialisten tijdens de presentaties op 17 januari.

6.2.5 *Bijeenkomst 5a (vrijdag 16 januari 2015)*

Vrijdag om 17.00 uur begint de tweedaagse slotconferentie van de G1000 Kruiskamp. In zijn openingswoord vermeldt Harm van Dijk dat de opkomst lager is dan gehoopt. Tijdens de eerste bijeenkomst waren er 100 deelnemers; nu zijn er 13 deelnemende Kruiskampers, 9 vrijwilligers en 5 waarnemers (onderzoekers en journalisten). Vanuit de zaal komen geluiden dat sommige deelnemers niet aanwezig konden zijn, maar nog wel steeds betrokken zijn. Van Dijk loopt de afgelopen periode door met behulp van een prezi-presentatie: Dromen (wat wil je), Denken (hoe doe je dat?), Doen (wat kun je zelf doen?). Hij vertelt dat de begeleiding door de G1000-organisatie morgen eindigt en dat de deelnemers het dan zelf moeten gaan doen en nodigt de themagroepen uit om hun plannen te presenteren.

Wanneer de groepen over hun vorderingen vertellen, valt op dat het betrekken van allochtone buurtbewoners als probleem wordt gezien: ‘Hoe voorkom je dat het een wit feestje wordt? De G1000-bijeenkomsten werden steeds maar witter’, aldus een deelnemer. De groep Veiligheid zegt dat zij niet veel verder zijn gekomen, omdat er al van alles gebeurt in de wijk op het gebied van veiligheid. Ze willen, in lijn met wat de wijkagent zei, niet opnieuw het wiel uitvinden: ‘Maar veel mensen weten niet wat er gebeurt; er is een communicatieprobleem. Daarnaast hebben we met de woningbouw gesproken over het hang- en sluitwerk van de huizen. Maar er is geen geld om daar iets aan te doen. Wat kun je dan nog?’ Een andere deelnemer vertelt dat zij uit de groep Veiligheid is gestapt, omdat zij als burger hier niets mee kan. Vanuit de zaal geeft Jerp-haas Donner aan dat ook bij de centrale G1000 Amersfoort mensen afhaakten bij het thema Veiligheid: ‘Er is iets aan de hand met dit thema. Het is moeilijk aan te raken.’

Van Dijk kondigt aan dat er morgen gestemd gaat worden over welke thema’s door-gaan. ‘De groepen zijn hierbij opgeheven. Jullie zijn weer burgers!’ Vervolgens is er

een borrel en wordt er daarna aangeschoven aan een lange, gedekte tafel voor het diner. Het buffet bestaat uit gerechten die door de deelnemers zijn gemaakt en meegenomen. Er wordt geproost met wijn, er worden foto's gemaakt en nagepraat over de afgelopen periode.

6.2.6 Bijeenkomst 5b (zaterdag 17 januari 2015)

Aan een lange tafel nemen 13 deelnemende Kruiskampers (10 mannen, 3 vrouwen) plaats, waaronder ook 2 wijkmanagers en de beheerster van De Witte Vlinder. Een deelnemer van Indonesische komaf geeft aan dat hij het erg vindt dat hij als enige allochtoon aan een 'witte' tafel zit. De andere deelnemers beamen dat. Als eerste formuleren de deelnemers, begeleid door Jerphaas Donner, hun gezamenlijke missie op basis van de woorden uit de *word cloud*: 'Wij nemen samen het initiatief om vanuit betrokkenheid bij de wijk met respect voor elkaar contact en veiligheid te bevorderen, van jong tot oud zodat iedereen zich thuis voelt in de wijk.'

Vervolgens staan er vier workshops op het programma: van een notaris, wijkmanager, beheerster van De Witte Vlinder en Jerphaas Donner over budgetmonitoring. De deelnemers verspreiden zich over de tafels met de workshop van hun keuze. De wijkmanager start zijn workshop door te zeggen dat hij verbaasd is dat er niemand van de groep Veiligheid aan tafel zit: 'Ze waren zo kritisch gisteren op de communicatie van de gemeente. Op de website van de gemeente is wel degelijk gemakkelijk te vinden wat er gebeurt aan veiligheid in de wijk.' Een van de deelnemers zegt: 'Ik vind veiligheid een heel negatief onderwerp. Ik wil gewoon ontmoeten. Ik wil contacten leggen, ook met allochtone bewoners. En dan zonder budget van de gemeente.' De wijkmanager vertelt over zijn 'manieren om met allochtonen in contact te komen': bijvoorbeeld altijd mensen via hun netwerken benaderen en duidelijk zijn over de bedoeling.

Na de workshops stemmen de deelnemers op de ideeën die de afgelopen periode zijn ontwikkeld. Iedere deelnemer krijgt vier stickers die op de post-its met de ideeën van voorkeur geplakt worden. Na enige weerstand uit de groep – enkele deelnemers willen niet stickeren, vanwege het risico dat mensen elkaar beïnvloeden in hun keuze – benadrukt Harm van Dijk dat hij niet bang is voor beïnvloeding, omdat er voldoende bewustzijn in de groep is. De stickers worden geplakt, de post-its zonder stickers worden verwijderd. De groep krijgt de opdracht om zonder te praten het eens te worden over een clustering van de ideeën, waarbij de briefjes verplaatst en samengevoegd worden. De uiteindelijke clustering van thema's is: De Witte Vlinder, Feest en cultuur, Veiligheid, Communicatie, Ontmoeten.

De vijf thema's krijgen ieder een groepstrekker en tafel, waar deelnemers aan de hand van hun voorkeur kunnen aanschuiven. Dan ontstaat er discussie over de gang van zaken. Een van de deelnemers is het er niet mee eens dat er nadat de themagroepen de afgelopen periode zelfstandig geopereerd hebben, opeens sturing van buitenaf komt

en dat wordt besloten een nieuwe indeling te maken. Van Dijk benadrukt dat het overgaan naar nieuwe subgroepen commitment tussen de groep als geheel creëert. Vervolgens wordt er aan de tafels in kaart gebracht welke stappen nodig zijn om de ideeën uit te voeren. Terug aan de grote tafel worden praktische zaken besproken, zoals het oprichten van een stichting, een naam voor de groep en het opzetten van een website.

Later die middag stromen genodigden en belangstellenden (wijkbewoners, wethouder, gemeenteraadsleden, welzijnswerkers, pers, enz.) binnen voor de eindpresentaties van de groepen.

6.3 AANDACHTSPUNTEN DIALOOG

De kracht van de G1000-bijeenkomsten in Kruiskamp zit in de personificatie van de communicatie tussen deelnemers. Door te werken met een dialoog en ervaringen te stapelen, ontstaat een gezamenlijke basis om een groep te vormen die de fases van dromen, denken en doen doorloopt. Een belangrijk concept dat door de bevindingen heenloopt, is de 'gezamenlijke basis' en 'gedeeld eigenaarschap' van de deelnemers. Het is niet causaal vast te stellen wanneer een gezamenlijke basis en gedeeld eigenaarschap ontstaan en welke indicatoren daar exact voor nodig zijn. Wel kunnen we zien dat bepaalde processen zich tegelijkertijd afspelen en waaruit gezamenlijkheid dan wel verwijdering valt af te lezen aan de gesprekstafels (zie tabel 6.2).

Tabel 6.2 Observaties gezamenlijkheid en verwijdering

Gezamenlijkheid	Verwijdering
Lichaamshouding naar voren, deelnemers buigen zich naar elkaar toe.	Deelnemers hangen achterover en draaien zich regelmatig van de tafel af.
Er wordt geluisterd naar elkaar, verhalen worden positief gewaardeerd en aangevuld.	Discussie, verhalen worden weerlegd.
Alle deelnemers aan tafel zijn actief in het gesprek.	Het gesprek wordt voornamelijk door bepaalde deelnemers gevoerd, anderen zijn stil.
Er ontstaat een 'flow', het gesprek lijkt als vanzelf te gaan. Deelnemers zijn energiek en willen doorgaan met het gesprek, ook als de ronde is afgelopen.	Het enthousiasme en de energie lijken tijdens het gesprek af te nemen.

Hoewel tijdens de G1000 in Kruiskamp het stimuleren van gezamenlijkheid centraal stond, is tegelijkertijd te zien dat het aantal deelnemers drastisch afnam tijdens de serie bijeenkomsten (zie ook hoofdstuk 5). Kennelijk is een aantal randvoorwaarden nodig om een gedeelde basis zich duurzaam te laten manifesteren.

Aandachtspunten voor het dialoogproces vanuit onze observaties worden hierna besproken.

- Het is van belang dat het delen van eigen ervaringen vanuit de leefwereld centraal staat tijdens de gespreksrondes. Interventies zoals die van de wijkagent in uniform kunnen mensen uit hun groepsproces halen en werpen hen mogelijk terug in verticale afhankelijkheidsrelaties van 'burger en professional' of 'leek en expert'. Hier speelt de spanning tussen metis en techne (waarbij metis wordt gedomineerd door techne) en is te zien dat de dialoog stagneert.
- Tijdens de G1000 Kruiskamp wordt de dialoog gestimuleerd door de vragen waarmee de gespreksrondes worden ingegaan te baseren op de stappen dromen, denken, doen. Te zien is dat deelnemers op deze manier over het algemeen hun eigen verhalen en ervaringen delen over een bepaald thema en er een gedeelde basis lijkt te ontstaan. Wanneer er in de vraagstellingen voor de gespreksrondes een stuk meer gestuurd wordt op het intellectuele/rationele niveau, zoals wij bij andere burgertoppen hebben gezien, lijkt het vormen van een gezamenlijke basis aan tafel lastiger te zijn.
- Het concretiseren van groepsdoelen: Wanneer het een groep niet lukt om vanuit dromen en ervaringen vervolgens doelen en taken te concretiseren, kan de groep in een premature fase blijven hangen. Te zien is dat er dan gezocht wordt naar externe invulling (zoals de wijkagent bij de themagroep Veiligheid), die niet vanzelfsprekend een positieve impuls aan het dialoogproces geeft. Het gesprek raakt uit balans, doordat hiërarchische posities van deelnemers domineren. De tafelsecretaris kan een rol spelen om termen uit de dromenfase te helpen vertalen naar concrete activiteiten. Dit wil niet zeggen dat hij inhoudelijke sturing geeft, maar wel door het stellen van de juiste vragen de deelnemers ondersteunt in de concretisering.
- De regelmatige *reshuffle*-momenten van de groepen lijken het groepsproces te stimuleren. Een gedeelde basis lijkt niet zozeer te ontstaan wanneer dezelfde mensen lang met elkaar aan tafel zitten. Sterker nog, er kunnen juist dan hiërarchische onderlinge verhoudingen ontstaan die horizontale interactie en het zo creëren van die gedeelde basis in de weg staan (vgl. Remmerswaal, 2008).
- De aanwezigheid van deelnemers gedurende alle bijeenkomsten lijkt van belang bij de ontwikkeling van een gezamenlijke basis. Wanneer er wisselende samenstellingen tijdens het traject zijn, door bijvoorbeeld de bijeenkomsten op verschillende avonden te plannen of door tussentijds nieuwe deelnemers uit te nodigen, zal het gezamenlijke groepsproces steeds weer enigszins opnieuw moeten beginnen. Zelfs de toevoeging van één nieuwe deelnemer kan het proces al verstoren. De wisselende samenstelling van deelnemers in Kruiskamp had deels te maken met aanvankelijke verwarring onder deelnemers over het aantal geplande bijeenkomsten en wisseling van de dagen waarop de bijeenkomsten plaatsvonden (woensdag, donderdag en in het weekend). Daarnaast gaven deelnemers aan dat ze de reeks bijeenkomsten te lang vonden. Meer duidelijkheid over het aantal bijeenkomsten en beperking van dit aantal zal het activeringsproces makkelijker kunnen laten verlopen.
- Het gebruik van technologische hulpmiddelen zoals laptops, *word clouds* en *prezi's* kunnen het proces van dialoog ondersteunen. Zo zien we in Kruiskamp dat het beeldscherm op iedere tafel met daarop de door de tafelvoorzitter getypte punten die tijdens het tafelgesprek langskomen eraan bijdraagt dat de ogen niet zozeer op

de tafelvoorzitter gericht zijn, maar op elkaar en op de prezi op het beeldscherm. De *word clouds* die na de gespreksrondes ontstaan, geven een visueel inzichtelijk beeld van de thema's die spelen en hoe breed deze gedragen worden. Een te sterke technologisering kan de dialoog echter ondergraven, zoals te zien was bij andere burgertoppen. Hier waren ingenieuze elektronische procedures bedacht voor de selectie van de thema's, waarbij tafelvoorzitters de draad kwijtraakten en maar pragmatisch keuzes maakten. Hierbij haakten deelnemers af in het gesprek, dat meer ging om de procedures dan om inhoudelijke thema's.

6.4 CONCLUSIE

Tijdens de serie G1000-bijeenkomsten in Kruiskamp worden de verschillende fasen van groepsontwikkeling doorlopen: oriëntatiefase, machtsfase, affectiefase en autonome fase. De overgang tussen de verschillende fasen verloopt niet zozeer lineair, maar beweegt heen en weer door de opeenvolgende bijeenkomsten, waarbij er soms een stap terug en soms een stap vooruit wordt gezet. De continue focus hierbij op interpersoonlijke uitwisseling op een horizontale – en niet hiërarchische – wijze komt tot uiting in onder andere de vraagstelling in de gespreksrondes (gericht op eigen ervaringen van de deelnemers) en de terugkerende *reshuffle*-momenten van de groepen (om dominantieverhoudingen te minimaliseren). Te zien is, zeker in vergelijking met burgertoppen waar op dit vlak andere keuzes gemaakt worden, dat hier een potentie ligt om mensen via dialoog een gezamenlijke basis, en gedeeld eigenaarschap over een bepaald thema, met elkaar te laten vormen.

Waar Van Reybrouck pleit voor het 'hele systeem' aan tafel tijdens een G1000, willen wij benadrukken dat de leefwereld van burgers in eerste instantie centraal zou moeten staan tijdens de gespreksrondes. Te sterke techne-invloeden, vooral wanneer deelnemers of genodigden vanuit hun professionele functie spreken, kunnen de dialoog en daarmee de gezamenlijke basis en eigenaarschap ondermijnen. Als voorbeeld van een tegenbeweging op de, in Habermas' woorden, 'kolonisatie van de leefwereld' zal bij een G1000 vooral de nadruk dienen te liggen op het delen van persoonlijke verhalen uit de samenleving. De potentie van het hele systeem aan tafel is er wel degelijk, maar is volgens ons meer indirect van karakter. Alleen degenen vanuit de 'systeemwereld' die erin slagen om beide werelden te begrijpen, kunnen een goede brugfunctie tussen metis en techne vormen en daarmee bijdragen aan de creatie van een gezamenlijke basis en eigenaarschap die een G1000 beoogt.

LITERATUUR

Brown, J., D. Isaacs & N. Margulies (2002). The World Café Creating the Future: One Conversation at the Time. *ASCD Newsletter*, januari, 1-7.

- Cohen, J. (2015). De vierde D (inaugurele rede Thorbecke leerstoel). *Bestuurswetenschappen*, 69(2), 9-23.
- Etzioni, A. (1991). The socio-economics of property. In: F.W. Rudmin (ed.) To have possessions: a handbook on ownership and property. *Journal of Social Behavior and Personality*, 6(6), 465-468.
- Fishkin, S. & R.C. Luskin (2005). Experimenting with a democratic ideal: deliberative polling and public opinion, *Acta Politica*, 40, 284-298.
- Fung, A. & E. Wright (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society*, 29(1), 4-41.
- Geer van der, P. (2011). *Effectief in debat en dialoog*. Groningen/Houten: Noordhoff.
- Habermas, J. (2012). Civil Society, Public Opinion, and Communicative Power (1996). In: S.A. Appelrouth & L.D. Edles (ed.) *Classical and contemporary sociological theory* (pp. 696-707). Los Angeles: Sage.
- Janssens, M. & C. Steyaert (2001). *Meerstemmigheid: Organiseren met verschil*. Assen: Koninklijke Van Gorcum; Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Jongh, M. de (2013). *Group dynamics in the citizens assembly on electoral reform* (PhD thesis Universiteit Utrecht).
- Levine, P., A. Fung & J. Gastil (2005). Future directions for public deliberation. *Journal of public deliberation*, 1(1), article 3.
- Pierce, J., T. Kostova & K. Dirks (2011). Toward a Theory of Psychological Ownership in Organizations. *The Academy of Management Review*, 26(2), 298-310.
- Remmerswaal, J. (2008). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. Soest: Nelissen.
- Scott, J. (1998). *Seeing like a state: Why certain schemes to improve the human conditions have failed*. New Haven: Yale University Press.
- Taylor, M. (2007). Community participation in the real world: Opportunities and pitfalls in new governance spaces. *Urban Studies*, 44(2), 297-317.
- Tonkens, E. (2009). *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk*. Amsterdam: SUN-Boom.
- Tonkens, E., M. Trappenburg, M. Hurenkamp & J. Schmidt (2015). *Montessori democratie. Spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Reybrouck, D. et al. (2011). Het manifest van de G1000. *De Morgen*, 11 juni.

INLEIDING

‘Hoe voorkom je dat het een wit feestje is?’, aldus een deelnemer aan de voorbereiding van de afsluiting van de G1000 Kruiskamp. Hierbij blijft het niet. Tijdens de slotbijeenkomst van de G1000 Kruiskamp geeft een deelnemer van Indonesische komaf aan, dat hij het erg vindt dat hij als enige allochtoon aan een ‘witte’ tafel zit.

Bovenstaande citaten zijn niet uitzonderlijk. De Nederlandse samenleving wordt etnisch diverser, maar deze diversiteit zien we nog weinig terug binnen instituties in onze samenleving. Ook de G1000’en en andere door ons onderzochte burgertoppen hebben vaak een homogene samenstelling: de deelnemers bestaan vooral uit ‘witte’ mannen en vrouwen van 45 jaar en ouder. De organisaties van deze burgertoppen worstelen met dit thema. Op 26 februari 2015 was er een bijeenkomst van de ontwikkelgroep G1000 in Leusden, waar het thema diversiteit ter sprake kwam. Tijdens deze bijeenkomst werd het thema door de organisatie beschouwd als iets wat zich waarschijnlijk vanzelf zou ontwikkelen naarmate G1000’en meer bekend worden en meer geïntegreerd raken in de samenleving. ‘Mensen met verschillende etnische achtergronden worden uitgenodigd, maar komen vaak niet. Dat ligt niet aan ons; zij zijn welkom’, aldus initiator Harm van Dijk. Het lijkt een *issue* te zijn dat weliswaar gezien wordt, maar waar de organisatie zelf niet veel aan kan doen.

In tegenstelling tot de hiervoor beschreven bijeenkomst was tijdens de G1000University-bijeenkomst in Leusden op 3 september 2015 diversiteit wel een belangrijk thema van discussie, ook juist als het gaat om de wijze van organiseren. Tijdens deze bijeenkomst kwamen G1000-organisatoren, ambtenaren, wetenschappers, experts en andere geïnteresseerden bijeen om over verschillende aspecten van de G1000 met elkaar in gesprek te gaan. Een van de discussiepunten is of er uitgegaan moet worden van representativiteit of van het bij elkaar brengen van een diversiteit aan opvattingen en geluiden. En zou hiervoor de methode van werving (loting) aangepast moeten worden? We zien hier dat het belang van diversiteit breed gedragen wordt, maar dat het zeker niet makkelijk is om dit voor elkaar te krijgen.

Om zicht te krijgen op het belang van diversiteit binnen de voor deze bundel onderzochte burgertoppen en de voorwaarden daarvoor, is gebruikgemaakt van

participerende observatie tijdens de burgertoppen, tijdens de follow-up en tijdens reflectiebijeenkomsten over de G1000. Bovendien hebben informele gesprekken plaatsgevonden met deelnemers en organisatoren van de burgertoppen.

Dit hoofdstuk laat zien hoe G1000'en en burgertoppen omgaan met die diversiteit en wat de impact hiervan is. Dit levert inzichten op waarom diversiteit zo moeilijk te bereiken is en wat hieraan gedaan kan worden. Eerst zal het thema diversiteit verder uitgediept worden. Vervolgens zal er aandacht besteed worden aan de Amsterdamse burgertop, met name omdat hier op een andere manier dan de bij G1000'en gangbare loting, gestreefd werd om de diversiteit onder de deelnemers te bevorderen. Tijdens de analyse zullen vergelijkingen met andere G1000'en en burgertoppen in Nederland gemaakt worden. Dit hoofdstuk zal afgesloten worden met een conclusie.

7.1 DE WENSELIJKHEID VAN DIVERSITEIT

Een van de grote uitdagingen van deze tijd is hoe de samenleving omgaat met de toegenomen diversiteit qua sociale klasse, leeftijd, sekse, leefstijl en etniciteit. Dit zien we terug in het gebruik van de stedelijke (semi)publieke ruimte, waar mensen met verschillende achtergronden elkaar (kunnen) ontmoeten (Bottomley & Moore, 2007: 172; Smets & Watt, 2013). De toegenomen diversiteit in de samenleving, die Vertovec (2007) superdiversiteit noemt, kan leiden tot meer sociale menging waarbij er een bereidheid is om te delen met andere groepen, maar er zijn ook segregatiestrategieën die sociale menging uit de weg gaan (Bridge et al., 2014: 1134-35). Zo kunnen er fricties en ongemakkelijkheden ontstaan in ontmoetingen tussen burgers met verschillende etnische achtergronden of leefstijl (Rose, 2004: 281; Verhaar, 2002). We zien ook dat diegenen die etnisch diverse activiteiten opzoeken in buurten dit vaak niet omzetten in alledaagse interactie met mensen met andere etnische achtergronden. Net als anderen, opereren actieve, sociale participanten vaak in homogene groepen en zien die diversiteit meer als een context; of als het behang dat de omgeving waarin ze zitten, kleurt (o.a. Smets & Hellings, 2014; Smets & Sneep, te verschijnen).

Binnen organisatiestudies spelen diversiteitsissues een grote rol. Zo geven Ghorashi en Sabelis (2013) aan dat er behoefte is aan het kritisch kijken naar de aard van diversiteit en de rol die deze diversiteit speelt bij de hedendaagse samenwerking binnen organisaties en daarbuiten. Hierbij dient aandacht besteed te worden aan experimenteren en de verandering die dat teweegbrengt. Foucault spreekt in dit verband over discursieve macht. Deze machtsvorm gaat niet over dominantie of verzet van groepen, maar over routinisering, formalisering en alledaagse praktijken die overal aanwezig zijn. Doordat deze opvattingen en gebruiken breed geïnternaliseerd zijn, betekent macht hier een hiërarchie van de meerderheid over minderheden. Vaak is er de neiging om een minderheid en leden van die minderheid te vragen zich totaal

aan te passen en te assimileren, op straffe van marginalisering in de organisatie. Hierbij wordt de ander vanuit het dominante discours als minderwaardig gezien.

Waar mensen zich ook organiseren binnen de samenleving, diversiteit lijkt altijd een uitdaging, zo ook voor burgertoppen. Binnen groepen is voor het creëren van een gezamenlijke basis belangrijk dat er dialoog of deliberatie plaatsvindt, waarbij naar elkaar geluisterd wordt en verschillende visies gewaardeerd worden (zie ook hoofdstuk 6). Het zijn juist de persoonlijke verhalen waar, ondanks individuele verschillen, een gezamenlijke basis in gevonden wordt die gezamenlijke actie stimuleert (o.a. Fishkin & Luskin, 2005; Fung & Wright, 2001; Levine et al., 2005). Het vinden van een gezamenlijke basis is een proces waarin individuele trajecten uitmonden in een collectief verhaal met elkaar overlappende identiteiten, dat overbruggend sociaal kapitaal omzet in samenbindende verbanden. Als de individuele verhalen belangrijk zijn bij het creëren van nieuwe verbindingen, dan kunnen de gezamenlijke verhalen over behaalde successen en het overwinnen van obstakels van groot belang zijn om deze verbanden te verduurzamen (Putnam & Feldstein, 2003: 284).

Met behulp van deliberatie kan naar een consensus toegewerkt worden (o.a. Levine et al., 2005), maar daarbij kan men het gezamenlijke verliezen als er een mengsel van ideeën ontstaat waarin de afzonderlijke deelnemers zich niet meer herkennen. Binnen deliberatieve processen ligt dan ook steeds meer het accent op het verkrijgen van een gezamenlijke basis, waarbij met behulp van een dialoog gezocht wordt naar overlappende zaken. Het is juist die gezamenlijke basis die mogelijkheden schept om de dualiteit van gelijk zijn en anders zijn te overbruggen. Hier zien we dat er overeenstemming ontstaat zonder hetzelfde te zijn of te worden. In de woorden van Oseen (1997: 55):

‘[W]e can assert (...) difference without inevitably and simultaneously reconstructing hierarchy, by theorizing difference as contiguity, or difference side by side, without sameness as the norm or the anchor by which difference is constituted.’

De diversiteit van een groep is goed voor de creativiteit ervan. Surowiecki (2005) geeft aan dat diversiteit de mogelijkheid schept om verschillende perspectieven en visies te gebruiken die veelal ontbreken in besluiten van homogene groepen. Homogene groepen specialiseren en neigen sterk naar groepsdenken, wat het zoeken naar alternatieve oplossingen belemmert. Dit is tekenend voor bijvoorbeeld blauwdruk-denken, focus op efficiëntie en algemeen geaccepteerd jargon binnen de min of meer homogene systeemwereld. Ook ontmoetingen tussen burgers met veel onderlinge overeenkomsten en daaruit voortkomende (vaak onzichtbare) gedeelde vanzelfsprekendheden hebben te maken met deze belemmering. Diversiteit biedt hier een mogelijke oplossing (p. 29-32).

Surowiecki (2005) beschrijft diverse voorbeelden van de rol van diversiteit bij het vinden van oplossingen tegen de achtergrond van de *wisdom of the crowds*. Deze

voorbeelden laten zien dat een grote groep met meer diverse individuen tot betere en meer robuuste voorspellingen en meer intelligente oplossingen komt dan de best geschoolde beslisser. Het verhaal van de os biedt een goede illustratie hiervan. Er konden prijzen gewonnen worden door te raden wat het gewicht van een tentoongestelde os zou zijn na slachting. Onder de 800 deelnemers zaten boeren, slagers en leken die allemaal een gokje waagden. De schattingen van het gewicht liepen aardig uiteen, maar opvallend is dat het gemiddelde van de verstrekte schattingen het gewicht van de geslachte os accuraat weergaf (Surowiecki, 2005: XI-XIII).

Hoewel een heterogene groep met uiteenlopende perspectieven tot *wisdom of the crowds* kan leiden, is het bereiken van diversiteit lang niet altijd makkelijk. In de hoofdstukken 5 en 6 kwam naar voren dat G1000'en en vergelijkbare initiatieven vooral worden bezocht door 'witte', hoogopgeleide mensen van middelbare leeftijd en ouder. Hoofdstuk 6 liet in het bijzonder zien hoe er tijdens de WijkG1000 in de Amersfoortse wijk Kruiskamp een open houding lijkt te heersen, maar dat er in de praktijk impliciete waarden worden gehanteerd waar buitenstaanders zich aan moeten aanpassen. Het delen van ervaringen en verhalen met onbekenden, in de setting van subgroepen aan tafels in een grote zaal, veronderstelt zowel communicatieve en taalkundige vaardigheden als de moed om kwetsbaarheid te tonen. Dit vraagt om een veilige omgeving, die voor velen niet vanzelfsprekend is wanneer zij zich onzeker voelen over bijvoorbeeld het beheersen van de Nederlandse taal en gebruiken (etnische drempel), het niveau van communicatie (intellectuele drempel) en de alcoholische 'borrel na afloop' (religieuze drempel). In het huidige sociale en politieke klimaat, waarin de nadruk op polarisatie regelmatig de boventoon voert, zijn ook ontmoetingen op een kleinschaliger niveau tussen mensen die verschillen in leeftijd, sekse, etniciteit, religie en opleidingsniveau allesbehalve vanzelfsprekend (Smets & Kreuk, 2008).

Zoals hiervoor vermeld, helpt diversiteit om meer creativiteit in een deliberatief proces te laten plaatsvinden. Duurzame sociale innovatie gaat niet zozeer om de hoogopgeleide denkers en experts, maar veel meer om wat totaal uiteenlopende individuen met elkaar kunnen vinden (Page, in Chwalisz, 2015; Owen, 1993: 13). Voor het zoeken naar nieuwe vormen van verbinding waarbij diversiteit essentieel is, spreekt Ghorashi (2012) over zogenoemde vertraagde tussenruimtes waar verhalen gedeeld kunnen worden. Zo'n tussenruimte is een ruimte 'zonder vooropgestelde oordelen, waardoor het mogelijk wordt te experimenteren met verschillende invalshoeken, perspectieven en patronen' (Ghorashi, 2010: 41). Een G1000 kan gezien worden als zo'n tussenruimte.

Hoewel het belang van diversiteit breed gedragen wordt, ook door diverse initiatiefnemers van G1000'en en burgertoppen, is het bij de tot nu toe onderzochte initiatieven nog niet gelukt om daadwerkelijk diversiteits-inclusief te zijn. De pogingen om een diversiteit aan deelnemers aan te trekken worden vooral gezocht in de manier van werving. Een in Arnhem gehouden burgertop, genoemd Werkconferentie Arnhem

Agenda, laat zien dat de wijze van werving inderdaad een manier kan zijn om de diversiteit van deelnemers enigszins te vergroten. Bij de loting – inclusief een grotere *sample* in wijken met een lage opkomst bij verkiezingen – bleken de ingelote personen die zich gemeld hebben voor deelname ondanks de grotere *sample* weinig divers te zijn; overwegend ‘wit’, middelbare leeftijd en hoogopgeleid. Vervolgens zijn *wild cards* uitgedeeld aan mensen uit slecht vertegenwoordigde groepen. Dit zorgde voor de opkomst van deelnemers met een etnisch diverse achtergrond, maar weliswaar nog steeds een minderheid. Het streven naar diversiteit behoeft dan ook meer en andere aandacht. De Burgertop Amsterdam had hier een forse ambitie en zal daarom meer in detail geanalyseerd worden.

7.2 VOORBEREIDING BURGERTOP AMSTERDAM

Bij de voorbereiding van de Burgertop Amsterdam was de insteek om een zo goed mogelijke afspiegeling van de Amsterdamse bevolking te krijgen. Hiervoor werd de gemeente gevraagd om hulp bij de uitnodiging van deelnemers. Toen de gemeente hier niet aan wilde meewerken, besloot het organisatie-team zelf deelnemers te mobiliseren. De organisatoren en betrokken vrijwilligers zijn de straat op gegaan om deelnemers te werven. Ook werden (lokale) media ingezet als *Het Parool*, AT5, AmsterdamFM, *De Echo* en www.Dichtbij.nl. Daarnaast werd gebruikgemaakt van twintig ambassadeurs: vooraanstaande Amsterdammers met diverse achterbannen (Burgertop Amsterdam 2015).

Bij het selecteren van ambassadeurs werd rekening gehouden met hun diverse netwerken en achterbannen, onderscheidend in onder meer etniciteit, sociaaleconomische positie en stadsdelen. Tabel 7.1 geeft een overzicht van de geworven ambassadeurs. We zien hier een zekere etnische diversiteit, maar wel overwegend hoogopgeleid.

De ambassadeurs is gevraagd om mensen uit hun netwerk te werven voor deelname aan de Burgertop. Twee maanden voor de Burgertop werden ook filmpjes gemaakt van de ambassadeurs die op een eigen videokanaal geplaatst werden en gedeeld werden via Facebook en Twitter. Bovendien is de ambassadeurs gevraagd te bloggen over hun standpunten en die te delen via hun eigen Facebook- en Twitter-accounts (Burgertop Amsterdam 2015).

In de aanloop naar de Burgertop Amsterdam vond er in de Amsterdamse buurt De Pijp op zaterdag 7 maart 2015 een G250-buurttop plaats. Het initiatief van deze buurttop lag bij enkele burgers die zich bezighouden met budgetmonitoring, waarbij een buurtbegroting door bewoners zelf wordt gemaakt. Om de wensen vanuit de buurt in kaart te brengen stelden zij de G250 voor. Nadat de bestuurscommissie van stadsdeel Zuid het plan omarmd had, is er een werkgroep ter voorbereiding van de top ontstaan van bewoners, ondernemers, leden van de bestuurscommissie en ambtenaren.

Tabel 7.1 Ambassadeurs Burgertop Amsterdam

Naam	Functie	Quote
Glenn Helberg	Voorzitter van Overlegorgaan Caribische Nederlanders	‘Hoe veranderen we BV Nederland, naar een Nederland voor ons allemaal?’
Josien Pieterse	Directeur Netwerk Democratie	‘Lokaal vormgeven aan het recht op participatie.’
Godfrey Lado	Artiest en verbinder, actief in Nieuw-West	‘Let’s Brainstorm to Brainform.’
Dorëndel Overmars	Zelfstandig én sociaal communicatieadviseur in Amsterdam Nieuw-West	‘Wat een goed plan om met elkaar de maatschappij te gaan runnen. Ik doe mee!’
Rob van Veelen	Participatiemakelaar Indische Buurt	‘Ik steun dit initiatief om te komen tot een nieuwe vorm van lokale basisdemocratie.’
Maaïke Miedema	Civic journalist & Urban Management. Focus 2015: de transformatie van de postmoderne naar de netwerksamenleving. City-to-City-learning.	
Martin Verbeet	Bioloog, Ketikoti festival, World science festival	‘Ken je mede-Amsterdammers. En er samen tegen aan.’
Nel de Jager	Ik ben winkelstraatmanager oftewel een buurtbemoeder bij uitstek in de meest positieve zin van het woord. Je hebt pas een ketting als je alle kralen aan elkaar hebt geregen.	‘Ik vind het belangrijk dat de diversiteit van Amsterdam elkaar ontmoet!’
Kenan Ergin	Zakenman, directeur	
Ewoud Butter	Politicioloog, hoofdredacteur Republiek Allochtonie	‘De wijze waarop we in Nederland democratische inspraak hebben georganiseerd, is niet meer van deze tijd. Het is de hoogste tijd om nieuwe vormen te onderzoeken.’
Youssef Yaghdhi	Bewonersondersteuner Amsterdam Nieuw-West	‘Ik doe mee en praat graag met mijn mede-Amsterdammers over ons Amsterdam. Geweldig project dat ik graag steun.’
Sofie Marien	Universitair Docent, afdeling politicologie Universiteit van Amsterdam	‘Debat is het hart van de democratie. Dit is een initiatief dat onze democratie nodig heeft.’
Orhan Kaya	Raadslid gemeente Amsterdam	‘Dit project past bij Amsterdam.’
Hein de Haan	Architect, Hein de Haan A+S, voorzitter bestuur Urban Resort	‘De opstand moet gesteund worden.’
Sylvana Simons	Moeder, TV Host, DJ, Performancecoach, Public Speaker(coach), Columnist Viva, Co-Founder The House Of Power	
Dick Glastra van Loon	Directeur Stichting Eigenwijken	‘Het moet echt anders, het kan ook anders, de tijd is er rijp voor, dus ik doe mee!’
Barbara van Beukering	Oud-hoofdredacteur van <i>Het Parool</i>	
Henna Goudzand Nahar	Journaliste en schrijfster, woont in Amsterdam-Oost	‘Opdat we samen in harmonie leven!’
Ben Ahmed Ben Yerrou	Community Organizer	‘Van kralen naar ketting, laat je horen en doe mee!’

Bron: Burgertop Amsterdam 2015

Bewoners van De Pijp konden zich online aanmelden voor de buurttop. Uit de aanmeldingen zouden 250 bewoners geloot worden die daadwerkelijk deel mochten nemen. Uiteindelijk is besloten om iedere aangemelde persoon toegang te geven. Voorafgaand aan de buurttop is een enquête gehouden onder bewoners over welke thema's zij belangrijk vinden voor de buurt. De enquête is door 1047 burgers en ondernemers ingevuld, waarvan 80 procent hoogopgeleid is. Aan de hand hiervan heeft de werkgroep 26 thema's samengesteld die de gespreksonderwerpen aan de tafels tijdens de top zijn (G250 Buurttop De Pijp). De buurttop, gehouden op de bovenste verdieping van de Heineken Experience (brouwerij museum), werd druk bezocht door een vrijwel volledig 'wit' publiek.

7.3 BURGERTOP AMSTERDAM

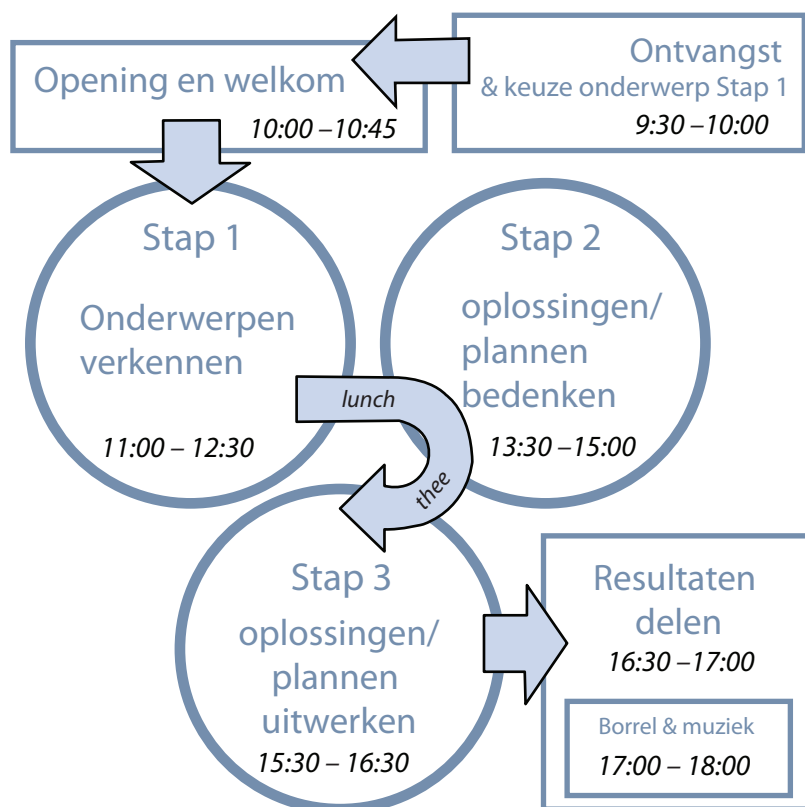
Op zaterdag 6 juni 2015 begint de Burgertop Amsterdam in de Zuiderkerk in de Amsterdamse binnenstad om 9.30 uur. Deelnemers lopen de kerk binnen, krijgen een naamsticker en registreren zich voor een thema waar ze zich die dag mee bezig willen houden. Vrijwilligers houden zich bezig met de registratie en ontvangstteams begeleiden deelnemers naar hun tafels. Op twee verdiepingen (met balkon) staan 35 ronde tafels, waaraan tien personen per tafel kunnen zitten. De centrale moderator verwelkomt de aanwezigen plenair. In een kort vraaggesprek met de initiatiefnemers Bart Cosijn en Yvette Jeuken wordt benadrukt dat er na de Burgertop geen wensenlijstje naar de gemeenteraad wordt gestuurd. Het gaat vooral om wat burgers zelf kunnen doen op korte en lange termijn. Vervolgens is het woord aan wethouder/locoburgemeester Laurens Ivens, die het waardeert dat mensen hun denkkraft ter beschikking stellen. Hij benadrukt dat hoe lokaler, hoe meer er samengewerkt kan worden, in tegenstelling tot de politiek met zijn voors en tegens. Ten slotte dienen in zijn ogen de ideeën wel 'juridisch haalbaar en financieel betaalbaar' te zijn. Pas dan kunnen ze gerealiseerd worden.

Als daarna de oud-burgemeester van Amsterdam Job Cohen op het podium staat, vraagt hij de deelnemers zich niet te veel aan te trekken van de oproep van Ivens om de ideeën 'juridisch haalbaar en financieel betaalbaar' te laten zijn. Volgens hem moeten de deelnemers zich daar juist niet door laten beperken. De gemeente zou dingen moeten faciliteren en niet bedenken, volgens Cohen. Vervolgens vertelt hij over het onderzoek naar de G1000'en in Nederland. Aan het eind van de plenaire introductie presenteert Bart Cosijn met behulp van een powerpoint-presentatie de vijf principes van de Burgertop:

1. onafhankelijke top;
2. voor en door burgers;
3. uit de hele stad;
4. wij zijn allemaal Amsterdammers;
5. geen spreekbuis voor belangengroepen.

Hij benadrukt dat het belangrijk is veel te luisteren, vooral voor de mensen die normaal gesproken veel praten. Nadere instructies zijn: 'Spreek vanuit jezelf en niet als vertegenwoordiger van een groep. Als je ambtenaar bent, laat dan je functie los en ben hier als mens. Deelnemers mogen tussen de rondes door een ander thema kiezen als ze dat willen.' Om een indruk te krijgen van het dagprogramma, zie figuur 7.1.

Figuur 7.1 Programma Burgertop Amsterdam

Bron: Burgertop Amsterdam, 2015: 19

Tijdens stap 1 wordt het thema verkend en worden er persoonlijke ervaringen uitgewisseld. Opvallend is dat sommige tafels te weinig of zelfs geen deelnemers hebben, waarna tafels samengevoegd worden. Aan de tafels wordt druk gepraat over de thema's, maar daarbij wordt vooral rationeel-intellectueel gedebatteerd. Persoonlijke ervaringen worden weinig gedeeld. Opvallend is het dat er veel doorgepraat wordt over definities en formuleringen van woorden en zinnen. De ronde eindigt in het formuleren van een 'uitdagende vraag' waar een oplossing voor bedacht kan worden, hetgeen niet makkelijk tot stand komt.

Tijdens de lunch zegt de van Marokkaanse afkomst Ahmed Baâdoud, stadsdeelvoorzitter Nieuw West: 'Waar zijn mijn mensen hier?' Hij mist een afspiegeling

van de Amsterdamse bevolking en benadrukt dat de plaats waar de burgertop gehouden wordt niet uitnodigend is voor zijn achterban.

Tijdens stap 2 wordt de deelnemers gevraagd om met ideeën en oplossingen te komen voor de in de vorige ronde geformuleerde vraag. Met name de mondige deelnemers komen met ideeën. Uit alle ideeën van de tafel moeten nu vijf kansrijke ideeën geselecteerd worden.

Na een plenaire *energizer* waarin de centrale moderator op het balkon danst op Afrikaanse muziek begint stap 3. In deze laatste gespreksronde worden de ideeën verder uitgewerkt en gesproken over wat ervoor nodig is om ze uit te voeren. De tafelvoorzitter introduceert de ronde met dat het nu gaat om 'wie, wat, waar, met wie en waarom'. De energie ligt laag, mensen kijken op hun telefoon of door de zaal. De tafelvoorzitter leest voor van het script: 'Geef een beschrijving van het idee in enkele zinnen.' Er valt een stilte, er wordt diep nagedacht over een juiste formulering. Een deelnemer merkt op dat je niet te veel aan burgers moet overlaten, 'dat zou wel eens een zootje kunnen worden'. Een andere deelnemer zegt daarop: 'Waarom zit hier iemand van stadsdeel Noord die niet meepraat? We hebben u juist ook nodig!' Een reactie blijft uit. De tafelvoorzitter zegt dat iedereen nogal moe is, maar dat we nog even door moeten: 'Hoe zou het persbericht heten van het initiatief?' en vervolgens: 'Maar dat mogen we wat mij betreft overslaan hoor.' Volgende punt: 'Hoe is het succes meetbaar te maken?' Ten slotte nog een volzin die de lading dekt. De tafelvoorzitter zegt: 'Ik ben een beetje leeg. Dat is een punt voor de evaluatie: het duurt te lang.' De tafelvoorzitter schrijft vervolgens een volzin op en vraagt de groep deze te redigeren. Ten slotte moet er nog een slogan bedacht worden. Dit wordt achterwege gelaten.

Na de laatste ronde zijn alle ideeën te zien in een powerpoint-presentatie op groot scherm. Opvallend is dat veel van de ideeën vrij abstract blijven en/of geen duidelijke voortrekker of uitvoerder hebben. Voorbeelden hiervan zijn een burgerbuurtplatform waar burgers, overheid, instellingen en ondernemers samen ideeën en kennis kunnen delen, in het sociaal domein en op straat; meer groen aanleggen om vervuiling terug te dringen en één dag per jaar geven we Amsterdam terug aan de Amsterdammers. Intussen is het aantal deelnemers aan de Burgertop afgenomen. In de ochtend om 11.00 uur waren er 182 deelnemers aan de tafels. Bij een telling 's middags om 15.00 uur waren dat er 136¹.

Bart Cosijn en vrijwilliger Marijke Krabbenbos sluiten plenair af met de boodschap dat het nu aan de burgers zelf is en dat de burgertoporganisatie hierbij kan faciliteren, bijvoorbeeld door een ontmoeting met een ambtenaar te regelen. Iedereen wordt uitgenodigd voor de vervolgbijeenkomst op zaterdag 26 september 2015.

1. Gebaseerd op tellingen van Benjamin Jansen, bachelor student sociologie aan de Vrije Universiteit.

7.4 FOLLOW-UP

Na de Burgertop zijn de resultaten op de website van de Burgertop gepubliceerd. Zowel deelnemers als mensen die niet hebben meegedaan, kunnen zich aansluiten bij één of meer van de 56 ideeën. Initiatiefnemers Bart Cosijn en Yvette Jeuken hebben bij bijna alle Amsterdamse stadsdeelbesturen de resultaten gepresenteerd met het doel om de lokale overheid te stimuleren om een idee eventueel samen met bewoners te realiseren.

Op zaterdag 26 september 2015 is er een follow-upmiddag in buurthuis de Meevaart in Amsterdam Oost. De groep van zo'n 40 aanwezigen bestaat voornamelijk uit deelnemers aan de Burgertop en een aantal burgers die er eerder niet bij waren, ambtenaren, leden van de Basisinkomenpartij, organisatoren van de Burgertop en onderzoekers. Tijdens deze bijeenkomst worden de voorlopige stand van zaken en de resultaten van de Burgertop besproken. Initiatieven die tijdens de Burgertop zijn ontstaan, worden gepresenteerd en er kan worden aangegeven welke mensen, middelen of kennis hierbij nodig zijn.

Na een korte introductie van de middag wordt er direct vanuit het publiek door een Surinaams-Nederlandse vrouw opgemerkt: 'Ik ben de enige zwarte hier. Ik vind dat echt een punt van aandacht!' Er wordt gezegd dat hier later op teruggekomen wordt, wat niet gebeurt. Bart Cosijn vertelt over de stand van zaken in het contact met de centrale gemeente en stadsdelen. Twee wethouders hebben beloofd de Burgertop bij collega's onder de aandacht te brengen.

Na de presentaties van ideeën en initiatieven kunnen de initiatiefnemers op borden hun ideeën plakken en aangeven wat ze nodig hebben voor de ontwikkeling en uitvoering ervan: mensen, middelen, ervaringen en/of ideeën. De presentaties laten zien dat de uitvoeringsfase van veel projecten nog niet begonnen is en dat er nog erg weinig samenwerking is.

Hier lijkt het erop dat het ontbreken van een goede gezamenlijke basis ook debet is aan een lage participatie bij de uitvoering van de ideeën. Het ontbreken van de gezamenlijke basis is, onzes inziens, veroorzaakt door onder andere het van tevoren vaststellen van de thema's die aan de tafels besproken werden, een sterk rationele wijze van gesprek voeren (die lang niet iedereen eigen is), en het niet regelmatig wisselen van de samenstelling van groepen (hoofdstuk 6). Met name de rationele wijze van gesprek, die vanuit onze bevindingen voornamelijk voortkomt uit het niet spreken vanuit diversiteit, maar óver diversiteit. Ondanks het ontbreken van deze zaken, zien we toch dat er zo'n 40 mensen naar deze terugkomdag gekomen zijn. Het leeft, maar wordt weinig concreet. Daartegenover rapporteert een van de deelnemers dat de terugkomdag van de burgertop in De Pijp meer bezoekers had. Hier lijkt het erop

dat een buurtfocus meer concrete onderwerpen aandient dan een stedelijk georiënteerde burgertop, iets wat ook in de Amersfoortse wijk Kruiskamp werd waargenomen (hoofdstuk 6).

7.5 DISCUSSIE EN CONCLUSIE

De noodzaak van diversiteit komt steeds meer centraal te staan binnen G1000'en en andere burgertoppen. Diversiteit van deelnemers is belangrijk vanwege de democratische legitimiteit, waarbij gedeeld eigenaarschap van ideeën zich niet beperkt tot een specifieke homogene groep (de *happy few*), maar waar anderen buiten die groep van de *usual suspects* zich ook aangesproken voelen. Hierbij kan een veilige tussenruimte van gelijkwaardige dialoog die een G1000 beoogt te zijn, van belang zijn. Vanuit theoretische inzichten blijkt daarnaast dat diversiteit helpt om tot meer creatieve en innovatieve ideeën te komen buiten de bestaande kaders om. Juist in het gebied buiten die bestaande kaders ligt de kracht en potentie van burgertoppen, voorbij het denken in blauwdrukken en efficiëntie waar deze alternatieve vorm van democratie een antwoord op zou willen en moeten zijn.

Om diversiteit te bereiken bij een burgertop wordt er geëxperimenteerd met werkvormen, settings, samenstellingen van deelnemers (vanuit overheid en/of samenleving) en manieren om deelnemers uit te nodigen dan wel te loten. Anders dan bij G1000'en, waarbij gebruik wordt gemaakt van loting, is er bij de Burgertop Amsterdam gekozen voor open aanmelding voor alle Amsterdammers. Met name om moeilijk bereikbare groepen aan te spreken is er gewerkt met ambassadeurs: sociaal actieve Amsterdammers, veelal sociale professionals van uiteenlopende komaf, die hun achterban zouden mobiliseren om mee te doen.

Ondanks de expliciete inzet op diversiteit trekt de Burgertop Amsterdam net als G1000'en vooral witte hoogopgeleide deelnemers van middelbare leeftijd. Hierbij is op te merken dat hoewel de ambassadeurs hun naam verbonden aan het initiatief, de meesten niet een directe rol hadden in de organisatie van de Burgertop, die op zichzelf vrij homogeen is. De vraag rijst hier of een homogene samenstelling van de organisatie zelf wel goed in staat is om vanuit meerwaarden van diversiteit te werken, zoals democratische legitimiteit en het creëren van creativiteit en innovativiteit (zie o.a. Tremblay & Pilati, 2013), die zij in haar initiatief wil uitstralen en bewerkstelligen. Wanneer er in de kern van de organisatie onvoldoende vanuit diversiteit wordt gewerkt, wordt er mogelijk tekortgedaan aan de creativiteit en innovativiteit die noodzakelijk zijn om diverse sociale, etnische en leeftijdsgroepen daadwerkelijk aan te spreken.

Praktische voorbeelden van keuzes die in onze ogen belemmerend hebben gewerkt op de diversiteit van deelnemers:

- de locatie van de buurttop in De Pijp, Heineken Experience, symbool voor alcoholgebruik, dat voor met name moslims mogelijk een obstakel vormt vanwege religieuze overtuigingen;
- de locatie van de Burgertop Amsterdam, een voorheen christelijke kerk in de binnenstad, die zowel een religieuze als een elitaire drempel kan vormen;
- de G1000 in Uden² was op dezelfde dag als het islamitische offerfeest.

Te zien is dat codes die horen bij een witte, hoogopgeleide groep door de homogene samenstelling van de deelnemers dominant worden. Bij de Burgertop Amsterdam valt op dat aan diverse tafels de focus ligt op het vinden van juiste formuleringen en definities. Dit is niet verwonderlijk, gezien de opdrachten die de deelnemers krijgen. Naast het bedenken van ideeën en oplossingen wordt er sterk gestuurd op formuleringen: een gezamenlijke vraag, een titel voor een persbericht, een slogan, enzovoort. Hierbij worden niet zozeer de persoonlijke verhalen en ervaringen aangesproken, waardoor een gezamenlijke basis gecreëerd kan worden, maar meer het intellectuele/rationele niveau. Het delen van kennis in plaats van eigen ervaringen vormt niet een gezamenlijke basis en actiebereidheid, onzes inziens omdat niet iedereen mee kan of wil gaan in deze dominerende verbale interactievorm. Bovendien zien we dat niet alle deelnemers even talig zijn, hetgeen te ondervangen zou zijn met experimenten met communicatie waarbij beeldtaal een grote rol speelt.

Er wordt door de organisatie van de Burgertop Amsterdam enorm veel energie gestoken in het stimuleren van de bereidheid van de lokale overheid om de ideeën die vanuit de Burgertop zijn ontstaan te ondersteunen. De stadsdeelbesturen worden één voor één afgegaan om presentaties te houden en goodwill te kweken. De focus op de lokale overheid, waar tot nog toe geen concrete toezeggingen uit zijn ontstaan, was wellicht een sta-in-de-weg voor de focus op de deelnemers van de Burgertop, die zich proberen te organiseren. Er leeft veel en er zijn ideeën, gezien de vrij grote opkomst bij de follow-up van de Burgertop, maar er ontstaat nog weinig concreets. Aansluitend op de les van de WijkG1000 Kruiskamp zou er mogelijk meer ingezet moeten worden op het natraject, waarbij deelnemers gefaciliteerd worden in het uitwerken en uitvoeren van hun ideeën.

Bij de discussie over diversiteit bij G1000'en en andere burgertoppen gaat het om de democratische waarde, om het vinden van een gemeenschappelijke basis voor in beginsel alle burgers. En die wordt wel gediend met een betere afspiegeling van de bevolking bij de deelnemers. Een van de valkuilen is dat als diversiteit gezocht wordt, dit vooral neerkomt op een elite van hoogopgeleide migranten (Verhaar, 2002). De praktijk vraagt om een veel bredere benadering van diversiteit. Dit hoofdstuk laat zien dat dat allemaal niet vanzelf goed komt, daar zijn heldere spelregels voor nodig.

2. Op 4 oktober 2014 vond de G1000 Uden plaats op een industrieterrein waar burgers bijeenkwamen om te praten over wat zij belangrijk vinden voor Uden.

Concluderend: diversiteit is een uiterst relevant thema voor het organiseren van burgertoppen, zoals de G1000. Er wordt naar gestreefd om binnen een veilige tussenruimte tot een breed scala aan verhalen en ervaringen van bewoners te komen, waarbij diverse, ook etnisch-diverse geluiden gehoord worden. Het vinden van een representatieve vertegenwoordiging door middel van loting lijkt ondoenlijk, maar door mensen (daarnaast) gericht uit te nodigen, kunnen stappen gezet worden om een diversiteit aan geluiden en visies binnen te halen. Hiervoor zou heterogeniteit binnen de organisatie die een burgertop voorbereidt, kunnen helpen. Zo'n diversiteit binnen de organisatie bevordert identificatieprocessen en deelname van burgers van diverse pluimage.

Het gaat hier om meer dan het gebruikmaken van de *wisdom of the crowds*, maar ook om de diversiteit van geluiden uit de samenleving terug te zien. De verwachting is dat een diversiteit aan geluiden niet alleen de democratische waarde van een burgertop verhoogt, maar ook dat heterogene perspectieven de creativiteit en innovativiteit van de ideeën die daarin ontstaan stimuleren. Voor het omgaan met uiteenlopende geluiden zijn heldere spelregels noodzakelijk. Iedereen moet zijn verhaal kwijt kunnen en gehoord worden. Daarbij is het van belang dat organisatoren zich al bij de voorbereiding bewust zijn van etnische, intellectuele en religieuze drempels die een zinvolle deelname bemoeilijken, zodat zo veel mogelijk mensen van diverse pluimage vertegenwoordigd worden in de organisatie.

LITERATUUR

- Bottomley, A. & N. Moore (2007). From walls to membranes: fortress polis and the governance of urban public space in 21st century Britain. *Law Critique*, 18, 171-206.
- Bridge, G., T. Butler & P. Le Galès (2014). Power relations and social mix in metropolitan neighbourhoods in North America and Europe: Moving beyond gentrification? *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1133-41.
- Burgertop Amsterdam (2015). Eindverslag Burgertop Amsterdam. Eén dag denkkracht voor de stad. http://burgertop-amsterdam.nl/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/Eindverslag-Burgertop-Amsterdam-2015_WEB.pdf.
- Chwalisz, C. (2015). *The populist signal. Why politics and democracy need to change*. London: Rowman & Littlefield International.
- Fishkin, S. & R.C. Luskin (2005). Experimenting with a democratic ideal: deliberative polling and public opinion. *Acta Politica*, 40, 284-298.
- Fung, A. & E. Wright (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society*, 29(1), 4-41.
- G250 Buurttop De Pijp (2015). <http://g250buurttopdepijp.nl>.

- Ghorashi, H. (2010). 'Een gedeeld wij'. Een proces zonder einde. In: P. Scheffer, F. Verhagen, H. Ghorashi, J. Kennedy, A. Verbrugge & W. Berkelaar (red). *Martin Luther King en wij. Een emancipatie zonder einde*. Amsterdam: VU Uitgeverij & VUconnected, 34-48.
- Ghorashi, H. (2012). *Crisis brengt meer dan misère*. Alternatieve troonrede op 19 september in Lux Nijmegen. www.fsw.vu.nl/nl/Images/Alternatieve%20troonrede%20Halleh%20Ghorashi_tcm30-291989.pdf.
- Ghorashi, H. & I. Sabelis (2013). Juggling difference and sameness, Rethinking strategies for diversity in organizations. *Scandinavian Journal of Management*, 29, 78-86.
- Levine, P., A. Fung & J. Gastil (2005). Future directions for public deliberation. *Journal of public deliberation*, 1(1), article 3.
- Oseen, C. (1997). The sexually specific subject and the dilemma of difference. Rethinking the different in the construction of the nonhierarchical workplace. In: P. Prasad, A.J. Mills, M. Elmes & A. Prasad (ed.) *Managing the organizational melting pot: Dilemmas of workplace diversity*. Thousand Oaks: Sage, 54-80.
- Owen, H. (2008). *Open Space Technology, A User's Guide*. San Fransisco: Berrett-Koehler.
- Putnam, R.D. & M.F. Feldstein (2003). *Better Together. Restoring the American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rose, D. (2004). Discourses and experiences of social mix in gentrifying neighbourhoods: a Montréal case study. *Canadian Journal of Urban Research*, 13(2), 278-316.
- Surowiecki, J. (2005). *The wisdom of the crowds. Why the many are smarter than the few*. London: Abacus.
- Smets, P. & A. Hellinga (2014). Belonging and Microsettings in a Rotterdam Housing Complex. In: P. Watt & P. Smets (eds.) *Mobilities and neighbourhood belonging in cities and suburbs*. New York, etc.: Palgrave Macmillan, 80-99.
- Smets, P. & N. Kreuk (2008). Together or Separate in the Neighbourhood?: Contacts Between Natives and Turks in Amsterdam. *The Open Urban Studies Journal*, 1, 35-47.
- Smets, P. & K. Snee (te verschijnen). Tenure mix: apart or together? Home-making practices and belonging in a Dutch street. *Journal of Housing and the Built Environment*, DOI: 10.1007/s10901-015-9493-y.
- Smets, P. & P. Watt (2013). Exclusion and belonging in urban public and quasi-public space. *The Open Urban Studies Journal*, 6, 27-29.
- Tremblay, D.-G. & T. Pilati (2013). Social innovation through arts and creativity. In: F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood & A. Hamdouch (ed.) *The international handbook on social innovation*. Cheltenham: Edward Elgar, 67-79.
- Verhaar, O. (2002). Diversiteit. In: L. Verplanke, R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens & K. van Vliet (red.) *Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*. Utrecht: NIZW/ Verwey-Jonker Instituut, 39-47.
- Vertovec, S. (2007). Superdiversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054.

Job Cohen

INLEIDING

G1000 als democratisch experiment beoogt vernieuwend te zijn in zowel de selectie van deelnemers als in de wijze van besluitvorming, met als idee dat daarmee ook de impact groter is, op burgers en politiek. Loting geeft een andere manier van legitimiteit dan verkiezingen, deliberatie in combinatie met een open agenda (bottom-up) brengt meer gezamenlijkheid en overeenstemming dan de debatvorm, waardoor de resultaten meer gedragen en meer geborgd zouden zijn. Het zou positieve energie moeten opleveren, omdat meedoen niet eindigt met winnaars en verliezers, met meerderheden en minderheden. Dat is de filosofie van de G1000.

In deze bundel doen wij verslag van een vijftal experimenten met G1000'en of burger-toppen die de afgelopen paar jaar hebben plaatsgevonden. Onze bevindingen, die hierna uitvoeriger worden samengevat, laten zien dat deze vorm van doe-democratie veel potentie heeft, maar dat alle aspecten ook een keerzijde hebben: loting is deels ook zelfselectie, deliberatie is een kunst die niet iedereen beheerst (met als risico dat de beoogde gezamenlijke aanpak niet gerealiseerd wordt) en de impact is niet vanzelfsprekend. De snelle conclusie kan dan zijn: jammer, mooie pogingen, maar deze aanpak werkt niet. Maar de conclusie kan ook zijn, en zeker nu er nog maar sprake is van enkele experimenten: hoe kunnen elk van deze aspecten verbeterd worden? Daartoe is in deze bundel aan het slot van de hoofdstukken een aantal aanbevelingen gedaan. Die worden hier nog eens samengebracht.

Dit hoofdstuk wordt besloten met een bespreking van de vraag wat wij kunnen leren van de deliberatieve aanpak van de G1000 wanneer het gaat om het betrekken bij het beleid van burgers die het gevoel hebben dat er toch niet naar hen wordt geluisterd en dat hun belangen onvoldoende aan bod komen. Zij zijn veelal door de G1000'en die wij onderzocht hebben evenmin bediend. Zeker sinds de laatste maanden van 2015 is die vraag door het belang van de vluchtelingenproblematiek des te klemmender geworden.

8.1 LESSONS LEARNED

Overzien wij de uitkomsten van deze met groot enthousiasme ondernomen G1000-experimenten, dan komen wij tot de volgende observaties.

In de eerste plaats is ons opgevallen dat er bij verschillende G1000'en sprake is van twee verschillende uitgangspunten. Eén uitgangspunt kan zijn dat burgers met elkaar, zonder van tevoren opgemaakte agenda, 'dromen, denken en doen', waarbij de gelote burgers zelf de onderwerpen aandragen die zij voor hun wijk, dorp of stad van belang vinden, en daarmee zelf aan de slag gaan. Het is met recht een *burgertop*, die functioneert naast de gemeenteraad. Raadsleden en ambtenaren kunnen faciliteren, maar de top is als het ware eigendom van de deelnemers, die zelf met hun eigen resultaten aan de slag gaan. Overigens is dat laatste niet zonder meer eenvoudig; het vraagt de nodige inspanning om van 'denken' naar 'doen' te komen. Voor een dergelijke burgertop is deelname door middel van loting minder noodzakelijk.

Naast deze burgertop staat de *burgerraad*. Die is uitdrukkelijk bedoeld om het gemeentelijke c.q. overheidsbeleid te beïnvloeden. Daartoe is het raadzaam om in te spelen op de lokale beleidsagenda, ligt het voor de hand om de deelnemers door loting aan te wijzen, lokale politici en ambtenaren niet als deelnemers, maar eerder als waarnemers uit te nodigen, of zou overwogen kunnen worden om de resultaten rechtstreeks per referendum aan alle burgers voor te leggen. Wil men een dergelijke burgerraad organiseren, dan kan ook het tijdstip van een dergelijke burgerraad van belang zijn: mogelijk vóórdat politieke partijen hun programma's maken. Die kunnen dan met de resultaten rekening houden (zie de hoofdstukken 2 en 3 van deze bundel). Meer in het algemeen denken wij dat het verstandig is om bij de voorbereiding van een G1000 duidelijk te zijn over (1) de uitgangspunten van de G1000 – specifiek of algemeen –, om duidelijk te zijn (2) voor wie de resultaten bedoeld zijn – zelf aan de slag of lokale politiek beïnvloeden –, om (3) tevoren zo veel mogelijk duidelijkheid te verschaffen over de selectie van de te behandelen onderwerpen, en, ten slotte, om (4) zo mogelijk informatie vooraf te verschaffen over de thema's, waardoor tijdens de bijeenkomst(en) dieper op een onderwerp of onderwerpen kan worden ingegaan (zie hoofdstuk 4 van deze bundel).

In de tweede plaats: hoe zijn de ervaringen met loting? Nee, het is geen wondermiddel tegen het 'democratische vermoeidheidssyndroom', want de representativiteit van de deelnemers was zeker niet veel groter dan bij traditionele vormen van democratie. Het laatste deel van dit hoofdstuk is aan die problematiek gewijd. Dat neemt niet weg dat loten wel degelijk een bijdrage kan leveren, waarbij de volgende opties tot verbetering zouden kunnen leiden. Te overwegen valt om de samenstelling van een groep niet te beperken tot degenen die ingeloot zijn, maar om uit die groep een nadere selectie te maken van degenen die zich aangemeld hebben, op basis van verschillende achtergrondkenmerken (leeftijd, sekse, opleiding, etnische achtergrond) om aldus tot een zo goed mogelijke spreiding te komen. Ook valt te

overwegen om de gelote groep aan te vullen met burgers uit slecht vertegenwoordigde groepen. Ten slotte moet men zich realiseren dat van de deelnemers een behoorlijke inspanning en tijdsinvestering wordt gevraagd. Te overwegen valt, uiteraard afhankelijk van de uitgangspunten en mogelijkheden van de organisatoren, om aan deelname een passende vergoeding te koppelen. Dat zou ertoe kunnen leiden dat mensen, juist ook uit verschillende bevolkingsgroepen, sneller bereid zijn deel te nemen (zie hoofdstuk 5 van deze bundel).

In de derde plaats hebben wij gekeken naar de gang van zaken tijdens de bijeenkomsten van de gehouden G1000'en. De gedachte dat dergelijke bijeenkomsten meer gericht zijn op het vinden van een gezamenlijke basis en het bereiken van overeenstemming, en minder op het benadrukken van verschil, snijdt hout: het zijn vruchtbare plekken voor creativiteit en het bereiken van die gezamenlijkheid. Die creativiteit wordt gestimuleerd wanneer de deelnemers uit uiteenlopende delen van de samenleving komen, hetgeen, als gezegd, nog niet zo eenvoudig is om te realiseren. In dat verband is een belangrijke aanbeveling om al in de organisatie diversiteit een rol te laten spelen, zodat vanaf het begin rekening gehouden kan worden met factoren die deelname van verschillende groepen stimuleren dan wel belemmeren. Hoofdstuk 7 van deze bundel toont een paar factoren, waarvan (achteraf!) gezegd kan worden dat die mogelijk wel belemmerend gewerkt hebben: een G1000 die georganiseerd wordt op de dag van het islamitisch offerfeest helpt niet om moslims te laten deelnemen; een bijeenkomst in Heineken Experience zou deze groep mogelijk evenmin stimuleren om mee te doen. Ook is het van belang om bij de organisatie het verschil tussen *systeemwereld* en *leefwereld* goed in de gaten te houden. Laat de beleving vanuit de leefwereld van de burgers centraal staan en niet die vanuit de systeemwereld, de wereld van het beleid, de wereld van de politiek. Beide werelden, zo is de observatie, zijn gevoelig voor dominantie: afgevaardigden vanuit de systeemwereld nemen snel de rol van expert op zich en burgers accepteren dienovereenkomstig een rol als leek. Dat brengt het risico met zich mee dat de systeemwereld domineert en dat is nu juist niet de bedoeling. Wie daarop bedacht is, kan erop sturen dat dat nu juist niet gebeurt (zie de hoofdstukken 6 en 7 van deze bundel).

8.2 DE KLOOF

Deelnemers aan een G1000 behoren veelal tot de groepen burgers die toch al vertegenwoordigd zijn en vaak actief deelnemen aan maatschappelijke activiteiten. Het is een bekend verschijnsel dat ook wel wordt aangeduid als de participatieparadox. In zoverre is het ook bij de G1000-initiatieven moeilijk gebleken om nu juist die burgers die de laatste jaren niet of nauwelijks hebben geparticipeerd, bij deze activiteiten te betrekken. Burgers die veelal het gevoel hebben niet gehoord te worden, burgers die teleurgesteld, zelfs boos zijn, geen vertrouwen hebben in 'de boven hen gestelden', omdat er onvoldoende of helemaal geen rekening wordt gehouden met hun

belangen, veelal burgers die geen hogere opleiding hebben gevolgd en veelal over een kleine beurs beschikken – deze burgers hebben niet meer het gevoel dat er naar hen geluisterd wordt. Dus waarom zouden zij deelnemen aan zoiets abstracts als een G1000? Dat hebben zij dus ook maar in beperkte mate gedaan.

Daarentegen zijn het juist deze burgers die zich sinds eind 2015 opvallend hebben laten horen bij bijeenkomsten over de huisvesting van vluchtelingen. Waarom konden deze bijeenkomsten wél rekenen op een grote toeloop, terwijl zij het bij de organisatie van een G1000 of bij andere door overheidsinstanties georganiseerde bijeenkomsten laten afweten? Het antwoord op die vraag zou wel eens kunnen zijn dat zij een *onmiddellijk belang* hebben gevoeld bij deze huisvestingsdiscussies, een belang dat bij andere bijeenkomsten, waaronder een G1000, ontbrak. Dat onmiddellijke belang heeft te maken met hun leefomgeving: zij vrezen een aantasting daarvan, zoals velen, afkomstig uit juist deze groepen, de afgelopen decennia hun leefomgeving ongevraagd, hebben zien veranderen door de komst van migranten. Dat is hen *overkomen*, zoals zij nu vreessen dat de huisvesting van vluchtelingen hen zou overkomen – dat er onvoldoende rekening zou worden gehouden met hun dagelijkse belangen. Dat raakte hen zodanig, dat zij, in groten getale, nu wél kwamen. Het zou ook een verklaring kunnen zijn voor de heftigheid van de reacties: wanneer er niet hard geroepen wordt – of zelfs fysiek geweld wordt gebruikt – wordt er toch niet geluisterd.

Het is deze kloof tussen een forse groep burgers en hun overheidsbestuur, die de afgelopen jaren zo velen op de been heeft gebracht om te zoeken naar overbruggingsmogelijkheden. De G1000 is gezien als een van die mogelijkheden – met op zichzelf potentie. Een G1000 is immers bedoeld om met elkaar over dit soort zaken te spreken, om te zoeken naar gezamenlijkheid, om mogelijk verschillende gezichtspunten te overbruggen, om met elkaar de dialoog aan te gaan. Waar het in het politieke debat vaak gaat om het uitvergroten van verschillen en verschillende standpunten, waar het daar gaat om *debat*, gaat het in het proces van een G1000 niet om het debat, maar om de *dialoog*. Om het verkennen van verschillende standpunten, om het zoeken naar overeenkomsten, om aldus, gevoed door aanwezige of te hulp geroepen kennis en inzicht, stappen verder te komen.

Er staat tegenover dat G1000'en, zoals die de afgelopen tijd georganiseerd zijn, niet uitgingen van zo'n rechtstreeks belang. Een G1000 kan over van alles gaan, sterker, het waren in de door ons onderzochte G1000'en en burgertoppen de veelal door loting uitgenodigde burgers die met elkaar de agenda bepaalden. Maar de burgers die op grond van eerdere ervaring al hebben afgehaakt, zien blijkbaar weinig heil in deelname, want er zal toch wel niet door al die andere burgers, die gewend zijn om aan dit soort bijeenkomsten deel te nemen, naar hen geluisterd worden. De G1000'en die wij gezien hebben, waren, zoals dat heet, hun ding niet. Het was het discours van de *usual suspects*.

Als dit een juiste voorstelling van zaken is, dan betekent het dat een G1000 in deze vorm nog niet voldoende bijdraagt aan een centraal gebrek in onze democratie: de vertegenwoordiging van *alle* gezichtspunten bij het afwegen van belangen en bij het bepalen van maatschappelijk beleid.

Tegelijkertijd laten verschillende discussies die in het kader van de huisvestingsproblematiek van vluchtelingen gevoerd zijn, zien dat een aantal aspecten die centraal staan bij de organisatie van een G1000, uitstekende diensten hebben bewezen om die discussie in goede banen te leiden. Een *open houding* van het gemeentebestuur, bijeenkomsten gericht op *dialoog*, waardoor *alle gezichtspunten* tot hun recht konden komen, *inhoudelijke bijdragen* wat de huisvesting van vluchtelingen in de praktijk kan betekenen, zoeken naar oplossingen die *recht doen* aan die verschillende gezichtspunten, kortom een *faciliterende houding* van het gemeentebestuur, en het zoeken naar een *gezamenlijke basis*, met zo mogelijk het *inschakelen van burgers* om eraan bij te dragen dat de gemaakte afspraken ook daadwerkelijk worden uitgevoerd.

Kortom, de *processen* die aan een G1000 ten grondslag liggen, bieden een uitstekende basis om de kloof tussen burgers en bestuur aan te pakken. Wanneer bijeenkomsten georganiseerd worden die ten doel hebben om burgers serieus te betrekken bij onderwerpen die voor hen van belang zijn, dan zijn de hier beschreven kenmerken essentieel voor die organisatie. De organisatoren zullen de nodige tijd en energie moeten steken in het laten deelnemen van juist die groepen die dat niet uit zichzelf zullen doen, zij zullen het grote belang van deelname moeten benadrukken, een belang dat alleen maar erkend zal worden als er resultaten geboekt worden. En tijdens die bijeenkomsten zullen zij er uitdrukkelijk op moeten toezien dat dan *alle* deelnemers tot hun recht komen: de taalvaardigen, maar ook diegenen die dat minder zijn; degenen met een grote mond, maar ook degenen die met meer bescheidenheid acteren.

In die zin is het fenomeen van de G1000 precies op tijd in ons land ontwikkeld. De eerste ervaringen ermee, en de bestudering van het fenomeen waarvan wij in deze bundel verslag doen, leiden tot enkele bijstellingen die juist in de komende tijd buitengewoon welkom kunnen zijn. De urgentie van de vluchtelingencrisis, de op tal van plaatsen in de media gesignaleerde boosheid van een forse groep burgers, de noodzaak om die aan te pakken, vragen om procedures die ons kunnen helpen. De aanpak volgens de G1000 biedt daarvoor zeker handvatten.

